

INSTYTUT TURYSTYKI

ANNA KRÓL

***ELEMENTY
INFRASTRUKTURY
TURYSTYCZNEJ
I PARATURY-
STYCZNEJ***

WARSZAWA 1978

INSTYTUT TURYSTYKI

ANNA KRÓL

**ELEMENTY
INFRASTRUKTURY
TURYSTYCZNEJ
I PARATURY-
STYCZNEJ**

WARSZAWA 1978

KOLEGIUM REDAKCYJNE
WYDAWNICTW INSTYTUTU TURYSTYKI

Zbigniew Czechowski, Lech A. Dębski (z-ca przewodniczącego),
Zdzisław Kowalewski, Bolesław Libicki, Tadeusz Łobożewicz, Zbi-
gniew Mikołajczak, Stanisław Ostrowski, Jacek Pustola, Ryszard
Szczeciński (przewodniczący), Stanisław Wawrzyniak, Jerzy Wolski

Recenzent: Zbigniew Mikołajczak

3802

INSTYTUT TURYSTYKI – Ośrodek Informacji Naukowej
i Wydawnictw – ul. Merliniego 9a, 02-511 Warszawa
tel. 44-12-61

Reklamodruk Poznań – Zlec. 837/off./78, n. t 00 - J-7/889

Cena zł 30,-

S P I S T R E Ś C I

	str.
W S T Ę P	5
ROZDZIAŁ I - WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI	9
1. Podstawowe pojęcia	9
2. Zakres pojęć "infrastruktura turystyczna" i "paraturystyczna"	15
3. Podział elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej zaspokajających bezpośrednio potrzeby turystów	21
ROZDZIAŁ II - ELEMENTY INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNEJ I PARATURYSTYCZNEJ - PRÓBA INWENTARYZACJI	24
1. Założenia wstępne	24
2. Elementy z zakresu komunikacji	26
3. Elementy z zakresu zakwaterowania	31
4. Elementy z zakresu żywienia	39
5. Elementy z zakresu ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego	44
6. Elementy z zakresu kultury	45
7. Elementy z zakresu wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego	48
8. Elementy z zakresu zdrowia i higieny	51
9. Elementy z zakresu informacji, reklamy i organizacji ruchu turystycznego	53
10. Elementy z zakresu technicznego uzbrojenia terenu, administracji i bezpieczeństwa publicznego	55
ROZDZIAŁ III - TYPIZACJA MIEJSCOWOŚCI TURYSTYCZNYCH NA POTRZEBY BADAN INFRASTRUKTURY	57
1. Pojęcie "miejscowość turystyczna"	57
2. Dotychczasowe podziały miejscowości turystycznych w Polsce	59

	str.
3. Koncepcja typizacji miejscowości turystycznych	68
4. Charakterystyka wyróżnionych typów miejscowości jedno- rodnych	80
5. Podstawowe typy miejscowości turystycznych niejednorod- nych	84
ROZDZIAŁ IV - PROGRAMY PODSTAWOWEGO WYPOSAŻENIA TURYSTYCZ- NEGO GŁÓWNYCH TYPOW MIEJSCOWOŚCI TURYSTYCZ- NYCH	86
1. Rodzaje potrzeb turystów i ich hierarchizacja w poszcze- gólnych typach miejscowości turystycznych	86
2. Program wyposażenia miejscowości letniskowych i zimowis- kowo-letniskowych	100
3. Program wyposażenia miejscowości wczasowych	108
4. Program wyposażenia miejscowości wypoczynku świątecznego	120
5. Program wyposażenia wielkich centrów krajoznawczych	125
6. Program wyposażenia ośrodków krajoznawczych	129
7. Program wyposażenia małych ośrodków krajoznawczych	132
8. Program wyposażenia miejscowości uzdrowiskowych	133
9. Program wyposażenia miejscowości przelotowych	137
10. Program wyposażenia etapowych miejscowości wędrówek tu- rystycznych	140
11. Program wyposażenia miejscowości rozrządowo - zaopatrze- niowych	147
12. Ogólne zasady budowy programów wyposażenia miejscowości niejednorodnych	150

W S T Ę P

Każdy turysta wyruszający w podróż odczuwa wiele różnorodnych potrzeb, które w pewnej części przeniesione zostają z miejsca stałego zamieszkania jako tzw. transfer potrzeb, a ściślej mówiąc transfer i transformacja potrzeb,^{1/} gdyż w czasie wyjazdu zmienia się ich zakres, skala i intensywność odczuwania; częściowo są to zupełnie nowe potrzeby, wynikłe z samego faktu podjęcia podróży turystycznej. Te przejawiające się na rynku w formie popytu turystycznego potrzeby muszą być zaspokojone, aby osiągnięte zostały podstawowe cele turystyki, tj. regeneracja sił człowieka, rozrywka bądź poznanie. Zaspokoić je może jedynie prawidłowo zorganizowana infrastruktura, w szerokim rozumieniu słowa: zespół instytucji usługowych i urządzeń usługowych stworzonych głównie z myślą o obsłudze turystów /elementy infrastruktury turystycznej/ lub też przeznaczonych zasadniczo do innych celów, ale wykorzystywanych m.in. także przez turystów /elementy infrastruktury paraturystycznej/.

W literaturze podejmującej problematykę infrastruktury turystycznej brak kompleksowego opracowania, a więc i kompleksowego zestawienia elementów tej infrastruktury. Dotychczasowe prace albo koncentrują się na przedstawieniu i scharakteryzowaniu kilku wybranych grup elementów, głównie z zakresu transportu, zakwaterowania i wyżywienia, i to przede wszystkim typowo turystycznych, traktując marginesowo elementy o charakterze paraturystycznym, bądź też, omawiając całokształt elementów, w ramach poszczególnych grup przedstawiają tylko kilka podstawowych - w postaci przykładów.

Ze względu na znaczenie kompleksowego i dostosowanego do faktycznych potrzeb turystów wyposażenia miejscowości w elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej założeniem niniejszej pracy było przedstawienie, jak szeroki i zróżnicowany jest zestaw

1/ Por. R. Peretiatkowicz: *Formy transferów turystycznych*. "Problemy Ekonomiczne" nr 2/42/ 1972, s. 37

placówek usługowych i urządzeń obsługowych, z których korzystają turyści. Sporządzenie wyczerpującego zestawienia tych placówek jest zadaniem niezmiernie trudnym, gdyż "nie ma i nie może być ścisłej, wyraźnej i niedwuznacznej granicy między spożyciem dóbr i usług związanym z uprawianiem turystyki i z "nieturystycznymi" potrzebami konsumentów. Granice takie można ustalić tylko dla niektórych artykułów względnie niektórych form ruchu turystycznego. W stosunku zaś do pozostałych wyodrębnienie spożycia lub zakupów wiążących się z uprawianiem turystyki może być tylko umowne - przybliżone^{2/}". Z tego względu przeprowadzona w II rozdziale pracy inwentaryzacja stanowi jedynie próbę przedstawienia w przybliżeniu tych elementów, próbę dokonaną na podstawie istniejącej literatury przedmiotu i obserwacji uczestniczącej autorki. Pełniejszego materiału w tym zakresie mogłyby dostarczyć zakrojone na szeroką skalę badania empiryczne, których brak odczuwa się w turystyce szczególnie dotkliwie.

Ostatecznym celem pracy była próba określenia w sposób kompleksowy zespołów instytucji i urządzeń, które są niezbędne w różnych typach miejscowości turystycznych. Zespoły te zostały określone jako programy podstawowego wyposażenia miejscowości turystycznych. Chodziło przy tym /podobnie jak przy inwentaryzacji elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej w ogóle/ nie tyle o określenie za każdym razem dokładnego zestawu elementów, gdyż ten może być niekiedy dyskusyjny /można jedne elementy zastępować innymi o podobnym przeznaczeniu/, ile wykazanie, jak szeroki jest zakres placówek usługowych i urządzeń obsługowych niezbędnych w określonym typie miejscowości turystycznej /nie tylko w dziedzinie zakwaterowania, komunikacji i żywienia, ale także kultury, ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego, wychowania fizycznego i udostępnienia walorów środowiska naturalnego, zdrowia i higieny, informacji, reklamy i organizacji ruchu turystycznego, technicznego uzbrojenia terenu, administracji i bezpieczeństwa publicznego/, aby zaspokojone zostały podstawowe potrzeby przebywających tam turystów.

2/ R. Peretiatkowicz: Wpływ turystyki na handel i usługi. "Problemy Ekonomiczne" nr 2/1968, s. 47

Konieczność specyficznego wyposażania miejscowości turystycznych, innego niż miejscowości nastawionych jedynie na obsługę stałych mieszkańców, jest powszechnie uznana. W znacznie natomiast mniejszym stopniu dostrzegana jest potrzeba odmiennego wyposażania poszczególnych miejscowości zaszeregowanych ogólnie do turystycznych, a różniących się istotnie formami i cechami występującego w nich ruchu turystycznego oraz cechami samej miejscowości z turystycznego punktu widzenia.^{3/}

W polskiej literaturze przedmiotu brak dotychczas podziału miejscowości turystycznych dostosowanego w pełni do badań infrastruktury turystycznej. Z tego względu w rozdziale trzecim dokonana została próba typizacji tych miejscowości. Jej celem było wyłonienie typów miejscowości turystycznych różniących się strukturą potrzeb turystów, a w konsekwencji wymagających odmiennych programów podstawowego wyposażenia turystycznego.

W założeniu opracowanie przeznaczone jest do celów praktycznych - do programowania kompleksowego zagospodarowania miejscowości turystycznych - toteż w praktyce da się najpełniej zweryfikować.

3/ Por. M. Drzewiecki: Turystyczne zagospodarowanie Chełmna jako ośrodka krajoznawczego. Instytut Turystyki, Warszawa 1973, s. 9.

R o z d z i a ł I

WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI

1. Podstawowe pojęcia

Przystępując do rozpatrywania zagadnień dotyczących elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej należy w pierwszym rzędzie wyjaśnić podstawowe pojęcia wiążące się z tą problematyką, mianowicie: infrastruktury w ogóle, turystyki, turysty, zagospodarowania turystycznego oraz infrastruktury turystycznej, paraturystycznej i ich elementów składowych. Potrzeba sprecyzowania, w jakim znaczeniu przyjęto w niniejszej pracy poszczególne pojęcia, wynika z tego, że do tej pory na temat żadnego z nich nie osiągnięto jednomyślności poglądów. Poszczególni autorzy interpretują je w odmienny sposób; brak wykładni uniwersalnej, powszechnie akceptowanej.

Punktem wyjścia do określenia pojęć "infrastruktura turystyczna" i "infrastruktura paraturystyczna" jest określenie pojęcia infrastruktury w ogóle.

Wł. Kopaliński w "Słowniku wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych"^{4/} definiuje ją następująco: "Infrastruktura - podstawowe urządzenia, przedsiębiorstwa i instytucje usługowe, nieodzownie potrzebne do właściwego funkcjonowania produkcyjnych działów gospodarki". Podobną definicję zawiera "Wielka Encyklopedia Powszechna" PWN^{5/}: "Infrastruktura - podstawowe urządzenia i instytucje świadczące usługi niezbędne do należytego funkcjonowania produkcyjnych działów gospodarki. Rozróżnia się infrastrukturę ekonomiczną /nazywaną niekiedy techniczno-ekonomiczną lub techniczną - przyp. aut./ - która obejmuje urządzenia świadczące usługi w zakresie

^{4/} Wiedza Powszechna, Warszawa 1971, s.331.

^{5/} Wielka Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 1965, s.54.

transportu, komunikacji, energetyki, irygacji, melioracji itd. /.../ oraz infrastrukturę społeczną, w skład której wchodzi urządzenia i instytucje świadczące usługi w dziedzinie prawa, bezpieczeństwa, kształcenia i oświaty, służby zdrowia itd." Według powyższych definicji infrastruktura jest tworzona w celu świadczenia usług dla produkcyjnych działów gospodarki.

Szersze pojęcie infrastruktury podaje W.Punkiel:^{6/} "infrastrukturą nazwiemy zespół stworzonych przez ludzi urządzeń nie wytwarzających dóbr materialnych, ale świadczących usługi niezbędne ze społecznego punktu widzenia /.../ Urządzenia przystosowujące środowisko do potrzeb produkcji nazywa się infrastrukturą techniczną. Infrastruktura społeczna to kompleks urządzeń stworzonych przez społeczeństwo w celu bezpośredniego zaspokajania w sposób zorganizowany potrzeb ludzkich /zbiór elementów tego kompleksu określony jest ogólnymi warunkami społecznymi/. W dalszej części rozważań autor szczególnie podkreśla społeczny charakter urządzeń infrastruktury, których głównym celem "jest bezpośrednie oddziaływanie na człowieka - zaspokajanie potrzeb ludzkich".

Według K. Podoskiego^{7/} "infrastruktura społeczna w ścisłym znaczeniu to zespół instytucji i urządzeń publicznych /a więc zatrudnieni w nich pracownicy, budynki i ich niezbędne wyposażenie/ zaspokajających potrzeby socjalne, oświatowe czy kulturalne ludności, służących postępowi społecznemu. Infrastruktura ma jako swój główny cel służyć potrzebom ludności, ale jednocześnie w sposób pośredni wywiera istotny wpływ na kształtowanie się produkcji materialnej i na wydajność pracy w tej dziedzinie".

^{6/} W.Punkiel: *Definicja i klasyfikacja infrastruktury społecznej*. Instytut Geografii PAN, "Biuletyn Informacyjny" Zeszyt 2: *Studia nad infrastrukturą społeczną sensu stricto*. Warszawa 1974, s. 20-22.

^{7/} K.Podoski: *Infrastruktura społeczna a system wartości /stan i prognozy/*. Komitet Badań i Prognoz "Polska 2000", Warszawa 1975, s.1.

Najpełniejszą a zarazem najbardziej ogólną z tych definicji podaje W.Grzywacz^{8/}: "Podstawowe urządzenia i instytucje wraz z niezbędnym wyposażeniem rzeczowym i osobowym, służące do zapewnienia materialnych i społecznych warunków jakiejkolwiek działalności w znaczeniu prakseologicznym, zinstytucjonalizowanej w ramach całej gospodarki narodowej lub jej poszczególnych działów, gałęzi i jednostek podstawowych - tworzą infrastrukturę społeczno-ekonomiczną". Z punktu widzenia zakresu działalności ta ostatnia dzieli się na infrastrukturę ogólną i branżową /oddziałową/.

Wspólną cechą wymienionych poglądów na infrastrukturę jest uznanie, że jej elementami są urządzenia /W.Punkiel/, urządzenia i instytucje /K.Podoski, Mała encyklopedia ekonomiczna, W.Grzywacz / , urządzenia, przedsiębiorstwa i instytucje /Wł.Kopaliński/, których zadaniem jest świadczenie usług dla określonych odbiorców /produkcyjnych działów gospodarki narodowej lub bezpośrednio społeczeństwa/. Przystępując zatem do próby zdefiniowania infrastruktury turystycznej i paraturystycznej należy się w pierwszym rzędzie zastanowić nad jej funkcją.

Istotą turystyki jest wyjazd poza miejsce stałego zamieszkania^{9/}, dokonywany świadomie i dobrowolnie i nie związany z zamiarem osiedlenia się lub podjęcia pracy zarobkowej. Dominujące przyczyny tych wyjazdów to chęć wypoczynku, chęć regeneracji sił, zaspokojenia dążeń poznawczych.

Każdy człowiek wyruszając w podróż turystyczną odczuwa szereg różnorodnych potrzeb. Zaspokoić je może jedynie prawidłowo zorganizowana infrastruktura.

Nie ze wszystkich elementów infrastruktury istniejących w danym regionie, obszarze czy miejscowości korzystają turyści.^{10/}

^{8/} W.Grzywacz: *Infrastruktura transportu*. Wyd. Komunikacji i Łączności, Warszawa 1972, s.25.

^{9/} Por. R.Peretiatkowicz: *Ekonomiczne powiązania przestrzenne w turystyce*. Zeszyty Naukowe nr 1/1974, Instytut Turystyki, s. 47.

^{10/} Przez turystę rozumiem ... " każdą osobę, która świadomie i dobrowolnie udaje się poza swoje stałe miejsce zamieszkania na okres krótszy lub dłuższy, pieszo lub przy wykorzystaniu sprzętu turystycznego lub transportowego - w celach krajoznawczych

Tę część infrastruktury danego terenu, z której korzystają turyści w celu zaspokojenia swoich potrzeb, ale której nie tworzy się głównie w celu obsługi ruchu turystycznego, określamy mianem infrastruktury paraturystycznej. Powstawanie jej elementów nie zależy od rozwoju turystyki, turyści stanowią tylko jedną z grup użytkowników, korzystającą z niej stale lub okresowo. Turystyka wpływa na tę infrastrukturę jedynie długofalowo, powodując jej przemianę, ulepszenie czy rozwój.^{11/}

Infrastruktura turystyczna natomiast obejmuje tę część infrastruktury danego terenu, która powołana została wyłącznie lub głównie do obsługi ruchu turystycznego. Stanowią ją elementy uprzednio nie istniejące, które powstały dopiero wskutek nadania danemu regionowi, obszarowi czy miejscowości charakteru turystycznego.^{12/}

W ramach infrastruktury wyróżnić można dwa rodzaje elementów :

- a/ instytucje prowadzące działalność usługową,
- b/ urządzenia obsługowe.

Pod pojęciem instytucji usługowej należy rozumieć wyodrębnioną organizacyjnie całość złożoną z trzech zespołów :

- zespołu środków materialnych - środków pracy /w tym również obiektów budowlanych/ oraz przedmiotów pracy,
 - zatrudnionej kadry,
 - systemu organizacyjno-prawnego,
- powołaną w celu świadczenia usług^{13/} na rzecz określonych odbiorców /poszczególnych działów gospodarki narodowej, całości lub czę-

/poznawczych/, aktywnego wypoczynku i rozrywki nie związanych z pracą zarobkową lub zamiarem osiedlenia się na stałe".
/T.Ćwik, Z.Filipowicz: Cele i zadania polskiej polityki turystycznej /mat. powielone Warszawa - Poznań 1961/. Cyt. za L.A. Dębski: Pojęcie "turystyka". Ośrodek Studiów Urządzeń Sportowych i Turystycznych GKKFiT, Biuletyn nr 2-3, Poznań 1971, s. 200/.

11/ M.Baud-Bovy: Definicja zagospodarowania turystycznego. "Ruch Turystyczny - Materiały i Dokumenty" z.2 /20/, 1966, s. 18.

12/ Por. M.Baud-Bovy, op.cit., s.18.

13/ Pod pojęciem usług rozumiem "wszelkie czynności związane bezpośrednio lub pośrednio /np. przy podziale produktów/ z zaspo-

ci społeczeństwa/. Tak pojętymi instytucjami usługowymi mogą być również jednostki budżetowe, przedsiębiorstwa lub ich wyodrębnione części /zakłady/ - sektora uspołecznionego, jak i placówki usługowe sektora prywatnego np. zakłady rzemieślnicze.

Urządzenia obsługowe stanowiące elementy infrastruktury to obiekty budowlano-inżynieryjne /np. wiaty - deszczochrony, tablice informacyjne, studnie, itd./, a także odpowiednio przystosowane i urządzone tereny /np. narciarskie trasy zjazdowe, tereny zielone parki, skwery/, a więc obiekty materialne, które zaspokajają potrzeby odbiorców przez sam fakt swego istnienia, a korzystanie z nich nie wymaga bezpośredniego udziału pracy żywej.

Instytucje usługowe i urządzenia obsługowe utworzone wyłącznie lub głównie w celu zaspokajania potrzeb turystów /turyści są ich wyłącznymi lub głównymi użytkownikami/ określone zostaną mianem instytucji lub urządzeń turystycznych. Stanowią one elementy infrastruktury turystycznej.

Natomiast instytucje i urządzenia paraturystyczne to te instytucje usługowe i urządzenia obsługowe, z których korzystają turyści, ale które powołane zostały w innych celach, nie związanych z turystyką, lub turyści są jedną z założonych grup ich odbiorców, ale nie decydują w głównej mierze o ich powstaniu. Stanowią one elementy infrastruktury paraturystycznej.

Zbiór elementów tworzących infrastrukturę /a więc także infrastrukturę turystyczną i paraturystyczną/ jest zmienny i może być konkretyzowany tylko w odniesieniu do warunków^{14/} określonych w czasie i przestrzeni.

kajaniem potrzeb ludzkich, ale nie służące bezpośrednio do wytwarzania przedmiotów" /O.Lange - Materiały do studiowania ekonomii politycznej socjalizmu, Warszawa 1964, s. 15/ bez względu na to, czy świadczone są odpłatnie czy też nieodpłatnie /np. usługi z zakresu służby zdrowia, szkolnictwa itd./.

^{14/} W.Punkiel: Definicja i klasyfikacja infrastruktury społecznej. W: Studia nad infrastrukturą społeczną sensu stricto. Biuletyn Informacyjny Instytutu Geografii PAN, zeszyt 2, Warszawa 1974, s. 20.

Podział infrastruktury służącej obsłudze ruchu turystycznego na turystyczną i paraturystyczną jest zbliżony do podziału gospodarki turystycznej dokonanego przez J.Gieźgałę z punktu widzenia stopnia wykorzystania jej elementów przez turystów.^{15/} Na gospodarke tę składają się:

- a/ instytucje i urządzenia służące wyłącznie lub w przeważającej mierze turystyce i zawdzięczające swoje powstanie i rozwój ruchowi turystycznemu, określone przez autora jako "właściwe, pierwotne czy też bezpośrednie przemysły turystyczne",
- b/ instytucje i urządzenia, które nie są rozstrzygająco limitowane przez ruch turystyczny i których egzystencja nie opiera się przede wszystkim na popycie turystycznym, choć związane są dość ściśle z turystyką; określone jako pośrednie lub wtórne przemysły turystyczne.

W rozważaniach teoretycznych zaliczenie poszczególnych rodzajów instytucji czy urządzeń do elementów infrastruktury turystycznej czy paraturystycznej jest bardzo często niezmiernie trudne, a niekiedy wręcz niemożliwe. Ten sam bowiem rodzaj instytucji w zależności od głównego celu, w jakim został powołany, może być zaliczony do infrastruktury turystycznej bądź też stanowić element infrastruktury paraturystycznej. Dotyczy to np. placówek gastronomicznych, instytucji kulturalnych, urządzeń sportowych, placówek służby zdrowia itd. Aby uniknąć mogących wyniknąć z tego powodu nieścisłości, elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej będą omawiane łącznie. Z tego względu dla dalszych rozważań celowe będzie wprowadzenie łącznego pojęcia infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna łącznie to zespół instytucji usługowych i urządzeń obsługowych służących zaspokojeniu potrzeb turystów.

15/

J.Gieźgała: *Turystyka w gospodarce narodowej*. PWE, 1969 r. s.205.

2. Zakres pojęć "infrastruktura turystyczna" i "paraturystyczna"

Instytucje usługowe i urządzenia obsługowe stanowiące elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej mogą zaspokajać potrzeby turystów w sposób bezpośredni /turyści korzystają z nich obojętnie/ lub pośredni, poprzez świadczenie usług dla instytucji obsługujących turystów.

H.Übel i Ch.Freitag^{16/} dzielą instytucje świadczące usługi na rzecz turystów na cztery grupy :

- / służące prawie wyłącznie turystyce i zaspokajające bezpośrednio potrzeby turystów /prowadzące działalność noclegową, przewodnicką, organizujące podróże/;
- / służące częściowo turystyce i również bezpośrednio związane z obsługą turystów /np. działalność ogólnodostępnej gastronomii, sieci handlu detalicznego, transportu publicznego/;
- / służące prawie wyłącznie turystyce, lecz zaspokajające potrzeby turystów pośrednio np. produkcja pamiątek, sprzętu turystycznego i sportowego, środków propagandy;
- / tylko częściowo i pośrednio związane z turystyką /prawie wszystkie dziedziny produkcji, które zaspokajają potrzeby działalności turystycznej/.

W powyższym podziale ujęte zostały obok instytucji usługowych także i instytucje prowadzące działalność produkcyjną, których w tej pracy nie zaliczyliśmy do infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Można wszakże zmodyfikować ten podział, w taki sposób, żeby można go było odnieść do infrastruktury turystycznej i paraturystycznej:

- a/ instytucje usługowe i urządzenia obsługowe zaspokajające bezpośrednio potrzeby turystów, służące wyłącznie lub głównie turystyce /np. przeważająca część instytucji i obiektów zakwaterowa-

^{16/} Referat wygłoszony na II Międzynarodowym Seminarium w Dreźnie na podstawie opracowania M.Walczak: System usług turystycznych - postulaty dotyczące planowania i zarządzania. II Międzynarodowe Seminarium w Dreźnie w 1967 r. "Ruch Turystyczny. Materiały i Dokumenty" nr 2/30/1969, s. 146.

nia, w tym także pokoje gościnne - kwatery prywatne, pod warunkiem, że zostały stworzone przede wszystkim w celu obsługi turystów /np. specjalne pokoje w domach prywatnych/, instytucje organizujące ruch turystyczny /biura podróży/, placówki gastronomiczne, handlowe itd. powstałe głównie celem obsługi ruchu turystycznego/;

- b/ instytucje usługowe i urządzenia obsługowe służące częściowo turystyce i również bezpośrednio związane z obsługą turystów /np. niektóre placówki zakwaterowania, w tym także pokoje gościnne, które powstały głównie w innych celach niż obsługa turystów, placówki gastronomiczne, handlowe, służby zdrowia, kultury itd. powołane przede wszystkim do obsługi stałej ludności/;
- c/ instytucje usługowe i urządzenia obsługowe służące prawie wyłącznie turystyce, lecz zaspokajające pośrednio potrzeby turystów /np. pralnie uzdrowiskowe powołane do obsługi sanatoriów, zakłady transportowe wyspecjalizowane w świadczeniu usług dla instytucji turystycznych, szkolnictwo kształcące kadre pracowników turystyki/;
- d/ instytucje usługowe i urządzenia obsługowe tylko częściowo i pośrednio związane z turystyką; delimitacja tej grupy instytucji i urządzeń infrastruktury jest trudna, należą do niej te elementy infrastruktury ogólnej kraju, które warunkują lub wspomagają działalność instytucji bezpośrednio obsługujących turystów, np. powszechne instytucje transportu towarowego, ogólne techniczne uzbrojenie terenu, szkolnictwo ogólne, banki, placówki administracji państwowej itd.

W dalszej części pracy przedmiotem rozważań objęte zostaną jedynie dwie pierwsze grupy elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej tj. instytucje usługowe i urządzenia obsługowe zaspokajające bezpośrednio potrzeby turystów /bezpośrednim odbiorcą usług jest sam turysta/.

Kolejnym zadaniem jest ustalenie zakresu rodzajowego instytucji usługowych i urządzeń obsługowych stanowiących te elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, które zaspokajają w sposób bezpośredni potrzeby turystów. M.Baud-Bovy^{17/} do infrastruk-

^{17/} M.Baud-Bovy: op.cit., s.20.

ury turystycznej zalicza: środki komunikacji związane szczególnie turystyką, urządzenia administracyjne i socjalne oraz sieć uzbrojenia technicznego terenu ośrodków turystycznych. Infrastruktura turystyczna stanowi jeden z ośmiu elementów zagospodarowania turystycznego^{18/} i obejmuje :

/ Zagospodarowanie komunikacyjne

- lotnicze /lądowiska śmigłowcowe, lotniska turystyczne itd/,
- drogowe /szlaki turystyczne, drogi dojazdowe wewnątrz miejscowości turystycznych/,
- morskie i rzeczne /przystanie dla łodzi sportowych, porty komunikacji rzecznej lub przybrzeżnej komunikacji morskiej/;

/ Zagospodarowanie podstawowe

- obiekty kultu religijnego,
- obiekty administracyjne /zrzeszenia popierania turystyki, straż pożarna, poczta, posterunki policji itd/;

/ Sieć naziemną i podziemną

- sieć wodociągową,
- przewody elektryczne i gazowe,
- przewody telefoniczne,
- centralne ogrzewanie,

8/

Zagospodarowanie turystyczne według M. Baud-Bovy obejmuje:

1. dostępność komunikacyjną /elementy infrastrukturalne i organizacja przewozów zbiorowych/,
2. infrastrukturę ogólną /zagospodarowanie komunikacyjne, zagospodarowanie podstawowe, techniczne uzbrojenie terenu/,
3. infrastrukturę turystyczną /zagospodarowanie podstawowe, sieć naziemna i podziemna, zagospodarowanie komunikacyjne/,
4. trwałe zagospodarowanie turystyczne /hotele i pensjonaty, domy prywatne, baza komplementarna, mieszkania personelu obsługującego/,
5. urządzenia rozrywkowe i sportowe,
6. turystyczne zagospodarowanie handlowe /sklepy spożywcze, inne przedsiębiorstwa handlowe/,
7. zagospodarowanie recepcyjne /organizacja podróży, informacja i propaganda/,
8. urządzenia lecznicze /w uzdrowiskach, zdrojowiskach i stacjach klimatycznych/; /M. Baud-Bovy: Definicja zagospodarowania turystycznego, op. cit. s. 18-23/.

- ścieki /oczyszczalnie/,
- wysypiska śmieci /zakłady spalania odpadów itd./.

Do zagospodarowania turystycznego autor zalicza również infrastrukturę ogólną, stanowiącą sumę elementów, których istnienie nie zależy od rozwoju turystyki. Turystyka wpływa na nie jedynie długofalowo, powodując ich przemianę, ulepszenie czy rozwój.

Infrastruktura ogólna obejmuje środki komunikacji wewnątrz danego regionu, jego podstawowe urządzenia administracyjne, kulturalne i socjalne oraz sieć technicznego uzbrojenia terenu. Stanowią ją :

a/ Zagospodarowanie komunikacyjne

- lotnicze /wyposażenie i usługi wewnątrz danego regionu/,
- kolejowe /jak wyżej/,
- drogowe /jak wyżej/,
- morskie i rzeczne /jak wyżej/;

b/ Zagospodarowanie podstawowe

- obiekty kultu religijnego,
- obiekty administracyjne /budynki administracji państwowej, sądów, urzędów pocztowych itd./,
- urządzenia kulturalne /opera, teatr, kino, wystawy, muzea/,
- urządzenia sanitarne i socjalne /gabinety lekarskie i dentystyczne, apteki, szpitale, kliniki, usługi społeczne itd/,
- zagospodarowanie handlowe /banki, sklepy, itd/;

a/ Techniczne uzbrojenie terenu

- sieć wodociągowa,
- przewody elektryczne,
- przewody telefoniczne i telegraficzne,
- ścieki i zakłady przerobu odpadów.

Według dokonanego tu podziału na infrastrukturę turystyczną i paraturystyczną, wyróżnione przez M.Baud-Bovy'ego elementy infrastruktury ogólnej zaliczyć można do infrastruktury paraturystycznej. Stworzone bowiem zostały do celów nie związanych z turystyką

/istnienie ich nie zależy od rozwoju turystyki/, ale turyści korzystają z nich w celu zaspokojenia swoich potrzeb.

Z kolei infrastruktura turystyczna w rozumieniu J.Gieżgały^{19/} składa się z elementów, które powstały wyłącznie na skutek nadania regionom charakteru turystycznego. Tak zdefiniowana infrastruktura obejmuje drogi i środki komunikacyjne oraz instytucje lokalne ściśle związane z ruchem turystycznym, tzn. urządzenia administracyjne i socjalne oraz sieć uzbrojenia technicznego terenów turystycznych. Obejmuje ona również te zmiany w infrastrukturze publicznej, które warunkują istnienie, utrzymanie i rozszerzenie masowego ruchu turystycznego. W tak rozumianej infrastrukturze autor wyróżnia trzy zasadnicze elementy:

- 1/ czysto turystyczne zagospodarowanie komunikacyjne,
- 2/ zagospodarowanie podstawowe,
- 3/ sieć naziemną i podziemną.

W skład pierwszego elementu wchodzi zagospodarowanie

- a/ dróg: drogi i szlaki turystyczne, drogi dojazdowe,
- b/ mórz, rzek i jezior: przystanie i porty dla łodzi i jachtów sportowych, komunikacji rzecznej, jeziornej, przybrzeżnej,
- c/ lotnisk: lotniska turystyczne i lądowiska dla śmigłowców,
- d/ środków komunikacyjnych: górskie koleje turystyczne, wąskotorowe kolejki osobowe, wyciągi narciarskie, jednostki żeglugi wycieczkowej, znaczna część lokalnego transportu drogowego itp.
- e/ typowo turystyczne: przedsiębiorstwa /np. przemysł gospodni/.

Do tego elementu infrastruktury turystycznej autor zalicza również pewne urządzenia sportowe.

Do drugiego elementu infrastruktury turystycznej należą: obiekty kultu religijnego, ośrodki administracyjne /instytucje popierania turystyki, straż pożarna, poczta, posterunki milicji, itp./ oraz urządzenia sanitarne i socjalne /gabinety lekarskie, fryzjerskie, przedszkola itp./.

^{19/} J.Gieżgała: *Turystyka w gospodarce narodowej*. PWE, Warszawa 1969, s. 198-201.

Trzecim elementem infrastruktury turystycznej, według J.Gieżgały, są: sieć naziemna i podziemna - wodociągowa, elektryczna, gazowa, telefoniczna, centralnego ogrzewania, ściekowa np. zakłady oczyszczania i przeróbki odpadów.

Zestawienie elementów infrastruktury turystycznej dokonane przez J.Gieżgałę obejmuje szerszy zestaw elementów niż ujęcie M. Baud-Bovy, a mianowicie uwzględnia dodatkowo: "typowo turystyczne przedsiębiorstwa służące ruchowi turystycznemu: przemysł gospodni" oraz "pewne urządzenia i środki do uprawiania sportu".

Do elementów infrastruktury turystycznej żaden z wymienionych autorów nie zalicza instytucji i urządzeń z zakresu zakwaterowania, handlu, rozrywki, recepcji - tworzonych w celu obsługi turystów. Stanowią one w tych opracowaniach odrębne elementy zagospodarowania turystycznego. Jest to wąskie rozumienie terminu "infrastruktura turystyczna".

W niniejszym rozdziale natomiast przyjęto pojęcie infrastruktury turystycznej i paraturystycznej w szerokim znaczeniu, zaliczono do niej bowiem wszystkie rodzaje instytucji usługowych i urządzeń obsługowych, które służą do zaspokajania potrzeb turystów. W tym ujęciu elementy zagospodarowania turystycznego wyróżnione przez M.Baud-Bovy wchodzą w skład infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Jedyne wyjątek stanowi dostępność komunikacyjna rozumiana "jako system połączeń komunikacyjnych między terenem a miejscami stałego zamieszkania potencjalnych uczestników ruchu turystycznego".^{20/} Instytucje i urządzenia z zakresu komunikacji stanowiące elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej ujęte są zarówno w infrastrukturze ogólnej jak i turystycznej.^{21/}

Wobec tego, że elementy zagospodarowania turystycznego zaliczone zostały do infrastruktury, powstaje pytanie: co należy rozumieć pod pojęciem "zagospodarowanie turystyczne"? Zagospodarowanie turystyczne można rozumieć dwojako:

^{20/} O.Rogalewski: *Propozycje w sprawie usystematyzowania niektórych pojęć w turystyce. "Ruch Turystyczny - Materiały i Dokumenty" z. 2/20/1966, s.9.*

^{21/} Por. J.Gieżgała, *op.cit.* s. 93-94.

w ujęciu statycznym - jako stan wyposażenia regionu, obszaru czy miejscowości w elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej,

w ujęciu dynamicznym - jako proces wyposażania regionu, obszaru lub miejscowości w elementy infrastruktury turystycznej oraz dostosowywania istniejących elementów infrastruktury ogólnej do potrzeb przebywających tam turystów.

3. Podział elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej zaspokajających bezpośrednio potrzeby turystów.

Punktem wyjścia do ustalenia podziału elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej powinno być ustalenie kryterium tego podziału. Ponieważ w definicji infrastruktury turystycznej i paraturystycznej określono, że jej funkcja polega na zaspokajaniu potrzeb turystów, zatem najlepszym kryterium będzie podział według rodzaju tych potrzeb.

Do głównych rodzajów potrzeb turystów zaliczyć należy potrzeby w zakresie:

- / komunikacji /potrzeba dotarcia do miejscowości docelowej o poruszania się po niej, a także potrzeba łączności/,
- / zakwaterowania /jeśli pobyt trwa ponad 1 dzień/,
- / wyżywienia,
- / ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego /potrzeba posiadania go realizowana np. przez zakup, wypożyczenie ewent. naprawę/,
- / kultury/rozrywki i korzystania z dóbr kultury, w tym wchodzących w skład walorów turystycznych/,
- / wychowania fizycznego /potrzeba uprawiania sportów/ i korzystania z walorów naturalnych środowiska,
- / zdrowia i higieny /np. potrzeba uzyskania pomocy lekarskiej; w miejscowościach uzdrowiskowych: leczenie, profilaktyka, rehabilitacja/,
- / informacji, reklamy i pośrednictwa,

9/ usług komunalnych /techniczne uzbrojenie terenu/, administracyjnych, bezpieczeństwa publicznego.

Podział infrastruktury dokonany na podstawie powyższego zestawienia przedstawia się następująco:

- 1/ Instytucje i urządzenia komunikacyjne - wszystkie instytucje świadczące usługi transportowe dla turystów, usługi naprawcze środków transportu; parkingi, stacje benzynowe, przechowalnie bagażu, a także urządzenia komunikacyjne jak drogi, piesze szlaki turystyczne; itd.
- 2/ Instytucje i urządzenia zakwaterowania - tj. placówki, których podstawową funkcją jest świadczenie usług noclegowych np. hotele, pensjonaty, domy wczasowe oraz urządzenia związane z noclegiem /pola namiotowe itd./.
- 3/ Instytucje i urządzenia żywieniowe /placówki gastronomiczne i handlu spożywczego, kuchnie turystyczne, automaty do sprzedaży samoobsługowej itd./.
- 4/ Instytucje i urządzenia związane z ekwipunkiem turysty: osobistym, ściśle turystycznym i gospodarczym /placówki handlowe, placówki wypożyczania sprzętu turystycznego, placówki świadczące usługi naprawcze np. szewskie, krawieckie, sprzętu turystycznego i sportowego/.
- 5/ Instytucje i urządzenia z zakresu kultury /kina, teatry, muzea, wystawy, urządzenia do gier towarzyskich, place zabaw, muszle koncertowe itd./.
- 6/ Instytucje z zakresu wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego /placówki organizujące imprezy sportowe, plaże, kąpieliska, tory saneczkowe, lodowiska, trasy narciarskie itd/.
- 7/ Instytucje i urządzenia z zakresu zdrowia i higieny - poza placówkami lecznictwa otwartego i zamkniętego /szpitale, sanatoria, ośrodki zdrowia/; zaliczono tu również placówki świadczące usługi fryzjerskie, kosmetyczne, pralnie, toalety itd.
- 8/ Instytucje i urządzenia z zakresu informacji, reklamy i organizacji ruchu turystycznego /placówki informacji turystycznej, placówki świadczące usługi przewodnickie, pośrednictwa, organizacji wyjazdów turystycznych, a także stowarzyszenia i społeczne organizacje turystyczne/.

9/ Instytucje i urządzenia z zakresu technicznego uzbrojenia terenu, administracji, bezpieczeństwa publicznego /instytucje świadczące usługi w zakresie zaopatrzenia w wodę, energię elektryczną, ogrzewania, oczyszczania, a także biura meldunkowe, posterunki milicji, straży pożarnej/.

R o z d z i a ł I I

ELEMENTY INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNEJ I PARATURYSTYCZNEJ - PRÓBA INWENTARYZACJI

1. Założenia wstępne

Wobec założonego głównego celu niniejszej pracy, którym jest próba określenia kompleksowego programu podstawowego wyposażenia różnych typów miejscowości turystycznych w elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, należy uprzednio rozpatrzyć szczególnie rodzaje instytucji usługowych i urządzeń obsługowych, z których w ogóle korzystają turyści.

Niniejszy rozdział stanowi próbę w miarę możliwości szerokiego, kompleksowego i usystematyzowanego zestawienia instytucji usługowych i urządzeń obsługowych, z których turyści korzystają w czasie podróży i pobytu poza miejscem stałego przebywania. Z zadaniem tym wiąże się szereg trudności; już na wstępie rodzą się wątpliwości, wynikające choćby z samego określenia "turysta" /w wąskim czy też szerokim rozumieniu słowa^{22/}, z braku pełnego rozeznania potrzeb turystów, które kształtują się pod wpływem wielu czynników, w tym także subiektywnych, a zatem trudnych do uchwycenia. Ponadto wiele problemów przysparza nie uporządkowane dotychczas nazewnictwo urządzeń turystycznych i wynikające stąd różnice w pojmowaniu poszczególnych terminów oraz występowanie wielu różnorodnych obiektów wielofunkcyjnych, w skład których wchodzi niejednokrotnie cały zespół elementów infrastruktury, z różnych grup rodzajowych. Ze względu na to, przed sporządzeniem zestawienia elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej konieczne było przyjęcie pewnych założeń, w których wyniku:

a/ Próba zestawienia placówek usługowych i urządzeń obsługowych, z których korzystają turyści, opracowana została z myślą o tu-

^{22/} w I rozdziale zostało powiedziane, co rozumiem pod pojęciem "turysta".

- rystach krajowych udających się poza miejsce stałego przebywania w celach wypoczynkowych, krajoznawczych bądź leczniczych.
- b/ Zestawienie objęło instytucje i urządzenia służące do zaspokajania zarówno tzw. nowych potrzeb turystów, wynikłych z faktu podjęcia przez nich podróży turystycznej /placówki świadczące usługi komunikacyjne, noclegowe, przewodnickie itd./, jak i potrzeb przeniesionych z miejsca stałego zamieszkania.
- c/ Zestawieniem objęte zostały instytucje usługowe i urządzenia obsługowe, które służą do bezpośredniego zaspokajania potrzeb turystów.
- d/ Przynależność instytucji czy urządzenia do zespołu elementów infrastruktury turystycznej bądź paraturystycznej określana była wyjątkowo. Wynikało to z założonego ogólnego charakteru rozważań, uniemożliwiającego dokonanie tego rodzaju podziału. Zależnie bowiem od konkretnych okoliczności, ta sama instytucja /lub urządzenie/ może być bądź stworzona dla turystów i służyć wyłącznie im, bądź też turyści mogą być tylko jedną z grup jej klientów /np. placówki gastronomiczne, handlowe, kulturalne itp./.
- e/ W zasadzie inwentaryzacja miała na celu zestawienie elementów infrastruktury o charakterze jednorodnym. W razie potrzeby uwzględnienia wielofunkcyjnych ośrodków lub urządzeń, o zaliczeniu do określonej grupy decydowała ich podstawowa funkcja.
- f/ Zestawienia dokonano na gruncie wyróżnionych w rozdziale I dziewięciu grup elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej.
- g/ Każda z wyróżnionych dziewięciu grup elementów infrastruktury opracowana została według schematu :
- 1/ ogólna charakterystyka grupy,
 - 2/ zestawienie instytucji usługowych i urządzeń obsługowych wchodzących w skład grupy.

2. Elementy z zakresu komunikacji

Ogólna charakterystyka grupy

Najbardziej charakterystyczną cechą turystyki jest ruch. Transport umożliwiający ten ruch stanowi zatem niezmiernie ważne ogniwo w obsłudze ruchu turystycznego.

Ogólnie, "transport jest to część procesu produkcji, w której ładunki i osoby /pasażerowie/ są przemieszczane z jednego miejsca na drugie. Obejmuje on /.../ przewozy wszystkich rodzajów ładunków łącznie z przesyłanymi rurociągami /np. paliwa płynne i gazowe/ oraz liniami wysokiego napięcia /energia elektryczna/".

Transport stanowi jeden z dwóch elementów składowych komunikacji; drugim jest łączność, która "obejmuje przesyłanie myśli /wiadomości/ za pomocą różnych środków przekazu tzn. poczty, telegrafu, telefonu, radia, telewizji itp."^{23/}. Transport i łączność odgrywają rolę usługową w stosunku do całej gospodarki i życia społecznego danego rejonu. Ich zadania w dziedzinie turystyki stanowią jedynie niewielką część ogółu świadczonych usług.

W odróżnieniu od innych usług, które wytwarzane są w miejscu konsumpcji, usługi komunikacyjne są wytwarzane i jednocześnie konsumowane w przestrzeni, na całej trasie podróży turysty.^{24/}

Tylko stosunkowo nieliczne instytucje i urządzenia komunikacyjne przeznaczone są wyłącznie lub głównie do obsługi ruchu turystycznego. Należą do nich między innymi: szlaki turystyczne piesze, narciarskie, wodne, wyciągi turystyczne itp. W bezpośredniej obsłudze ruchu turystycznego instytucje i urządzenia komunikacyjne pełnią szereg funkcji:

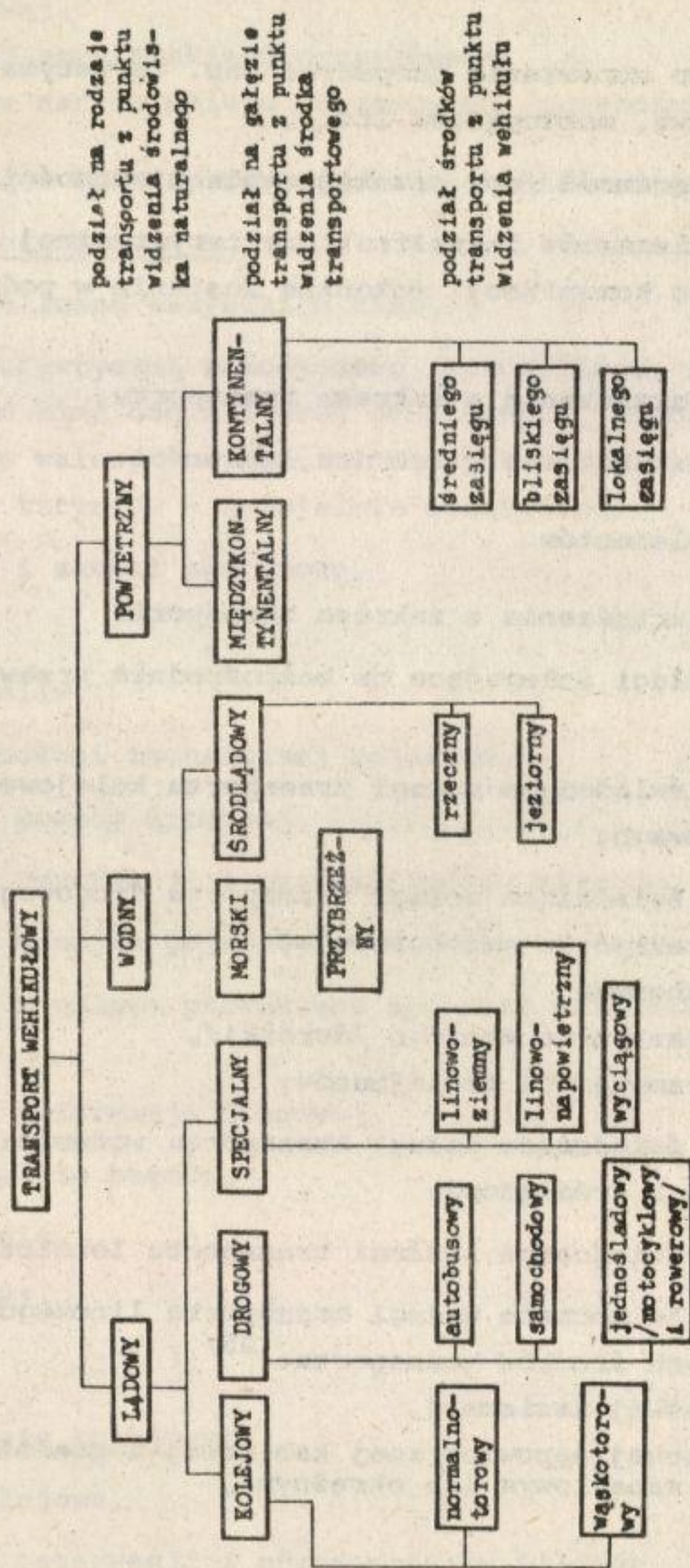
- 1/ umożliwiają turystom dotarcie do miejscowości lub obszaru uprawiania turystyki,

^{23/} Pojęcie komunikacji, transportu i łączności przyjęto za S. Berzowski: *Zarys geografii komunikacji*. PWN, Warszawa 1976, s. 13.

^{24/} A. Kornak: *Społeczno-ekonomiczne funkcje usług turystycznych, na przykładzie woj. bydgoskiego*. PWN, Warszawa - Poznań 1972, s. 69.

Tabela 1

KLASYFIKACJA TRANSPORTU Z PUNKTU WIDZENIA USŁUG TURYSTYCZNYCH

podział na rodzaje transportu z punktu widzenia środowiska naturalnego

podział na gałęzie transportu z punktu widzenia środka transportowego

podział środków transportu z punktu widzenia wehikułu

Zródło: M. Mikulski "Transport w obsłudze ruchu turystycznego", Pomocnicze materiały dydaktyczne, Kraków 1973, s.4.

- 2/ umożliwiają poruszanie się po miejscowości lub rejonie turystycznym,
- 3/ warunkują samo uprawianie turystyki /np. turystyka wędrowska, wodna, rowerowa, motocyklowa itd./,
- 4/ umożliwiają łączność /np. przekazywanie wiadomości na odległość/.

Zestawienie elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej z zakresu komunikacji dokonane zostanie w podziale na dwie główne grupy :

- A/ instytucje i urządzenia z zakresu transportu,
- B/ instytucje i urządzenia z zakresu łączności.

Zestawienie elementów

A. Instytucje i urządzenia z zakresu transportu

I. Świadczące usługi polegające na bezpośrednim przewożeniu turystów

- instytucje świadczące usługi transportu kolejowego normalno- i wąskotorowego;
- instytucje świadczące usługi transportu drogowego obejmujące:
 - usługi transportu autobusowego,
 - usługi taksówek,
 - usługi transportu konnego /dorożki/,
 - usługi tramwajów i trolejbusów;
- instytucje świadczące usługi transportu wodnego: żegluga przybrzeżna i śródlądowa;
- instytucje świadczące usługi transportu lotniczego;
- instytucje świadczące usługi transportu linowego za pomocą następujących środków transportu: ^{25/}
 - kolei linowej naziemnej,
 - kolei linowej napowietrznej kabinowej i gondolowej /o ruchu wahadłowym lub okrężnym/,

25/

Rodzaje środków transportu liniowego wyróżniono za M. Mikulskim: Transport w obsłudze ruchu turystycznego, Kraków 1973.

- kolei linowej krzesełkowej dwusiedzeniowej lub jednosiedzeniowej,
- wyciągu narciarskiego orczykowego,
- wyciągu narciarskiego zaczepowego /przenośnego/.

I. Umożliwiająca lub usprawniająca przemieszczanie się turystów:

W transporcie drogowym

- drogi publiczne wszystkich klas,
- szlaki turystyczne samochodowe, motocyklowe, rowerowe /mogą być nimi odcinki dróg publicznych, które ze względu na posiadane walory turystyczne są systematycznie wykorzystywane przez turystów - specjalnie oznakowane/,
- parkingi i zatoki postojowe,
- garaże,
- stacje paliw,
- stacje obsługi technicznej pojazdów,
- placówki pomocy drogowej,
- placówki rezerwacji i przedsprzedaży biletów,
- placówki wynajmu pojazdów,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż artykułów motoryzacyjnych,
- placówki informacji drogowej,
- przechowalnie bagażu,
- poczekalnie,
- przystanki,
- dworce.

W transporcie kolejowym

- drogi kolejowe,
- placówki rezerwacji i przedsprzedaży biletów,
- dworce,
- przystanki,

- placówki informacji kolejowej,
- przechowalnie bagażu.

W transporcie wodnym

- drogi wodne,
- wodne szlaki turystyczne,
- porty morskie i śródlądowe,
- przystanie wodne,
- warsztaty skutnicze,
- wypożyczalnie sprzętu wodnego.

W transporcie lotniczym

- drogi powietrzne,
- porty lotnicze,
- lotniska /lądowiska turystyczne/,
- placówki informacyjne komunikacji lotniczej,
- placówki sprzedaży biletów /rezerwacja miejsc/.

W turystyce pieszej i narciarskiej

- piesze szlaki turystyczne /w tym piesze trasy zwiedzania/,
- narciarskie szlaki turystyczne.

B. Instytucje i urządzenia z zakresu łączności:

- stałe urzędy pocztowo-telekomunikacyjne /w tym agencje pocztowe/,
- ruchome /sezonowe/ placówki pocztowo-telekomunikacyjne, np. poczta objazdowa,
- urządzenia pomocnicze łączności:
skrzynki pocztowe, samodzielne rozmównice telefoniczne, kiosk ze sprzedażą kart pocztowych, znaczków, listów, itd.

3. Elementy z zakresu zakwaterowania

Ogólna charakterystyka grupy

Instytucje i urządzenia zaliczane do tej grupy elementów infrastruktury mają umożliwiać turystom przebywanie poza miejscem zamieszkania dłużej niż jeden dzień.^{26/}

Między usługami noclegowymi a usługami zakwaterowania zachodzi istotna różnica, nie zawsze w praktyce dostrzegana i uwzględniana. Usługi noclegowe sensu stricto polegają na dostarczaniu turystyce pomieszczenia, a niejednokrotnie jedynie miejsca lub łóżka, w którym może przenocować. Usługa tego rodzaju jest bardzo prymitywna i przyciągała się nią coraz mniej turystów /szczególnie wyjeżdżających celach wypoczynkowych/. Natomiast usługi zakwaterowania to pojęcie szersze, obejmujące cały zespół różnorodnych usług nie tylko mających na celu umożliwienie turystyce noclegu, lecz także zmierzających do stworzenia warunków zbliżonych do domowych. "W /użytkowanym/ pomieszczeniu /.../ turysta przechowuje sprzęt, przybory i rzeczy osobiste, wypoczywa, śpi, przyjmuje odwiedziny i dokonuje innych czynności".^{27/} Jednakże usługą naczelną pozostaje nadal udzielanie noclegu.

Rozpatrując zagadnienie z punktu widzenia niezbędnej bazy materialnej, trzeba koniecznie określić, co należy rozumieć pod pojęciem "urządzenie zakwaterowania".

Urządzenie zakwaterowania jest to budynek, pomieszczenie lub oznaczony teren, gdzie turysta może czasowo zamieszkać, mogąc zażądać otrzymywać posiłki lub przygotowywać je we własnym zakresie.

Odrębnym, szerszym pojęciem, spotykanym w literaturze fachowej, jest zakład noclegowy. Jest to każda jednostka organizacyjna wykonująca podróżnym umeblowane lokale mieszkalne oraz świadcząca związane z tym usługi za określoną z góry opłatą.^{28/}

^{26/} O.Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne. PTE, Wrocław 1967, s. 12.

^{27/} A.Kornak op.cit., s.37.

^{28/} O.Rogalewski, jw., s.13.

Zarówno zakłady jak i urządzenia zakwaterowania w zależności od potrzeb można systematyzować według różnych kryteriów. Przytoczone w dalszym ciągu przykłady ich klasyfikacji mają na celu pokazanie, jak wielka jest możliwość podziału i jak różne sposoby ujmowania.

B.Kasperski wyróżnia następujące kryteria podziału "rekreacyjnych urządzeń zakwaterowania"^{29/}.

a/ Rodzaj rekreacji, dla której przeznaczone jest urządzenie zakwaterowania. Rekreacja może być:

- pobytowa,
- wędrowna,
- codzienna /organizowana w miejscu stałego zamieszkania/,
- cotygodniowa /organizowana w zasadzie poza miejscem stałego zamieszkania/,
- doroczna /organizowana z reguły poza miejscem stałego zamieszkania/.

Okres użytkowania urządzenia zakwaterowania w rekreacji cotygodniowej i dorocznej może być :

- bardzo krótkotrwałe /do 3 dni/,
- krótkotrwałe /do 6 dni/,
- długotrwałe /ponad 6 dni/.

b/ Rodzaj środka komunikacji używanego przez przybysza :

- masowe, rozkładowe środki komunikacji,
- indywidualne środki komunikacji.

c/ Miejsce lokalizacji urządzeń zakwaterowania :

- w miejscowościach nie będących jednostkami osadniczymi,
- w jednostkach w pełni związanych z rekreacją,
- w jednostkach osadniczych częściowo związanych z rekreacją,
- samotniczo, w odosobnieniu od innych rekreacyjnych urządzeń zakwaterowania,
- w zespole rekreacyjnych urządzeń zakwaterowania.

^{29/} B.Kasperski: Urządzenia wypoczynkowe w planowaniu przestrzennym. Urządzenia zakwaterowania i gastronomiczne. W-wa 1966, IUA Seria prac własnych z.120, s.9-12, Uwaga: tylko część tych urządzeń - wiążących się z wyjazdem poza miejsce stałego zamieszkania - stanowi turystyczne urządzenia zakwaterowania /wg definicji turystyki przyjętej w pierwszym rozdziale/.

d/ Elementy składowe urządzeń zakwaterowania :

- miejsce zakwaterowania,
- urządzenia gastronomiczne,
- urządzenia higieniczno-sanitarne,
- urządzenia do postoju środków transportu.

e/ Rodzaje elementów składowych urządzeń zakwaterowania:

- trwałe,
- półtrwałe,
- ruchome,
- składane.

f/ Rodzaj dostępności urządzenia zakwaterowania

- otwarte, ogólnie dostępne,
- półotwarte o ograniczonej dostępności,
- zamknięte - dostępne dla upoważnionych,
- dostępne wg grup wieku.

g/ Propozycja klasyfikacji urządzeń rekreacyjnych na zasadnicze grupy :

- obozowiska - tj. tereny przeznaczone do kwaterowania,
- pomieszczenia użytkowane czasowo,
- obiekty stałe, czyli trwałe, przeznaczone do zakwaterowania rekreacyjnego.

R. Łazarek^{30/} wyróżnia w bazie noclegowej dwie podstawowe grupy:

a/ hotelarstwo tradycyjne tj. hotele i pensjonaty,

b/ hotelarstwo komplementarne.

Hotelarstwo komplementarne, według projektu klasyfikacji opracowanego przez UIOOT^{31/}, obejmuje :

- kempingi, karawaningi, obozowiska namiotowe i żeglarskie,

^{30/} R. Łazarek: Usługi hotelowe i potrzeba ich dalszego rozwoju w Polsce. "Ruch Turystyczny, Materiały i Dokumenty" 1/29/1969, s. 59.

^{31/} UIOOT, Commission Technique de Développement 1966. Moyens complémentaires d'hébergement. D/66/1/12/, s. 11. Projet de structuration de moyens complémentaires d'hébergement; za R. Łazarek, op.cit., s. 59.

- obiekty rodzinne i socjalne /np. wioski wakacyjne, schroniska młodzieżowe, obiekty kolonijne, domy wczasowe i kwatery prywatne/,
- obiekty etapowe /motele i inne obiekty noclegowo-gastronomiczne usytuowane przy trasach turystycznych/,
- obiekty uzdrowiskowe i obiekty instytucji religijnych, z których korzystają pielgrzymki,
- inne obiekty państwowe przeznaczone dla gości rządowych.

O.Rogalewski^{32/} podaje dwie klasyfikacje bazy noclegowej /mające szczególne znaczenie w pracach związanych z problematyką zagospodarowania turystycznego/ :

a/ podział według charakteru pomieszczeń noclegowych:

- obiekty dysponujące pomieszczeniami noclegowymi stale użytkowanymi w celach turystycznych,
- obiekty nie wyposażone w pomieszczenia noclegowe, a dysponujące jedynie terenem przystosowanym do ustawiania przenośnego lub ruchomego sprzętu noclegowego,
- obiekty dysponujące pomieszczeniami noclegowymi czasowo użytkowanymi w celach turystycznych,

b/ podział urządzeń noclegowych według przystosowania do potrzeb poszczególnych rodzajów ruchu turystycznego:

- obiekty pobytowe przeznaczone dla turystów przybywających na dłuższe pobyty wypoczynkowe,
- obiekty przelotowe, przeznaczone dla turystów - krajoznawców, którzy korzystają z nich zazwyczaj tylko przez jedną lub kilka nocy.

W niniejszej pracy elementy infrastruktury z zakresu zakwaterowania ujęte zostały w trzech grupach:

A. instytucje i urządzenia zakwaterowania dysponujące pomieszczeniami noclegowymi stale użytkowanymi przez turystów,

^{32/} O.Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne. Wyd. Szkolne i Pedagog., Warszawa 1974, s.52-55.

B. placówki zakwaterowania dysponujące terenem do ustawiania przenośnego lub ruchomego sprzętu turystycznego.

C. placówki zakwaterowania dysponujące pomieszczeniami noclegowymi czasowo użytkowanymi w celach turystycznych.

Ze względu na występującą w literaturze dużą różnorodność określeń placówek i urządzeń zakwaterowania, przy poszczególnych rodzajach elementów infrastruktury podane zostaną ich najistotniejsze cechy.

Zestawienie elementów

A. Instytucje i urządzenia dysponujące pomieszczeniami noclegowymi stale użytkowanymi przez turystów.

Hotel - jest to ogólnie dostępny zakład, w którym podróżni za określoną z góry opłatą mogą otrzymać nocleg oraz wyżywienie w zakresie co najmniej śniadań.^{33/} Do hoteli zalicza się zakłady noclegowe odpowiadające następującym warunkom:^{34/}

- a/ położone w zasadzie w miastach lub osiedlach albo w ich pobliżu,
- b/ w pomieszczeniach budownictwa trwałego,
- c/ wyposażone w niezbędne urządzenia sanitarne oraz pomieszczenia użytku ogólnego,
- d/ przeznaczone w zasadzie do indywidualnego zakwaterowania,
- e/ dysponujące co najmniej 10 pokojami oraz posiadające powyżej 30 % wszystkich miejsc noclegowych w pokojach większych niż 2-osobowe.

Hotel dzienny - nie udziela noclegów, służy do zatrzymywania się dziennego pasantów lub osób przybyłych przed rozpoczęciem bądź zakończeniem doby hotelowej. Stanowi przeważnie

^{33/} Hotelarstwo. Praca zbiorowa, Warszawa 1962.

^{34/} Zarządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej i Przewodniczącego GKKFiT z 16.04.1966 r.

aneks hotelu turystycznego, może także występować jako samodzielna jednostka.^{35/}

Motel - specjalna odmiana hotelu turystycznego, w zasadzie przydrożny przeznaczony dla zmotoryzowanych, zapewniający oprócz normalnych świadczeń hotelowych usługi dla pojazdów. Do usług tych należą odpowiednio zorganizowane miejsca postoju, stacje paliwowe oraz nieuciążliwe urządzenia obsługi technicznej. Liczba miejsc postojowych odpowiada z reguły liczbie pokoi mieszkalnych.^{36/}

Pensjonat - zakład dysponujący budynkiem lub budynkami wzniesionymi specjalnie lub adaptowanymi na stałe do obsługi turystów, wyposażony w urządzenia zakwaterowania, sanitarno-higieniczne, gastronomiczne i kulturalno-rozrywkowe.^{37/} W zasadzie przeznaczony do rekreacji pobytowej. Pensjonaty dzielą się na:

- zwykłe - dla osób dorosłych
- rodzinne
- profilaktyczne /lecznictwo/ - dla dorosłych i dzieci.^{38/}

Oferują dwie podstawowe usługi: nocleg i całodziennie wyżywienie. W tym ujęciu do pensjonatów zaliczane są również domy wczasowe.

Dom kolonijny - obiekt trwały, przeznaczony na wczasy osiadłe młodzieży szkół podstawowych. Ma charakter zamknięty i działa sezonowo. Podstawowy program obejmuje: urządzenia noclegowe, gastronomiczne, rozrywkowe, dydaktyczne. Do tej grupy elementów infrastruktury z zakresu zakwaterowania należą domy kolonijne przeznaczone wyłącznie do tego celu lub przystosowane do niego na stałe.

35/ B.Kasperski, *Urządzenia wypoczynkowe... op.cit., s.67*

36/ Jw., s. 122.

37/ Jw., s. 56

38/ Jw., s. 60

Dom wycieczkowy - zakład położony w zasadzie w mieście lub osiedlu albo w ich pobliżu, w pomieszczeniach budownictwa trwałego, w zasadzie przeznaczony do zakwaterowania wycieczek, wyposażony w niezbędne urządzenia sanitarne, dysponujący co najmniej 20 miejscami noclegowymi.^{39/}

Indywidualny domek turystyczny, "dacza", domek turystyczno-wczasowy - obiekt trwały lub półtrwały przeznaczony na wypoczynek indywidualny właściciela; najczęściej spotyka się domki dla 2 oraz 3-4 osób. Różnią się pojemnością, wielkością, standardem wyposażenia, materiałem budowlanym, rodzajem konstrukcji; wolnostojące.^{40/}

Schronisko - zakład mieszczący się w budynku specjalnie wzniesionym, wyposażonym w urządzenia noclegowe, proste urządzenia gastronomiczne, sanitarno-higieniczne oraz pomieszczenia do konserwacji i naprawy wyposażenia turystycznego. Występuje w odosobnieniu: na szlakach turystycznych w górach lub dużych obszarach leśnych - ogólnodostępny. Liczy co najmniej 11 miejsc noclegowych. Odmianą schroniska jest schronisko wędkarskie przeznaczone do obsługi zrzeszonych wędkarzy.

Schron turystyczny - najprymitywniejsze schronisko do zatrzymywania się na noc lub podczas złych warunków atmosferycznych. Ma przeważnie kilka miejsc i jest obiektem nie strzeżonym, samoobsługowym.^{41/} Położony poza osiedlami, najczęściej w górach.

Kwaterna prywatna /pokoje gościnne/ - lokal umeblowany wynajmowany przez osoby prywatne turystom, wyposażony w urządzenia sanitarne. Do tej grupy infrastruktury z zakresu zakwaterowania zaliczono kwatery prywatne/pokoje/przeznaczone dla tu-

^{9/} Zarządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej i Przewodniczącego GKKFiT z 16.04.1966 r.

^{0/} B.Kasperski op.cit., s.18.

^{1/} Jw., s.135.

rystów i specjalnie w tym celu powstałe /np. specjalnie wybudowana część prywatnego domu mieszkalnego/.

B. Placówki zakwaterowania dysponujące terenem do ustawiania przenośnego lub ruchomego sprzętu turystycznego.

Kemping - teren trwale ogrodzony, strzeżony i wyposażony w urządzenia umożliwiające turystom pobyt, nocowanie i przyrządzanie posiłków. Przeznaczony dla turystów motorowych, wodnych i pieszych^{42/}. W zależności od lokalizacji oraz celu pobytu turystów. kempingi dzielą się na :

- wypoczynkowe
- przelotowe
- miejskie.

Pole biwakowe /pole namiotowe/ - teren nie strzeżony ogrodzony prowizorycznie lub tylko oznakowany, wyposażony w najprostsze urządzenia sanitarne, przeznaczony dla zorganizowanych obozów młodzieżowych oraz indywidualnych turystów rowerowych, motorowych, wodnych i pieszych.^{43/}

Stanica wodna - małe obozowisko letnie położone na szlaku turystyki wodnej i przystosowane do odgrywania roli punktu etapowego dla turystów przepływających tym szlakiem. Pojemność zazwyczaj 30-60 osób. Lokalizacja wzdłuż szlaków wodnych co 20-30 km.^{44/}

42/ Zarządzenie Przewodniczącego GKKFiT z 17 lipca 1964 r. w sprawie określenia warunków, jakim powinny odpowiadać tereny pod obozowiska turystyczne. Monitor Polski nr 50/1964, poz. 244, s. 439.

43/
Jw.

44/
B.Lange, J.Szuszkiewicz, R.Wirszylło: Letnie ośrodki i obozowiska turystyczne - kempingi, stacje wodne, osady turystyczne, ośrodki turystyczno-wypoczynkowe. IUA Warszawa, s.3 /maszynopis/.

c. Placówki zakwaterowania dysponujące pomieszczeniami noclegowymi czasowo użytkowanymi w celach turystycznych

Dom kolonijny - obiekt okresowo adaptowany na użytek kolonii dziecięcych /np. budynek szkolny/.

Stacja turystyczna - izby w mieszkaniach prywatnych oddawane do dyspozycji instytucjom obsługi ruchu turystycznego lub administrowane przez gospodarza pod nadzorem takiej instytucji, a wykorzystywane jako pomocnicza baza noclegowa dla wycieczek /w miastach/ lub jako baza zastępująca schronisko /na szlakach turystycznych^{45/}.

Sezonowe schronisko szkolne - izby w szkołach, w których w okresie letnim urządzone są pomieszczenia noclegowe dla uczestników młodzieżowych wędrówek krajoznawczych^{46/}.

Kwatera prywatna /pokoje gościnne/ - czasowo służąca obsłudze ruchu turystycznego w sezonie turystycznym.

4. Elementy z zakresu żywienia

Ogólna charakterystyka grupy

Zaspokojenie potrzeb związanych z wyżywieniem turystów może nastąpić za pośrednictwem dwóch rodzajów działalności usługowej:

a/ działalności placówek żywienia zbiorowego sprzedających gotowe dania

- w systemie pensjonatowym - w którym turysta opłaca pobyt łącznie z wyżywieniem i w zasadzie nie ma możliwości swobodnego doboru potraw,
- w systemie ogólnodostępnych placówek gastronomicznych, gdzie konsument ma swobodny wybór dań,

^{45/} O.Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne, WSiP, Warszawa 1974, s.53.

^{46/} Por. O.Rogalewski, jw.

b/ działalności placówek handlowych sprzedających artykuły spożywcze, z których turysta samodzielnie przygotowuje posiłki.

Korzystanie z placówek gastronomicznych zwalnia turystów z konieczności samodzielnego przyrządzania posiłków. Natomiast zaopatrywanie się w produkty spożywcze w placówkach handlowych uniezależnia ich od placówek gastronomicznych, dając większą swobodę poruszania się i gospodarowania czasem.

O.Rogalewski^{47/} wyróżnia trzy grupy zakładów gastronomicznych obsługujących ruch turystyczny.

- a/ zakłady związane ściśle z obiektami turystycznymi, głównie z turystyczną bazą noclegową,
- b/ zakłady samodzielne, nie związane z bazą noclegową, przeznaczone jednak głównie dla turystów,
- c/ zakłady samodzielne, przeznaczone głównie do zaspokajania potrzeb miejscowej ludności.

Do zakładów gastronomicznych przeznaczonych wyłącznie do obsługi wczasowiczów J.Szuszkiewicz, B.Kasperski i Z.Henclik^{48/} zaliczają bary sezonowe, kawiarnie letnie i kuchnie turystyczne. Natomiast B.Kasperski^{49/} wymienia następujące urządzenia mogące mieć zastosowanie w rekreacji :

- bary letnie,
- bary szybkiej obsługi,
- bary,
- jadłodajnie,
- restauracje,

47/ O.Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne. Wrocław 1967, s.19.

48/ J.Szuszkiewicz, B.Kasperski, Z.Henclik: Wypoczynek, systematyzacja pojęć - mianownictwo. IUA, Seria prac własnych z.82, Warszawa 1964, s.65.

49/ B.Kasperski: Urządzenia wypoczynkowe w planowaniu przestrzennym. Urządzenia zakwaterowania i gastronomiczne. IUA, Seria prac własnych z.120, Warszawa 1968, s.68.

kuchnie "matki",
bary kawowe,
bary espresso,
kawiarnie i cukiernie,
ogródki letnie i kioski gastronomiczne,
ruchome urządzenia gastronomiczne, np. barobusy.

Praktycznie każdy rodzaj ogólnodostępnych placówek gastronomicznych znajdujących się na obszarze penetracji turystycznej może służyć do zaspokajania potrzeb turystów. Ogólną zasadą jest lokalizacja urządzeń gastronomicznych do obsługi ruchu turystycznego :

- / przy najważniejszych ciągach pieszych,
- / w pobliżu jednostek zakwaterowania,
- / w rejonie ośrodków rekreacji i sportu.

Niewiele jest rodzajów placówek handlowych branży spożywczej służących wyłącznie do obsługi ruchu turystycznego. Należą do nich^{50/} :

sezonowe kioski handlowe - obiekty trwałe lub półtrwałe przeznaczone do sprzedaży artykułów spożywczych i niektórych asortymentów artykułów przemysłowych o przeznaczeniu turystyczno-wypoczynkowym;

pawilony handlowe - mające charakter otwarty, działające sezonowo; mogą być elementem ośrodków wypoczynkowych, wypoczynkowo-turystycznych, wypoczynku świątecznego lub też występować samodzielnie.

Zazwyczaj jednak placówki handlowe powoływane są głównie w celu obsługi ludności miejscowej, a turyści korzystają z nich przy okazji, lub też w założeniu mają służyć zarówno turystom jak i ludności miejscowej. Miejscem świadczenia usług handlowych są:

- / placówki sprzedaży detalicznej w postaci: sklepów, kiosków, kramów, straganów,
- / rynki w znaczeniu fizycznym - place sprzedaży, targowiska, bazy,

^{50/} J. Szuszkiewicz, B. Kasperski, Z. Henclik: *Wypoczynek...*, op.cit., s. 65.

c/ samoobsługowe urządzenia sprzedażowe - wszelkiego rodzaju automaty do sprzedaży napojów chłodzących, lodów itp.;

d/ ponadto istnieją formy sprzedaży obwoźnej i obnośnej.

Sprzedaż obwoźna to sprzedaż np. ze statków lub samochodów /tzw. sklepobusy/, obnośna - sprzedaż z podręcznego pojemnika drobnych artykułów np. lodów, słodyczy, obwarzanków. W obsłudze turystów sprzedaż obwoźna i obnośna ma szczególne zastosowanie i wykazuje wiele zalet: nie wymaga dużych nakładów inwestycyjnych, cechuje ją łatwość przemieszczania, a więc łatwość koncentracji i rozproszenia - szczególnie przydatna w obsłudze dużych i krótkotrwałych skupisk turystów /zloty, imprezy kulturalne, sportowe/ oraz łatwość i szybkość uruchamiania i likwidowania, co ma ogromne znaczenie ze względu na sezonowość ruchu turystycznego.

Instytucje i urządzenia stanowiące elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej z zakresu żywienia podzielone zostały tutaj na :

A. instytucje i urządzenia gastronomiczne

- zakłady gastronomiczne podstawowe /wydające posiłki obiadowe/,
- zakłady i urządzenia gastronomiczne uzupełniające;

B. punkty sprzedaży detalicznej artykułów spożywczych /w ujęciu branżowym/.

Zestawienie elementów

A. Instytucje i urządzenia gastronomiczne

a. Zakłady gastronomiczne podstawowe

- restauracje - zwykłe i reprezentacyjne, oprócz żywienia pełniące funkcję lokali rozrywkowych,
- jadłodajnie /gospody/,
- zajazdy /jadłodajnie przydrożne, zazwyczaj regionalne, z aneksem noclegowym/,
- bary - szybkiej obsługi, mleczne, z wyszynkiem,
- stołówki /wyłącznie dla uczestników ruchu turystycznego - głównie w domach wczasowych, sanatoriach - lub służące w zasadzie do obsługi innych grup społeczeństwa, a tylko okre-

sowo obsługujące ruch turystyczny - stołówki studenckie, przy
szkolne/,

- prywatne punkty żywienia zbiorowego wydające tzw. obiady do-
mowe /szczególnie w miejscowościach letniskowych/.

b. Zakłady i urządzenia gastronomiczne uzupełniające

- kawiarnie,
- cukiernie,
- bary kawowe,
- bary espresso,
- kioski gastronomiczne,
- herbaciarnie,
- cocktail bary,
- bufety,
- winiarnie,
- piwiarnie,
- pijalnie wód mineralnych,
- punkty sprzedaży obwoźnej i obnośnej /kuchnie polowe, barobu-
sy, wózki z lodami, napojami/,
- kuchnie turystyczne,
- automaty do sprzedaży wyrobów garmażeryjnych, napojów, itp.

B. Punkty sprzedaży detalicznej artykułów spożywczych

- ogólnospożywcze /sklepy, kioski, sklepobusy, wózki/,
- mięsno-wędliniarskie /sklepy, kioski/,
- warzywno-owocowe /sklepy, kioski, kramy, stragany, targowis-
ka/,
- winno-cukiernicze /sklepy, kioski, sprzedaż obnośna, auto-
maty/,
- rybne /sklepy, kioski/,
- garmażeryjne /sklepy, kioski, sprzedaż obnośna/,

- piekarnicze /sklepy, kioski/,
- nabiałowe /sklepy, kioski, targowiska/.

5. Elementy z zakresu ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego

Ogólna charakterystyka grupy

Każda podróż turystyczna pociąga za sobą w mniejszym lub większym stopniu konieczność posiadania odpowiedniego ekwipunku. Należą do niego odzież i przybory użytku osobistego a także, szczególnie przy uprawianiu turystyki kwalifikowanej, specjalny ekwipunek turystyczny tj. ubiory i sprzęt przystosowany do uprawiania określonych form turystyki, który turysta przenosi lub przewozi ze sobą, oraz niektóre drobne artykuły gospodarstwa domowego niezbędne np. na biwaku czy letnisku. W związku z potrzebą posiadania odpowiedniego ekwipunku turyści korzystają z trzech zasadniczych rodzajów usług świadczonych przez odpowiednio do tego celu przygotowane placówki usługowe :

- A. usługi handlowe umożliwiające turyście zakup niezbędnego ekwipunku,
- B. usługi wypożyczania,
- C. usługi naprawcze oraz - w mniejszym stopniu - wytwórcze.

Usługi naprawcze i wypożyczania dotyczą przede wszystkim ekwipunku turystycznego i gospodarczego, rzadziej osobistego. Najbardziej poszukiwaną formą usług naprawczych są usługi ekspresowe.

Zestawienie elementów

A. Placówki handlowe /w ujęciu branżowym/

- sportowo-turystyczne,
- odzieżowe,
- obuwnicze,
- galanteryjne,
- pasmanteryjne,
- perfumeryjno-drogeryjne,

- art. gospodarstwa domowego,
- papierniczo-zabawkarskie,
- fotooptyczne,
- elektryczne,
- kioski "Ruchu" /placówki wielobranżowe/

Placówki wypożyczania ekwipunku

- wypożyczalnie sprzętu turystycznego i odzieży turystycznej /sprzętu biwakowego, sezonowego, sprzętu turystycznego: wodnego, narciarskiego, itp./,
- wypożyczalnie ubiorów turystycznych,
- wypożyczalnie artykułów gospodarstwa domowego,
- wypożyczalnie sprzętu fotograficznego.

Placówki świadczące usługi naprawcze i wytwórcze

- punkty naprawy sprzętu turystycznego,
- punkty instalacji okuć narciarskich,
- zakłady szewskie,
- zakłady krawieckie,
- zakłady fotograficzne /wywoływanie filmów, fotografowanie, naprawa aparatów/,
- zakłady rymarskie,
- placówki gazyfikacji bezprzewodowej /napełnianie butli gazem/

6. Elementy z zakresu kultury

Ogólna charakterystyka grupy

Elementy składowe tej grupy mają na celu umożliwienie turystom zagospodarowania wolnego czasu przez korzystanie z usług kulturalnych w szerokim rozumieniu słowa. Placówki wchodzące do tej grupy prowadzić mogą zarówno działalność rozrywkową w formie samodzielnych imprez artystycznych jak i działalność rozrywkową towarzyszącą np. usługom gastronomicznym, a także działalność oświatową związaną z upowszechnianiem dóbr kultury. O znaczeniu działalności kul-

turalno-rozrywkowej i kulturalno-oświatowej, a szczególnie istnienia odpowiednich placówek i urządzeń w turystyce, B. Kasperski^{51/} pisze, co następuje: "W warunkach codziennego życia człowiek odczuwa na ogół brak czasu wolnego, natomiast na wczasach wypoczywający ma często uczucie jego nadmiaru, co może nawet przynieść szkody, bowiem jednym z istotnych warunków dobrze pojętego wypoczynku powinna być satysfakcja z czasu właściwie spędzonego. Czas wolny powinien być wypełniony rozrywkami w przeznaczonych do tego lub odpowiednio przystosowanych urządzeniach".

Wspólny cel oraz podobne znaczenie przy różnorodności form - to podstawowe cechy tej grupy elementów infrastruktury. Dostarczają one turystyce rozrywek, a także wpływają - jeśli są na odpowiednim poziomie - na podniesienie stanu wiedzy i kultury społeczeństwa^{52/}.

Z punktu widzenia formy uczestnictwa i stopnia zaangażowania turysty w działalność kulturalną można wyróżnić :

- A. działalność usługową polegającą na organizowaniu imprez kulturalnych, w których turysta uczestniczy jako widz,
- B. działalność usługową polegającą głównie na udostępnianiu turystyce odpowiednich urządzeń, dzięki którym sam organizuje sobie rozrywki. Personel obsługujący pełni tu w zasadzie funkcję doradczą i nadzorczą.

Instytucje świadczące usługi z zakresu kultury mają z reguły charakter paraturystyczny. Jedynie placówki z tej grupy tworzone w ramach ośrodków wypoczynkowych, kolonijnych itp. zaliczyć można do elementów infrastruktury o charakterze turystycznym. Służą one wówczas określonym ściśle grupom turystów, a ludność miejscowa korzysta z nich najwyżej sporadycznie.

Trudno wyodrębnić rodzaj ogólnodostępnej działalności kulturalnej występującej na danym terenie, z której w mniejszym lub większym stopniu nie korzystaliby turyści.

51/ B.Kasperski: Urządzenia wypoczynkowe w planowaniu przestrzennym. Urządzenia kulturalno-rozrywkowe oraz urządzenia otwartej opieki zdrowotnej. IUA, Seria prac własnych, zeszyt 163, Warszawa 1968, s.4.

52/ A.Kornak: Społeczno-ekonomiczne funkcje....., op.cit., s.37.

Elementy infrastruktury związane z kulturą zostały zestawione w dwóch grupach :

- A. instytucje prowadzące działalność polegającą na organizowaniu imprez kulturalnych, w których turysta uczestniczy jako widz,
- B. instytucje i urządzenia umożliwiające turystyce organizację rozrywki we własnym zakresie.

Dodatkowo, przy niektórych instytucjach kulturalnych podane są rodzaje wykorzystywanych przez nie najczęściej urządzeń. Wynika to z tego, że pewne rodzaje działalności kulturalnej wymagają obiektów wyspecjalizowanych /przeznaczonych wyłącznie do określonego celu/, do innych zaś można również wykorzystywać obiekty uniwersalne bądź nawet obiekty o innej funkcji zasadniczej.

Zestawienie elementów

- A. Instytucje prowadzące działalność polegającą na organizowaniu imprez kulturalnych, w których turysta uczestniczy jako widz
 - teatry /stałe sale teatralne, amfiteatry, uniwersalne sale widowiskowe/,
 - kina /stałe sale kinowe, kina letnie na wolnym powietrzu, uniwersalne sale widowiskowe, kluby, świetlice/,
 - opery /stałe sceny operowe, opery letnie, uniwersalne sale widowiskowe/,
 - operetki /stałe sceny operetkowe, uniwersalne sale widowiskowe/,
 - filharmonie /specjalne sale, muszle koncertowe/,
 - instytucje organizujące występy estradowe orkiestr, chórów, kapel, zespołów pieśni i tańca, rewie mody, itd.
 - placówki muzealne,
 - instytucje prowadzące działalność wystawienniczą,
 - instytucje prowadzące działalność oświatową - odczyty, prelekcje, pogadanki,
 - cyrki,

- fotoplastikony,
- ogrody zoologiczne i botaniczne.

B. Instytucje i urządzenia umożliwiające turystyce organizację rozrywki we własnym zakresie

- biblioteki /w tym punkty biblioteczne/,
- świetlice,
- kluby /w tym kluby-kawiarnie/,
- dyskoteki,
- wesołe miasteczka,
- domy kultury,
- sale gier,
- sale dla hobbystów,
- tereny na ogniska,
- kręgi taneczne,
- sale zabaw /taneczne/,
- sale zabaw dziecięcych,
- księgarnie,
- czytelnie.

7. Elementy z zakresu wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego

Ogólna charakterystyka grupy

Elementy infrastruktury zaliczone do tej grupy mają na celu

- a/ ułatwianie lub wręcz umożliwianie turystom korzystania z walorów, głównie przyrodniczych, danego terenu /ścieżki spacerowe, solaria, plaże, punkty widokowe i obserwacyjne/,
- b/ umożliwianie czynnego uprawiania sportu,
- c/ umożliwianie biernego uczestniczenia w imprezach sportowo-turystycznych.

Połączenie elementów infrastruktury służących do udostępniania walorów środowiska naturalnego z tymi, które służą kulturze fizycznej turystów, wynika z tego, że bywają one często nierozzerwalnie związane i wzajemnie uwarunkowane lub też jedno urządzenie pełni obie funkcje np. kąpieliska na wodach otwartych, trasy narciarskie, trasy saneczkarskie.

Urządzenia do wychowania fizycznego stosowane w rekreacji można podzielić na trzy zasadnicze grupy^{53/}

- urządzenia lądowe użytkowane w sezonie letnim,
- urządzenia związane z akwenami użytkowanymi w okresie letnim,
- urządzenia zimowe, użytkowane w sezonie zimowym.

Urządzenia te mogą występować pojedynczo albo w zespołach jednorodnych lub niejednorodnych - tworząc ośrodki sportów zimowych, wodnych itp.

Inny podział urządzeń do wychowania fizycznego wyróżnia:^{54/}

- a/ Urządzenia zabawowo-rozrywkowe - pozwalające na minimum ćwiczeń ruchowych jako czynnik wypoczynku ruchowego bez kontroli i nadzoru.
- b/ Urządzenia ćwiczebne powszechnego wychowania fizycznego - umożliwiające podnoszenie i utrzymywanie sprawności fizycznej - ćwiczenia traktowane jako rozrywka w warunkach jak najprzyjemniejszych dla ćwiczących; urządzenia tego typu powinny być nadzorowane, a ćwiczenia na nich kontrolowane, bez wprowadzania przymusu.
- c/ Urządzenia sportowo-widowiskowe - przystosowane do uprawiania sportu w formie współzawodnictwa i oglądania zawodów przez większą ilość widzów.

Turyści korzystają ze wszystkich trzech wymienionych rodzajów urządzeń, a zwłaszcza z tzw. podstawowych:^{55/} do gier sportowych, lekkiej atletyki i gimnastyki, sal gimnastycznych, gimnastyczno-sportowych i do gier sportowych, pływalni, lodowisk, tras narciarskich, przystani masowego użytkowania do sportów lodziowych.

^{53/} B.Kasperski: Wybrane zagadnienia zagospodarowania przestrzennego miejscowości wypoczynkowych w regionach jeziornych. IUA, Warszawa 1968, s.50.

^{54/} R.Wirszylło: Osiedlowe parki wychowania fizycznego. IUA, Seria prac własnych, z.94, Warszawa 1965, za B.Kasperskim: Wybrane zagadnienia..... op.cit., s.49.

^{55/} Urządzenia sportowe. Praca zbiorowa. Wyd. Arkady 1966, s.52.

Zestawienie elementów

- ciągi spacerowe /ścieżki spacerowe, aleje, promenady, bulwary spacerowe/,
- wytyczone i urządzone trasy zwiedzania /tablice informacyjne, miejsca odpoczynku/,
- punkty widokowe i obserwacyjne,
- urządzone tereny zieleni/parki, zieleńce, skwery/,
- plaże,
- solaria i miejsca do kąpieli powietrznych /leżakowania/,
- kąpieliska /naturalne lub sztuczne - pływalnie otwarte i kryte/,
- place zabaw dziecięcych /ogródki jordanowskie/,
- boiska i sale do gier sportowych małych /siatkówka, koszykówka, piłka ręczna, tenis, badminton/,
- urządzenia do lekkiej atletyki /bieżnie, skocznie, rzutnie/,
- urządzenia gimnastyczne /w salach z przyrządami i na otwartym powietrzu/,
- ścieżki zdrowia /proste urządzenia gimnastyczne zlokalizowane na otwartej przestrzeni/,
- sale gimnastyczno-sportowe,
- urządzenia do masowego narciarstwa /łatwe skocznie narciarskie, trasy biegowe, trasy zjazdowe i slalomowe, nartostrady dla dorosłych oraz półka narciarskie dla dzieci/,
- urządzenia łyżwiarskie /lodowiska i tory łyżwiarskie naturalne i sztuczne/,
- urządzenia ślizgowe /trasy saneczkowe i bobslejowe/,
- urządzenia do sportów lodziowych /pomosty, hangary, place do suszenia żagli, przystanie, wyciągi/,
- wypożyczalnie sprzętu sportowego,
- placówki naprawy sprzętu sportowego,
- szkoły narciarskie, pływackie, żeglarskie, itd.,
- korty tenisowe,

- kręgielnie,
- otwarte obiekty sportowo-widowiskowe, z których turysta korzysta głównie jako widz /stadiony, skocznie narciarskie, hipodromy, slalomowe trasy zjazdowe, tory saneczkowe, bobslejowe, tory regatowe, samochodowe tory wyścigowe, tory motocyklowe, ringi/,
- zamknięte obiekty sportowo-widowiskowe /hale sportowe/,
- instytucje organizujące imprezy sportowe /kluby, zrzeszenia, związki sportowe itp./.

8. Elementy z zakresu zdrowia i higieny

Ogólna charakterystyka grupy

Do tej grupy zaliczono instytucje i urządzenia świadczące usługi z zakresu: A - lecznictwa otwartego i zamkniętego
B - lecznictwa uzdrowiskowego
C - higieny i opieki nad dzieckiem.

W przeciwieństwie do turystycznych potrzeb z zakresu wyżywienia, zakwaterowania, komunikacji, wychowania fizycznego, potrzeby z zakresu ochrony zdrowia występują sporadycznie, jednakże z reguły w sposób bardzo intensywny /nagłe zachorowania, wypadki itd./. Istnienie placówek służby zdrowia na obszarze recepcyjnym ma z tego względu również duże znaczenie psychologiczne. Dzięki nim turysta czuje się bezpieczny i spokojny, mając pewność, że w razie potrzeby otrzyma niezbędną opiekę i pomoc lekarską.^{56/} Są to :

- placówki świadczące usługi lecznictwa zamkniętego^{57/}
/z wyłączeniem sanatoriów/ - szpitale, izby chorych i porodowe,

^{56/} O.Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne. Warszawa 1974, s.63.

^{57/} Podział na podstawie: Nomenklatura usług dla ludności. GUS 1970, s.29.

- placówki lecznictwa otwartego, zapewniające leczenie, udzielanie porad i wykonywanie zabiegów lekarskich i pielęgniarских w zakresie ogólnym i specjalistycznym;
- placówki świadczące usługi lecznictwa pozostałego, tj. udzielające doraźnej pomocy lekarskiej /stacje pogotowia ratunkowego, GOPR, WOPR, ambulatoria/;
- placówki prowadzące sprzedaż leków.

Poza nielicznymi jedynie placówkami usługowymi, takimi jak GOPR czy WOPR, mają one charakter paraturystyczny.

Jednym z wyróżnionych głównych celów wyjazdów turystycznych jest leczenie. Zasadniczą rolę w zaspokajaniu tego rodzaju potrzeb /a także w zakresie rehabilitacji i profilaktyki/ odgrywają uzdrowiska. W ich obrębie tworzona jest cała sieć placówek służby zdrowia określonych jako zakłady lecznictwa uzdrowiskowego, które udzielają świadczeń leczniczych osobom kierowanym do leczenia uzdrowiskowego; świadczeń obejmujących opiekę lekarską i pomocniczo-lekarską, zabiegi balneo- i fizykoterapeutyczne, leczenie farmakologiczne i pomocnicze badania diagnostyczne.^{58/}

Do trzeciego zespołu placówek zaliczają się te, które świadczą usługi z zakresu higieny i opieki nad dzieckiem, z reguły zarówno dla turystów jak i ludności miejscowej, a więc mają w zasadzie charakter paraturystyczny.

Zestawienie elementów

A. Placówki lecznictwa otwartego i zamkniętego

- szpitale /ogólne i specjalistyczne/,
- izby chorych /w tym porodowe/,
- ośrodki zdrowia /przychodnie lekarskie/,
- wczasowe ośrodki zdrowia,^{59/}

^{58/} J. Szuszkiewicz, B. Kasperski, Z. Henclik: Wypoczynek..., op.cit., s. 26.

^{59/} Szczegółowe dane dot. wczasowych ośrodków zdrowia /warunków ich tworzenia, zadań i liczby personelu itd./ zawiera praca B. Kasperskiego: Urządzenia wypoczynkowe w planowaniu przestrzennym. Urządzenia kulturalno-rozrywkowe i otwartej opieki zdrowotnej. IUA Seria prac własnych, z.163, Warszawa 1968.

- przychodnie specjalistyczne,
- ambulatoria /punkty lekarskie, pierwszej pomocy/,
- stacje pogotowa ratunkowego,
- placówki GOPR i WOPR,
- apteki /punkty apteczne/.

B. Zakłady lecznictwa uzdrowiskowego

- przychodnie uzdrowiskowe,
- uzdrowiskowe zakłady przyrodolecznicze,
- prewentoria uzdrowiskowe,
- sanatoria uzdrowiskowe,
- szpitale uzdrowiskowe,
- pijalnie wód mineralnych,
- domy zdrojowe.

C. Placówki z zakresu higieny i opieki nad dzieckiem

- zakłady fryzjerskie,
- zakłady kosmetyczne,
- łaźnie /sauny/,
- zakłady pralnicze /odzieży i bielizny białej/,
- prasownie,
- szalety publiczne,
- przechowalnie dzieci,
- dziecińce.

9. Elementy z zakresu informacji, reklamy i organizacji ruchu turystycznego

Ogólna charakterystyka grupy

Usługi świadczone przez placówki z tej grupy mają na celu pomoc, ułatwianie, usprawnianie, a nawet umożliwianie odbycia podróży turystycznej. Pomagają turyście w podjęciu podróży /reklama, porad-

nictwo/ i wyřeczają go w wielu związanych z nią czynnościach, niekiedy bardzo uciążliwych. Usługi te, określone jako recepcyjne, charakteryzują się dużą pręchłonnością a małą kapitałochłonnością, pod warunkiem, że niezbędne przy ich świadczeniu elementy infrastrukturalne z zakresu łączności występują w dostatecznej mierze^{60/}. Ich znaczenie w obsłudze ruchu turystycznego jest ogromne. Doceniają to kraje, których gospodarka opiera się w dużym stopniu na turystyce. "Wiedzą bowiem, że ten typ usług ciągle towarzyszy turystom i one głównie wydają świadectwo o zdolności zaspokojenia wszystkich usług turystycznych"^{61/}. Z usług tych korzystają turyści również w miejscu stałego zamieszkania /przed wyruszeniem w podróż/.

Jednostki organizacyjne zaliczane do tej grupy elementów tworzone są prawie wyłącznie dla turystów, stanowią zatem głównie elementy infrastruktury turystycznej.

Świadczone przez nie usługi obejmują:^{62/}

- działalność informacyjną i doradczą w dziedzinie usług podstawowych świadczonych turystom /usługi noclegowe, gastronomiczne i inne/, z zakresu krajoznawstwa /obiekty krajoznawcze i przyrodnicze, folklor, architektura, przemysł rolnictwo itd./, z zakresu kultury /muzea, teatry, wystawy, festiwale itd./, w dziedzinie ułatwień i udogodnień dla ruchu turystycznego /trasy, szlaki, imprezy turystyczne/ - oraz informację specjalistyczną, np. w zakresie turystyki zagranicznej, kajakowej, żeglarskiej itd.,
- działalność reklamową i propagandową,
- usługi przewodnickie,
- usługi pośrednictwa /między turystą a bezpośrednim wykonawcą usług turystycznych/,

^{60/} J.Gieżgała: *Turystyka w gospodarce narodowej*. Op.cit., s.257.

^{61/} Jw., s. 258.

^{62/} E.P.Ehrlich: *Reklama w turystyce i hotelarstwie*. PTE, Kraków 1966, s.32.

- usługi organizatorskie /polegające na dokonywaniu wszelkich czynności związanych z wyjazdem, począwszy od ustalenia programu, poprzez rezerwację usług aż do nadzoru nad ich wykonaniem; sprzedawane są turystom w formie jednej usługi/.

Obecnie coraz silniej występuje tendencja do tworzenia instytucji recepcyjnych łączących wszystkie te funkcje /np. biura podróży/.

Zestawienie elementów

- Instytucje prowadzące działalność informacyjno-doradczą /centralne biura informacji turystycznej, punkty ogólnej informacji turystycznej, punkty informacji specjalistycznej/.
- Urządzenia informacji turystycznej /tablice informacyjne, automaty informacyjne/.
- Instytucje prowadzące działalność reklamową i propagandową /organizacje turystyczne, stowarzyszenia popierające rozwój turystyki, kluby/.
- Placówki prowadzące sprzedaż wydawnictw turystycznych, pamiątek, pocztówek itp.
- Instytucje świadczące usługi przewodnickie,
- Instytucje świadczące usługi pośrednictwa i organizacji ruchu turystycznego /biura obsługi ruchu turystycznego, biura podróży/.

10. Elementy z zakresu technicznego uzbrojenia terenu, administracji i bezpieczeństwa publicznego

Ogólna charakterystyka grupy

Na tle innych grup elementów infrastruktury służących turystom, instytucje i urządzenia z tego zakresu mają charakter wybitnie paraturystyczny. Wchodzi w skład infrastruktury tworzonej z zasady dla ogółu ludności przebywającej na danym obszarze. Oczywiście, bywają pojedyncze urządzenia tworzone na wyłączny użytek turystów /np. techniczne uzbrojenie terenu ośrodków wypoczynkowych/, nie-

mniej zasadnicza działalność w tym zakresie służy ogółowi społeczeństwa.

Do tej grupy elementów infrastruktury zaliczone zostały placówki świadczące usługi komunalne /nie uwzględnione w innych grupach elementów infrastruktury/, a szczególnie instytucje i urządzenia z zakresu technicznego uzbrojenia terenu, ponadto placówki administracji, z których korzystają turyści, bankowe, ubezpieczeniowe i bezpieczeństwa publicznego.

Urządzenia tworzące tzw. sieć uzbrojenia technicznego stanowią zazwyczaj nieodzowną część wyposażenia obiektów z zakresu zakwaterowania, żywienia itd.; tylko nieliczne, np. studnie lub źródła wody pitnej stanowią samodzielne urządzenia.

Zestawienie elementów

- Instytucje i urządzenia umożliwiające zaopatrzenie w wodę /sieć wodociągowa, urządzenia wodociągowe, studnie, źródła wody pitnej/.
- Instytucje i urządzenia z zakresu zaopatrzenia w energię elektryczną.
- Instytucje i urządzenia gazownicze.
- Instytucje i urządzenia ogrzewcze /ciepłownicze/.
- Instytucje i urządzenia z zakresu oczyszczania /urządzenia kanalizacyjne, oczyszczalnie ścieków, zakłady utylizacji odpadków, dezynfekcji, dezynsekcji, wysypiska śmieci/.
- Instytucje administracji państwowej /np. meldunkowe/.
- Instytucje ubezpieczeniowe /biura, agendy/.
- Instytucje bankowe /kasy/.
- Placówki MO.
- Placówki straży pożarnej.

TYPIZACJA MIEJSCOWOŚCI TURYSTYCZNYCH
NA POTRZEBY BADAŃ INFRASTRUKTURY

1. Pojęcie "miejscowość turystyczna"

Określenie "miejscowość turystyczna", podobnie jak szereg innych określeń występujących w problematyce turystycznej, nie jest rozumiane w sposób jednoznaczny. W zależności od przyjętych kryteriów wyróżniających można do tych miejscowości zaliczać bardzo różne jednostki osadnicze.

W Uchwale Prezydium GKKFiT nr 5/65 z dnia 4.02.1965^{63/} - stanowiącej pierwszą w Polsce i dotychczas jedyną na wielką skalę próbę określenia kryteriów wyznaczania i klasyfikacji miejscowości turystycznych - jednostki osadnicze uzyskują miano miejscowości turystycznych, jeśli spełniają dwa warunki :

- a/ posiadają co najmniej jeden z następujących rodzajów walorów turystycznych: walory środowiska przyrodniczego, obiekty historyczne, zabytki, przejawy tradycyjnej kultury ludowej, przejawy współczesnej gospodarki, techniki lub kultury;
- b/ ze względu na te walory są /lub mogą się stać/ punktem docelowym wypoczynkowego lub krajoznawczego ruchu turystycznego.

Do tak rozumianych miejscowości turystycznych nie zalicza się wielu jednostek osadniczych, w których występuje ruch turystyczny i które pełnią istotne funkcje w obsłudze ruchu turystycznego, ale nie spełniają obydwu podanych warunków.

63/

GKKFiT, Departament Zagospodarowania Turystycznego: Wykaz i klasyfikacja miejscowości turystycznych w Polsce, Warszawa 1965.

Należą do nich:

- a/ miejscowości tranzytowe^{64/} - tj. leżące przy arteriach komunikacyjnych /drogowych/ o znaczeniu ponadregionalnym i odwiedzane przez turystów zmotoryzowanych przy okazji przejazdu z miejsca zamieszkania do obszaru uprawiania turystyki. W dalszej części pracy miejscowości te określane będą mianem przelotowych. Ich walory turystyczne mogą być znikome lub nawet żadne - ich występowanie nie jest tu istotne;
- b/ miejscowości leżące na szlakach turystycznych^{65/} /wodnych, motorowych, pieszych/, które nie stanowią punktów docelowych w ruchu turystycznym, ale są odwiedzane przy okazji przebywania danego szlaku turystycznego ;
- c/ miejscowości rozrządowo-zaopatrzeniowe^{66/} usytuowane na obrzeżach rejonów turystycznych, rzadziej w ich obrębie, mające dogodne połączenia komunikacyjne z obszarem turystycznym oraz ogólnokrajową siecią komunikacyjną i z tego względu pełniące funkcje węzłów rozrządowych ruchu turystycznego i ośrodków zaopatrzeniowo-usługowych.

W wymienionych miejscowościach występuje również koncentracja ruchu turystycznego, jest tam więc niezbędny odpowiedni zestaw urządzeń i usług umożliwiających prawidłową obsługę uczestników tego ruchu. W pracach dotyczących programowania usług turystycznych miejscowości te nie tylko nie mogą zostać pominięte, ale powinny być traktowane na równi z docelowymi miejscowościami turystycznymi. Na osiągnięcie pełnego zadowolenia z wyjazdu turystycznego składa się bowiem zaspokojenie potrzeb nie tylko w punkcie docelowym, lecz także w trakcie samej podróży. Powoduje to konieczność zastosowa-

^{64/} Por. J. Warszyńska, J. Bukowski, A. Jackowski: *Metodyka badań statystycznych ruchu turystyczno-wypoczynkowego i związanych z nim dziedzin życia gospodarczego*. Kraków. 1968, s.19.

^{65/} Por. O. Rogalewski: *Zagospodarowanie turystyczne*, Wrocław 1967, s.59.

^{66/} Por. GKKFiT ZZT: *Plan kierunkowy zagospodarowania turystycznego Polski, część I "Turystyka wypoczynkowa"*, Wrocław 1971, s.11.

nia odrębnego, szerszego kryterium wyznaczania miejscowości turystycznych, takiego, które byłoby użyteczne do tego rodzaju prac. Do wyznaczonych na podstawie owego kryterium miejscowości turystycznych powinny zostać zaliczone wszystkie jednostki osadnicze, w których są niezbędne specjalne placówki i urządzenia obsługowe dla turystów, nawet jeśli nie stanowią punktów docelowych ruchu turystycznego. Kryterium tym powinno być występowanie w danej jednostce osadniczej ruchu turystycznego. Oczywiście kryterium to wymaga uściślenia, nie dla każdej bowiem liczby turystów konieczne jest tworzenie specjalnych instytucji usługowych i urządzeń lub przekształcanie już istniejących i przeznaczonych dla ludności miejscowej. Z tego względu do miejscowości turystycznych zaliczone zostały tutaj wszystkie jednostki osadnicze, w których występuje ruch turystyczny /a co za tym idzie potrzeby turystyczne/ w natężeniu wymagającym tworzenia tam elementów infrastruktury turystycznej i wprowadzenia zmian w dotychczas istniejącej infrastrukturze ogólnej.

Określenie liczbowe bezwzględnej dolnej granicy natężenia ruchu turystycznego, powyżej której następują te zmiany, jest niemożliwe. Jest to wielkość zindywidualizowana, inna niemal dla każdej miejscowości; kształtować się będzie w zależności od wielu czynników, w tym także pozaturystycznych, np. od stosunku liczby turystów do liczby mieszkańców stałych, zestawu i wielkości istniejących placówek i urządzeń obsługowych dla ludności stałej, które z kolei uwarunkowane są liczbą stałych mieszkańców, funkcją administracyjno-gospodarczą miejscowości itd..

2. Dotychczasowe podziały miejscowości turystycznych w Polsce

W Uchwale Prezydium GKKFiT nr 5/65 na podstawie przyjętych kryteriów kwalifikacji za miejscowości turystyczne uznano 768 miejscowości o znaczeniu co najmniej regionalnym.^{67/} Nie uwzględniono natomiast ponad 2100 miejscowości mających również pewne funkcje turystyczne, lecz nie odpowiadających kryteriom

67/

GKKFiT Dep. Zagospod. Turyst.: Wykaz i klasyfikacja miejscowości turystycznych, op.cit., s.5 i 6.

przyjętym dla miejscowości o znaczeniu regionalnym.^{68/} Łącznie daje to w Polsce około 2 900 miejscowości turystycznych o cechach i funkcjach bardzo zróżnicowanych z turystycznego punktu widzenia. Przy tak dużej liczbie i zróżnicowaniu miejscowości turystycznych niezbędne jest ich pogrupowanie, odpowiednio do założonego celu badań.

W polskiej literaturze turystycznej istnieje wiele podziałów jednostek osadniczych dokonanych na potrzeby badań związanych z turystyką. Podziały te były przeprowadzane pod różnym kątem widzenia i w związku z tym stosowano w nich różne kryteria. Najogólniej wyróżnić można dwa zasadnicze typy tych podziałów:

- a/ podziały obejmujące wszystkie jednostki osadnicze, określające stopień ich powiązania z turystyką,
- b/ podziały samych miejscowości turystycznych.

Podajemy tutaj te, które zasługują na szczególną uwagę.

Podział jednostek osadniczych J.Szuszkiewicza, B.Kasperskiego i Z.Henclika z punktu widzenia przestrzennego planowania rekreacji^{69/} jest następujący :

^{68/} Wykaz tych miejscowości, określonych mianem miejscowości turystycznych o znaczeniu lokalnym, sporządzony został w późniejszym okresie i zawarty jest w drugiej części "Wykazu i klasyfikacji miejscowości turystycznych w Polsce". GKKFiT, Warszawa 1968.

^{69/} Uwaga: podział ten dotyczy stanu istniejącego bądź najbliższego etapu rozwoju. Przez rekreację autorzy rozumieją:

- a/ wczasy urlopowe i letniska
- b/ kolonie dziecięce i stałe obozy młodzieżowe
- c/ wczasy wypoczynkowo-szkoleniowe
- d/ wypoczynek świąteczno-niedzielny z noclegiem
- e/ turystykę o charakterze wędrowniczym /kwalifikowaną i niekwalifikowaną/
- f/ turystykę o charakterze okolicznościowym /zloty i imprezy masowe/

Punkty a,b,c,d - tworzą pierwszy rodzaj rekreacji - rekreację osiadłą, punkty e,f - rekreację wędrowniczą. Tak rozumiana rekreacja mieści się w ramach szerokiego pojęcia turystyki podanego przez St. Ostrowskiego. /Ruch turystyczny w Polsce, Warszawa 1972, s.15/.

1/ Jednostki osadnicze w pełni związane z rekreacją

Wczasy stanowią ich funkcję główną względnie jedną z funkcji wiodących. Są to przeważnie jednostki osadnicze niższego szczebla, atrakcyjne turystycznie.

Autorzy wyróżniają ich trzy charakterystyczne typy :
/różniące się przede wszystkim stopniem wyposażenia w placówki usługowe i urządzenia obsługowe/

Typ I. Jednostki osadnicze o wyraźnie ukształtowanych funkcjach rekreacyjnych, wyposażone w pełni w usługi i urządzenia mające związek z rekreacją i spełniające te wszystkie wymagania, które stanowią warunek zaliczenia ich do kategorii ogólnokrajowej względnie międzynarodowej.

Typ II. Jednostki osadnicze o dość wyraźnie ukształtowanej funkcji wypoczynkowo-letniskowej, wyposażone w podstawowe urządzenia i usługi związane z rekreacją. Zaliczone są do kategorii tzw. regionalnej, czasem ogólnokrajowej.

Typ III. Jednostki osadnicze świadczące sezonowe usługi dla wczasowiczów i zaczynające się wyróżniać w sieci osadniczej odrębną specyfiką. Niedostatecznie wyposażone w usługi i urządzenia, nie mają jeszcze w wystarczającym stopniu ukształtowanej funkcji rekreacyjnej. Najczęściej zaliczane do kategorii lokalnej, rzadziej regionalnej.

2/ Jednostki osadnicze częściowo związane z rekreacją - są to przeważnie jednostki o funkcjach złożonych: miasta średnie lub duże, centra współczesnego życia gospodarczego, politycznego i kulturalnego. Funkcja rekreacyjna nie jest tam nigdy wiodąca. Powinny występować tylko pewne rodzaje i formy rekreacji, np. wczasy typu wędrownego przybyszów z innych jednostek osadniczych bądź rekreacja codzienna lub cotygodniowa stałych mieszkańców.

3/ Jednostki osadnicze w zasadzie nie związane z rekreacją - nie posiadają walorów turystycznych.

W innej pracy J.Szuszkiewicz^{70/} stwierdza, że "jednym z istot-

^{70/} J.Szuszkiewicz: Urządzenia wczasowe, turystyczne i uzdrowiskowe w Polsce - Stan istniejący i lokalizacja. PWN, Warszawa 1966, s.54.

niejszych czynników warunkujących zarówno ustalenie typu miejscowości rekreacyjnej jak i zasad jej zagospodarowania będzie określenie celu, dla którego przyjeżdża się do takiej miejscowości". Następnie wyróżnia "teoretycznie czyste układy przestrzenno-funkcjonalne" ujęte w następujące grupy:

- 1/ obszary i miejscowości związane z turystyką - a więc z wszelkimi rodzajami rekreacji o charakterze wędrownym;^{71/}
- 2/ obszary i miejscowości czasowe - o przewadze funkcji wypoczynkowo-rozrywkowych, o charakterze pobytowym, dwusezonowe /lato-zima/ lub odwiedzane w zasadzie tylko w sezonie letnim;
- 3/ obszary i miejscowości uzdrowiskowe - o wiodących funkcjach leczniczych i sezonie w zasadzie całorocznym;
- 4/ podmiejskie obszary i miejscowości - gdzie dominuje rekreacja krótkotrwała typu weekendowego. Występują tam dwa sezony lub tylko sezon letni.

J. Warszyńska, J. Bukowski i A. Jackowski^{72/} dokonują klasyfikacji miejscowości /obszarów/ turystycznych z punktu widzenia ich atrakcyjności oraz funkcji turystycznej.

Ze względu na atrakcyjność turystyczną autorzy wyróżniają następujące klasy :

- 1/ miejscowości o dużych walorach turystycznych, dobrej dostępności komunikacyjnej, z pełnym zagospodarowaniem;
- 2/ miejscowości o dużych walorach turystycznych, dobrej dostępności komunikacyjnej, z zagospodarowaniem częściowym;
- 3/ miejscowości o dużych walorach turystycznych, o gorszej dostępności komunikacyjnej, w których nie ma zagospodarowania turystycznego /miejscowości nie przystosowane do pełnienia funkcji turystycznej; przyjmowanie turystów odbywa się na zasadzie wzmo-

^{71/} Autor przyjmuje wąskie znaczenie terminu "turystyka" - jako rodzaje rekreacji wędrowniej. /op.cit., s.53/.

^{72/} J. Warszyńska, J. Bukowski, A. Jackowski: *Metodyka badań statystycznych ruchu turystyczno-wypoczynkowego i związanych z nim dziedzin życia*. Kraków 1968, s.17-18.

żonego popytu i atrakcyjności środowiska, bez względu na poziom bazy materialnej/;

- 4/ miejscowości o dużych walorach turystycznych, braku dostępności komunikacyjnej, braku zagospodarowania; ruch turystyczny nie ma tam warunków rozwoju ze względu na zupełny brak bazy dla turystyki.

Miejscowości typu 3, 4 i częściowo 2 stanowią potencjalne ośrodki ruchu turystycznego. Walory turystyczne, szczególnie walory środowiska geograficznego, są zatem, zdaniem autorów opracowania, elementem wiodącym w atrakcyjności turystycznej.

Z punktu widzenia funkcji pełnionej wewnątrz obszaru czy regionu turystycznego autorzy wyróżniają :

- 1/ ośrodki rozrządowe ruchu turystycznego, położone w punktach węzłowych sieci komunikacyjnej z powiązaniami wewnątrz- i międzyregionalnymi; z zasady są to wielofunkcyjne ośrodki centralne świadczące dodatkowo usługi turystyczne w zakresie bazy materialnej, informacji związanej z wielokierunkowym rozrządem ruchu;
- 2/ bezpośrednie bazy wypadowe turystyki wędrownej, pełniące równocześnie funkcje obszarów turystyki pobytowo-wypoczynkowej;
- 3/ punkty docelowe turystyki wędrownej, np. partie szczytowe gór, osobliwości krajobrazowe, obiekty zabytkowe, obiekty kultury narodowej;
- 4/ obszary, na których przeważa funkcja pobytowo-wypoczynkowa oraz wypoczynek świąteczny;
- 5/ obszary turystyki tranzytowej zmotoryzowanej; miejscowości położone w obrębie tych obszarów są mniej atrakcyjne pod względem krajobrazowym i leżą przy ciągach komunikacyjnych o charakterze międzyregionalnym;
- 6/ obszary alimentacyjne dla ruchu turystycznego /produkcja rolna i owocowo-warzywnicza/.

W uchwale nr 5/65 Prezydium GKKFiT z dnia 4.02.65 r. dokonano podziału miejscowości turystycznych ze względu na :

- a/ jakość i intensywność występowania walorów turystycznych,

- b/ ilość i jakość posiadanych urządzeń turystycznych, poziom kompleksowego zagospodarowania turystycznego,
- c/ stopień dostępności komunikacyjnej,
- d/ wielkość i charakter ruchu turystycznego.

Kryteria te zastosowano łącznie, uzyskując następujący podział :

- 1/ miejscowości o znaczeniu międzynarodowym,
- 2/ miejscowości o znaczeniu ogólnokrajowym,
- 3/ miejscowości o znaczeniu regionalnym,
- 4/ miejscowości turystyczne pozostałe.

Ze względu na rodzaj walorów turystycznych wprowadzono podział na :

- 1/ miejscowości o charakterze wypoczynkowym
/podstawowymi walorami są rekreacyjne lub lecznicze właściwości środowiska przyrodniczego/;
- 2/ miejscowości o charakterze krajoznawczym /podstawowe są walory krajoznawcze tj. osobliwości przyrodnicze, obiekty historyczne, zabytki kultury materialnej, przejawy tradycyjnej kultury ludowej względnie szczególnie interesujące przejawy współczesnej działalności gospodarczej, technicznej lub kulturalnej/;
- 3/ miejscowości o charakterze turystyczno-wypoczynkowym
/występują tam walory zarówno wypoczynkowe jak i krajoznawcze/.

Interesujące z punktu widzenia zagadnień infrastruktury podziały ośrodków wczasowych proponuje w swoich pracach L.A. Dębski. Przyjmując za kryterium rodzaj i ilość występujących usług dodatkowych /poza noclegowymi i żywieniowymi/ wyodrębnia następujące rodzaje^{73/} wczasowych ośrodków nadmorskich :

- 1/ Ośrodki rekreacyjno-sportowe

W ich ramach autor proponuje jako modele programowe /kolejno od najwyższego do najniższego standardu/ :

73/

L.A. Dębski: *Nadmorskie aglomeracje wczasowe*. Instytut Turystyki, Warszawa 1974, s. 24-27.

- wioski żeglarskie stanowiące aglomeracje indywidualnych domów wypoczynkowych, głównie dzierżawionych lub wynajmowanych /przy czym domek byłby zawsze związany bezpośrednio z akwenem/
- wioski żeglarskie stanowiące aglomeracje budynków zgrupowanych przy wspólnych urządzeniach portowych, z terenami zielonymi do uprawiania gier, zabaw i sportów /rozwiązania zalecane głównie dla organizacji klubowych, stowarzyszeń fachowych itp./;
- nadmorskie osiedla wczasowe, stanowiące aglomeracje hoteli i domów wczasowych. Standard świadczeń określa sposób zainwestowania: w formie wolnostojących, wielokondygnacyjnych obiektów mieszkalnych, usytuowanych w zieleni, z łatwym dojściem pieszym do plaży miejskiej i urządzeń portu jachtowego, z możliwością korzystania ze wspólnych terenów do rekreacji ruchowej /gry, zabawy/.

2/ Ośrodki rozrywkowe; wyróżniające tę grupę ośrodków usługi - poza rekreacyjnymi typu kąpiele morskie i plażowanie - są następujące /kolejność nie świadczy o preferencji/: dansingi, dyskoteki dla młodzieży, spektakle teatralne, rewiole, kabaretowe, seanse filmowe, występy cyrkowe, orkiestr jazzowych, występy artystyczne, rewie mody, kiermasze książki i dzieł sztuki, imprezy sportowe, gry hazardowe itd. Sposób zainwestowania tych ośrodków jest typowo miejski - indywidualne obiekty hotelowe o dużej pojemności i zróżnicowanym standardzie.

3/ Ośrodki profilaktyczno-lecznicze; jak wyjaśnia autor, nie chodzi tu o ośrodki uzdrowiskowe, ale o takie, które przyjmowałyby pacjentów cierpiących na określone dolegliwości i z tego powodu pragnących w okresie urlopu skorzystać z określonych zabiegów leczniczych. W programie należałoby więc uwzględnić stałą opiekę lekarską i możliwość korzystania z zakładów przyrodoleczniczych, pijalni wód itp.

Z kolei dla nadjeziornego osadnictwa turystycznego^{74/} propozycja podziału typologicznego, dokonana przez autora w oparciu

^{74/} L.A. Dębski: *Nadjeziorne ośrodki wczasowe*. Instytut Turystyki, Warszawa 1977, s.36.

• postulowany podział typologiczny jezior, obejmuje :

1. Ośrodki rozrządowo-zaopatrzeniowe, wykształcone w oparciu o wcześniej powstałą infrastrukturę tradycyjnych ośrodków osadniczych, głównie typu miejskiego, stanowiące w sprzyjających warunkach naturalnych bazę pasażerskiej żeglugi śródlądowej i sportów motorowodnych.
2. Ośrodki żeglarskie /żeglarstwa zorganizowanego w klubach sportowych, w przyszłości także żeglarstwa indywidualnego, nie zorganizowanego/.
3. Ośrodki wczasowe /na ogół wczasów zakładowych/ o wiodącym profilu usług kąpieliskowych.
4. Ośrodki typu obozowiskowego /o zmiennej lokalizacji/ w podziale na dwie podgrupy :
 - ośrodki kempingowe bazujące głównie na obiektach mobilnych - naziemnych i nawodnych,
 - ośrodki biwakowe bazujące wyłącznie na sprzęcie namiotowym /głównie kolonie dla dzieci i młodzieży/.
5. Ośrodki wypoczynku świątecznego, ewentualnie także codziennego, po dniu pracy, związane funkcjonalnie /i przestrzennie/ z aglomeracjami miejskimi.
6. Ośrodki o funkcjach mieszanych.

Jeżeli chodzi o górskie osadnictwo wczasowe, L.A. Dębski^{75/}, uwzględniając kolejno kryteria: lokalizacji ogólnej /wiążącej nowo powstający ośrodek wczasowy ze starym układem osadniczym, względnie z terenami z dala odeń położonymi/, stopnia zaawansowania rozwoju usług wczasowych, wiodącej funkcji rozwiązań urbanistyczno - architektonicznych - proponuje następującą typologię :

I. Górskie osadnictwo wczasowe na terenach tradycyjnego osadnictwa rolniczego

1. Wieś góralska

- tradycyjna wieś góralska - osadnictwo rolniczo-pasterskie uzupełnione funkcją wczasową /odnajem prywatnych kwater/,

^{75/} L.A. Dębski: *Górskie osadnictwo wczasowe*. Instytut Turystyki, Warszawa 1975, s.46-50.

- folklorystyczna "wieś góralska" - dawna ludność zostaje całkowicie wykwaterowana - obiekty tradycyjnego budownictwa ludowego adaptowane na cele wczasowe.

2. Uzdrowisko

- wczasowisko /stacja klimatyczna/ - osiedle budownictwa indywidualnego ludności miejscowej /na ogół pensjonaty prywatne/ przemieszane z budownictwem domów i hoteli wczasowych,
- zdrojowisko /ośrodek leczniczo-rehabilitacyjny/ - osiedle budownictwa hotelarskiego i zakładów przyrodoleczniczych dla kuracjuszy, uzupełnione niekiedy budownictwem szpitalnym.

3. Miasteczko wypoczynkowe - wykształcone na bazie dawnej zabudowy wiejskiej; ośrodek o wielu równoległych funkcjach : stacji klimatycznej, zdrojowiska, ośrodka sportów zimowych, ośrodka administracji, węzła rozrządowego ruchu turystycznego, bazy zaopatrzenia dla ośrodków satelitarnych. W zależności od tego, czy dominuje funkcja wczasowa czy lecznicza, przybiera charakter miasteczka, stacji klimatycznej lub kurortu.

II. Górskie osadnictwo wczasowe na nowych terenach

1. Wioska wakacyjna

- wioska "drugich domów" - osadnictwo rekreacyjne ludności w formie domków wypoczynkowych na indywidualnych parcelach,
- wioska kolonijna - zespół mniejszych obiektów hotelarskich typu bursa, dom wczasowy, dom dla dzieci, na określonym, wyraźnie wyodrębnionym terenie, podlegających jednemu gestorowi.

2. Zimowisko /stacja sportów zimowych/

- megastruktura wczasowa - wielki, zazwyczaj rozczłonkowany obiekt budowlany, konglomerat wieloużytkowy /mieszkania apartamentowe, hotele wczasowe, pasaż sklepowe, lokale rozrywkowe, urządzenia rekreacyjne/,
- zespół /osiedle wczasowe/ - zespół obiektów budownictwa blokowego: apartamentowców, hoteli wczasowych, hoteli krótkiego zatrzymania, urządzeń ogólnousługowych i rekreacyjnych /sportów zimowych/.

3. Miasteczko o charakterze stacji narciarskiej - ośrodek osadniczy większy niż osiedle. W jego układzie przestrzennym można

wyodrębnić szereg mniejszych zespołów /np. centralny i ewentualnie wspomagające ośrodki ogólnousługowe, enklawy wczasowego budownictwa hotelarskiego, enklawy rozproszonego indywidualnego budownictwa rekreacyjnego, towarzyszące budownictwo mieszkalne ludności miejscowej /personelu/.

4. Aglomeracja na nowych terenach - rozproszona

Układ osadniczy skojarzony funkcjonalnie, o charakterze gniazdowym. Elementami składowymi są przestrzennie wyodrębnione miasteczka wczasowe, zimowiska, satelitarne stacje narciarskie, wioski wakacyjne. Powiązanie między większymi ośrodkami - drogami kołowymi; między pozostałymi - trasami kolei linowych o dużej przepustowości.

III. Aglomeracja integrująca górskie osadnictwo wczasowe na tradycyjnych i nowych terenach osadniczych - półzwarta, łańcuchowa.

Przytoczone wyżej podziały wskazują na występowanie wielu istotnych różnic między miejscowościami turystycznymi, w tym również różnic w wyposażeniu w placówki i urządzenia obsługowe dla turystów. Żaden z nich nie spełnia jednak warunków, pozwalających w pełni uznać wydzielone rodzaje miejscowości za typy miejscowości turystycznych, dla których można by określić wspólny program niezbędnego wyposażenia w elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Jest to zrozumiałe ze względu na założone, odmienne cele budowy tych podziałów.

Dokonane podziały stanowiły wszakże istotną pomoc przy opracowywaniu typizacji miejscowości turystycznych na potrzeby badań infrastruktury.

Brak dotychczas uniwersalnego podziału miejscowości turystycznych, nadającego się do wszystkich celów. Stworzenie go jest sprawą niezmiernie trudną, być może w ogóle niemożliwą. Przystępując zatem do podziału miejscowości turystycznych należy w pierwszym rzędzie określić cel, któremu ten podział ma służyć. Zdecyduje on bowiem o wyborze kryteriów i przyjętej metodzie grupowania.

3. Koncepcja typizacji miejscowości turystycznych

Niniejszy podział tworzony jest na potrzeby badań kompleksowo ujętej infrastruktury turystycznej i paraturystycznej.

Jego celem jest wyłonienie typów miejscowości turystycznych różniących się zakresem i rodzajem usług potrzebnych do zaspokojenia najistotniejszych potrzeb przyjeżdżających tam turystów, co z kolei powoduje konieczność odmiennego programu wyposażenia w zakresie niezbędnych elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej.

Z założonego celu wynika zatem, iż kryterium wyróżniającym powinny być potrzeby turystów występujące w czasie przebywania w miejscowościach uznanych za turystyczne. Niestety, niewiele jest dotychczas w polskiej literaturze turystycznej prac badawczych na temat struktury potrzeb turystów, zwłaszcza w poszczególnych rodzajach miejscowości turystycznych. Dlatego trzeba sięgnąć do kryteriów pomocniczych, a mianowicie czynników wpływających na zróżnicowanie tych potrzeb.

Zróżnicowanie potrzeb turystów w miejscowościach turystycznych wynika z oddziaływania trzech głównych grup czynników :

I. cech samej miejscowości z turystycznego punktu widzenia

- rodzaju walorów turystycznych,
- położenia geograficznego,
- położenia względem rejonów turystycznych,
- okresu aktywności turystycznej;

II. specyficznych cech ruchu turystycznego w danej miejscowości

- głównego celu pobytu turystów,
- przeciętnego czasu pobytu,
- stopnia zorganizowania,
- środków lokomocji, z których korzystają turyści;

III. cech społeczno-demograficznych uczestników ruchu turystycznego

- wieku,
- płci,
- pochodzenia,
- poziomu wykształcenia,
- stanu rodzinnego,

- zainteresowań,
- dochodów /zamożności/.

Jest to jakościowe ujęcie zjawisk występujących w miejscowościach turystycznych. Dla dokonanego w tej pracy podziału miejscowości turystycznych /podział typologiczny wg ujęcia M. I. Mileskiej^{76/}/ jakość zjawisk odgrywała decydującą rolę. Natomiast rozmiary tych zjawisk, w tym przede wszystkim wielkość ruchu turystycznego - podstawa do klasyfikacji miejscowości turystycznych - nie są w tym wypadku istotne. Podział ten, jak już przedtem powiedziano, ma bowiem na celu wyłonienie typów miejscowości turystycznych różniących się pod względem jakościowego, nie zaś ilościowego programu niezbędnego wyposażenia turystycznego^{77/}. Ponieważ jest to wyposażenie niezbędne, musi zatem znajdować się w każdej miejscowości uznanej w tej pracy za turystyczną i należącej do określonego typu, bez względu na rozmiary występującego w niej ruchu turystycznego.

Wyróżnione w punkcie III czynniki socjologiczne, tj. wiek, płeć, pochodzenie, poziom wykształcenia, stan rodzinny, zainteresowania i dochody decydują o zróżnicowaniu potrzeb poszczególnych turystów. Jednakże zróżnicowanie potrzeb na skutek działania tych czynników występuje w każdej miejscowości turystycznej. Nie ma bowiem w Polsce, a przynajmniej nie wykazały tego dotychczas żadne badania, miejscowości turystycznych, w których przebywają turyści należący do jednego przedziału wiekowego, o tym samym poziomie wykształcenia, poziomie dochodów itd. Czynniki te muszą więc być uwzględniane przy opracowywaniu programów wyposażenia turystycznego każdej miejscowości. Zatem jako kryteria podziału miejscowości turystycznych ze względu na występujące w nich potrzeby turystów przyjęte zostaną jedynie czynniki należące do dwóch pierwszych grup.

^{76/} M.I. Mileska: *Klasyfikacja miejscowości turystycznych*. "Ziemia" 1967, s. 247.

^{77/} Podziały klasyfikacyjne określające ilościowo poszczególne rodzaje elementów infrastruktury mogą być dokonywane /w miarę potrzeby/ w ramach wyróżnionych typów miejscowości turystycznych.

Kolejnym etapem wyróżniania typów miejscowości turystycznych jest podział tych miejscowości według przyjętych poszczególnych kryteriów pomocniczych.

I. Czynniki określające cechy samej miejscowości z turystycznego punktu widzenia

Rodzaj występujących walorów turystycznych

Szczególnie istotnym czynnikiem decydującym o rodzaju niezbędnego wyposażenia w placówki usługowe i urządzenia dla turystów jest rodzaj występujących w miejscowości walorów turystycznych. Znaczenie ich w tym zakresie omawia m.in. O. Rogalewski^{78/}: "Charakter zagospodarowania turystycznego określonego terenu musi być zawsze dostosowany do rodzaju, wielkości i struktury ruchu turystycznego. Ten ostatni zaś jest w decydującym stopniu kształtowany przez typ walorów turystycznych danego terenu. W ten sposób powstają w turystyce pewnego rodzaju sprzężenia, obejmujące: typ walorów turystycznych - rodzaj ruchu turystycznego - charakter zagospodarowania turystycznego. W sprzężeniach tych elementem wiodącym są walory turystyczne terenu". Według kryterium rodzaju posiadanych walorów przyjmujemy następujący podział miejscowości turystycznych :

- 1/ miejscowości o walorach wypoczynkowych - tj. posiadające naturalne walory środowiska przyrodniczego, głównie w postaci czystych /zdalnych do kąpieli i uprawiania sportów wodnych/ akwenów i cieków, urozmaiconego krajobrazu, zalesienia, czystego powietrza, ciszy itd. Miejscowości te posiadają zazwyczaj jeden walor główny i kilka pomniejszych. Wyłania się więc konieczność dodatkowego podziału tych miejscowości ze względu na ich główny walor wypoczynkowy. W warunkach polskich rozróżnić można dwie grupy :
 - miejscowości, w których głównym walorem wypoczynkowym jest zbiornik lub ciek wodny /morze, jezioro, rzeka/,

78/

O. Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne. Wrocław 1967, s. 72-73.

- miejscowości o innych walorach wypoczynkowych /krajobraz przyrodniczy, bogata szata roślinna, długi okres zalegania pokrywy śnieżnej itp./;
- 2/ miejscowości o walorach krajoznawczych tj. posiadające specyficzne walory środowiska przyrodniczego /charakterystyczne zespoły krajobrazowe, osobliwości przyrody żywej i martwej/, walory dóbr kultury /zabytki, pamiątki historyczne, folklor, obrzędy ludowe/, walory współczesnych osiągnięć człowieka^{79/};
- 3/ miejscowości o walorach uzdrowiskowych - tj. posiadające zasoby naturalnych środków leczniczych w postaci cieplic, źródeł wód mineralnych, borowin, z leczniczym działaniem wody morskiej czy też specjalnymi, zdrowotnymi walorami klimatycznymi;
- 4/ miejscowości, w których istnienie walorów turystycznych nie jest konieczne - nie posiadające wcale walorów wymienionych w poprzednich trzech grupach miejscowości lub w stopniu nieistotnym dla turystów, ale pełniące istotne funkcje w obsłudze ruchu turystycznego.

Położenie geograficzne

Kolejnym czynnikiem współdecydującym o zróżnicowaniu potrzeb w miejscowościach turystycznych jest położenie geograficzne. Według tego kryterium wyróżniono następujące rodzaje miejscowości :

- nadmorskie,
- pojezierne,
- nizinne,
- podgórskie,
- górskie.

Położenie względem rejonów turystycznych

Rejon turystyczny to obszar o określonych granicach, posiadający określone walory turystyczne, odpowiednie do tych walorów

^{79/}

O. Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne. Wrocław 1967, s. 60.

zainwestowanie i dostępność komunikacyjną, odwiedzany przez turystów z całej Polski.^{80/}

Ze względu na położenie w stosunku do rejonów turystycznych wyróżniono następujące rodzaje miejscowości turystycznych :

- 1/ leżące w obrębie rejonów turystycznych,
- 2/ leżące przy szlakach komunikacyjnych prowadzących do rejonów turystycznych o znaczeniu ponadregionalnym,
- 3/ położone na obrzeżu rejonów turystycznych.

Dodatkowo wyróżniono miejscowości turystyczne, które mogą być położone zarówno w obrębie rejonów turystycznych jak i poza nimi, ale których położenie - z punktu widzenia badań infrastruktury - jest obojętne.

Okres aktywności turystycznej

"Każdy walor turystyczny posiada pewien okres aktywności turystycznej, czyli okres w ciągu roku, w jakim może być wykorzystywany albo zwiedzany przez turystów. Okresy aktywności turystycznej poszczególnych walorów są bardzo zróżnicowane"^{81/}. A zatem poszczególne miejscowości dysponujące określonymi walorami turystycznymi wyróżniają się odrębnymi okresami aktywności turystycznej. Jest to szczególnie istotne dla charakteru wyposażenia turystycznego miejscowości. Na potrzeby niniejszej typizacji miejscowości turystycznych ze względu na okres aktywności turystycznej wyodrębniono następujące rodzaje miejscowości :

- 1/ miejscowości o całorocznej aktywności turystycznej tj. te, których walory mogą być wykorzystywane stale, a wielkość ruchu turystycznego nie wykazuje dużych wahań sezonowych;

^{80/} Rejon turystyczny określono na podstawie definicji regionu wypoczynkowo-turystycznego M.I.Mileskiej. /M.I.Mileska: Regiony turystyczne Polski. Stan obecny i potencjalne warunki rozwoju. Instytut Geografii PAN, "Prace geograficzne" nr 43, PWE, Warszawa 1963, s.55/.

^{81/} O.Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne, Warszawa 1974, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, s. 11.

- 2/ miejscowości o letnim okresie aktywności turystycznej tj. takie, w których najodpowiedniejszą porą do korzystania z walorów jest sezon letni i występuje wtedy właśnie największe nasilenie ruchu turystycznego;
- 3/ miejscowości o letnim i zimowym okresie aktywności turystycznej tj. te, z których walorów najlepiej korzystać w sezonie letnim i zimowym, a więc w tych dwóch okresach występuje nasilenie ruchu turystycznego,
- 4/ miejscowości turystyczne, których okres aktywności turystycznej uzależniony jest od okresu aktywności turystycznej obszarów lub miejscowości docelowych turystyki. Dotyczy to miejscowości przełotowych i rozrządowo-zaopatrzeniowych.

II. Specyficzne cechy ruchu turystycznego w danej miejscowości

Główny cel pobytu turystów

1. wypoczynkowy,
2. krajoznawczy,
3. zdrowotny,
4. przejazd - skorzystanie w trakcie przejazdu /z miejsca stałego przebywania do punktu docelowego podróży turystycznej lub na trasie wędrówki turystycznej/ z możliwości wypoczynku, spożycia posiłku, zatankowania paliwa, ewentualnie dokonania drobnych napraw pojazdu, poczynienia zakupów a także /przy pokonywaniu dłuższych tras/ noclegu. Dla uproszczenia, ten złożony cel pobytu w miejscowościach turystycznych określony zostanie umownie jako przejazd.

Czas pobytu turystów

- 1/ Pobyt długookresowy - powyżej 7 dni /najczęściej 2-4 tygodni/;
- 2/ Pobyt krótkookresowy /do 7 dni/
 - kilka dni
 - 1 dzień /z noclegiem/
 - 1 dzień lub część dnia /bez noclegu/.

Stopień zorganizowania

- 1/ Ruch turystyczny nie zorganizowany - uczestnicy organizują pobyt w miejscowościach turystycznych indywidualnie, "na własną

rekę", bez pośrednictwa powołanych w tym celu instytucji, i korzystają głównie z kwater prywatnych.

- 2/ Ruch turystyczny zorganizowany - obejmuje uczestników wczasów pracowniczych /FWP/, zakładowych i organizowanych przez biura turystyczne, uczestników kolonii, obozów, wczasów leczniczych, wycieczek zakładowych, biur turystycznych, szkolnych itp. i odbywa się głównie z wykorzystaniem bazy noclegowej zamkniętej.

Środki lokomocji, z których korzystają turyści

- 1/ Ruch turystyczny z wykorzystaniem publicznych, ogólnodostępnych środków lokomocji.
- 2/ Ruch turystyczny z wykorzystaniem własnych środków lokomocji/ do własnych środków lokomocji zaliczono również autobusy, które nie kursują wg ustalonego rozkładu jazdy, lecz służą od odbycia konkretnej podróży turystycznej, np. przy autokarowej wycieczce krajoznawczej - autokar zaliczony zostaje do własnych środków lokomocji/.
- 3/ Turystyka piesza.

Zbiornicze zestawienie wyróżnionych rodzajów miejscowości turystycznych i cech występującego w nich ruchu turystycznego, według poszczególnych kryteriów, przedstawia tabela 2.

W wyniku zbiorczej analizy danych z tej tabeli, spośród wielkiej liczby możliwych kombinacji zestawów wyróżnionych cech, a więc teoretycznie możliwych rodzajów miejscowości, wyróżniono - na podstawie istniejącej literatury fachowej, a szczególnie opracowanych dotychczas podziałów miejscowości turystycznych - piętnaście głównych typów jednorodnych miejscowości turystycznych, występujących obecnie w Polsce.

Pod pojęciem jednorodnej miejscowości turystycznej rozumieć należy taką, w której występuje wyraźna dominacja jednego waloru turystycznego i jeden główny cel pobytu turystów /zgodny z występującymi walorami turystycznymi/. Np. miejscowość, mająca głównie walory wypoczynkowe, do której w związku z tym turyści przybywają zwłaszcza w celach wypoczynkowych, uważana jest za miejscowość jednorodną, natomiast miejscowość turystyczna posiadająca zarówno walory wypoczynkowe jak i krajoznawcze, i gdzie wobec tego występuje

Zestawienie rodzajów miejscowości turystycznych
i występującego w nich ruchu turystycznego
według poszczególnych kryteriów

K r y t e r i u m	Rodzaje miejscowości turystycznych lub rodzaje występującego w nich ruchu turystycznego
1. Rodzaj występujących walorów turystycznych	1. miejscowości wypoczynkowe główny walor : zbiornik wodny główny walor : krajobraz przy- rodniczy, szar- ta roślinna 2. miejscowości krajoznawcze 3. miejscowości uzdrowiskowe 4. miejscowości, w których istnie- nie walorów turystycznych nie jest konieczne
2. Położenie geograficzne	1. miejscowości nadmorskie 2. miejscowości pojezierne 3. miejscowości nizinne 4. miejscowości podgórskie 5. miejscowości górskie
3. Położenie względem rejonów turystycznych	1. miejscowości położone w obrębie rejonów turystycznych 2. miejscowości leżące na turys- tycznych szlakach komunikacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym 3. miejscowości położone na obrzeżu rejonów turystycznych 4. miejscowości, których położenie względem rejonów turystycznych jest obojętne

4. Okres aktywności turystycznej	1. miejscowości o całorocznym okresie aktywności turystycznej 2. miejscowości o letnim okresie aktywności turystycznej 3. miejscowości o letnim i zimowym okresie aktywności turystycznej 4. miejscowości o okresie aktywności turystycznej uzależnionym od okresu aktywności turystycznej obszarów lub miejscowości docelowych turystyki
5. Główny cel pobytu turystów	1. wypoczynkowy 2. krajoznawczy 3. zdrowotny 4. przejazd
6. Czas pobytu turystów	1. ruch turystyczny długookresowy 2. ruch turystyczny krótkookresowy - kilka dni - jeden dzień z noclegiem - jeden dzień lub część dnia bez noclegu
7. Stopień zorganizowania turystów	1. ruch turystyczny zorganizowany 2. ruch turystyczny nie zorganizowany
8. Środki lokomocji, z których korzystają turyści	1. ruch turystyczny z wykorzystaniem publicznych, ogólnodostępnych środków lokomocji 2. ruch turystyczny z wykorzystaniem własnych środków lokomocji - samochodowo-motocyklowy - rowerowy - wodny 3. turystyka piesza

CHARAKTERYSTYKA GŁÓWNYCH TYPOW JEDNORODNYCH MIEJSCOWOŚCI TURYSTYCZNYCH

Tabela 3

Kryterium	TYP MIEJSCOWOŚCI TURYSTYCZNEJ						
	1	2	3	4	5	6	7
	Miejscowość letniskowa	Miejscowość zimowiskowo-letniskowa	Letnia miejscowość wczasowa	Dwusezonowa miejscowość wczasowa	Letnia miejscowość wypoczynku świątecznego	Dwusezonowa miejscowość wypoczynku świątecznego	Wielkie centra krajoznawcze
Rodzaj występujących walorów turystycznych	wypoczynkowe główny walor: zbiornik lub ciek wodny	wypoczynkowe główny walor: krajobraz przyrodniczy, szata roślinna, pokrywa śnieżna	wypoczynkowe główny walor: zbiornik lub ciek wodny	wypoczynkowe główny walor: krajobraz przyrodniczy, szata roślinna	wypoczynkowe główny walor: zbiornik wodny	wypoczynkowe główny walor: krajobraz, szata roślinna, pokrywa śnieżna	krajoznawcze
Położenie geograficzne	nadmorskie pojezierne nizinne	podgórskie i górskie	nadmorskie pojezierne nizinne	podgórskie i górskie	obojetne ^{a/}	obojetne ^{a/} głównie: podgórskie i górskie	obojetne ^{b/}
Położenie względem rejonów turystycznych	w obrębie rejonów turystycznych	w obrębie rejonów turystycznych	w obrębie rejonów turystycznych	w obrębie rejonów turystycznych	obojetne	obojetne	obojetne
Okres aktywności turystycznej	lato	zima	lato	zima lato	lato	zima lato	całoroczny
Główny cel pobytu turystów	wypoczynkowy	wypoczynkowy	wypoczynkowy	wypoczynkowy	wypoczynkowy	wypoczynkowy	krajoznawczy
Czas pobytu turystów	długookresowy	długookresowy	długookresowy	długookresowy	krótkookresowy	krótkookresowy	krótkookresowy kilka dni
Stopień zorganizowania turystów	nie zorganizowani	nie zorganizowani	zorganizowani i nie zorganizowani	zorganizowani i nie zorganizowani	zorganizowani i nie zorganizowani	zorganizowani i nie zorganizowani	zorganizowani i nie zorganizowani
Środki komunikacji, z których korzysta turysta	publiczne, ogólnodostępne środki lokomocji, własne środki lokomocji /samochód/	publiczne, ogólnodostępne środki lokomocji, własne środki lokomocji /samochód/	publiczne, ogólnodostępne środki lokomocji /samochód/	publiczne, ogólnodostępne środki lokomocji /samochód/	publiczne, ogólnodostępne środki lokomocji	publiczne, ogólnodostępne środki lokomocji	publiczne, ogólnodostępne środki lokomocji

8	9	10	11	12	13	14	15
Ośrodek krajoznawczy	Mały ośrodek krajoznawczy	Miejscowość uzdrowiskowa	Miejscowość przelotowa	Miejscowość etapowa turystyki wodnej	Miejscowość etapowa turystyki motorowej i kolarskiej	Miejscowość etapowa wędrówek pieszych	Miejscowość rozrządowo-zaopatrzeniowa
krajoznawcze	krajoznawcze	uzdrowiskowe	walory nie są konieczne	walory nie są konieczne	walory nie są konieczne	walory nie są konieczne	walory nie są konieczne
obojetne ^{b/}	obojetne ^{b/}	obojetne ^{c/}	obojetne	nadmorskie	nadmorskie pojezierne nizinne podgórskie górskie	nadmorskie pojezierne nizinne podgórskie górskie	obojetne
obojetne	obojetne	obojetne	na turystycznych szlakach komunikacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym	w obrębie rejonów turystycznych	w obrębie rejonów turystycznych	w obrębie rejonów turystycznych	na obrzeżu lub wewnątrz rejonów turystycznych
całoroczny	całoroczny	całoroczny	uzależniony od okresu aktywności turystycznej miejscowości docelowych	lato	lato	lato	uzależniony od okresu aktywności turystycznej miejscowości docelowych
krajoznawczy	krajoznawczy	zdrowotny	przejazd	przejazd	przejazd	przejazd	przejazd
krótkookresowy i dzień z noclegiem	krótkookresowy i dzień lub część dnia bez noclegu	długookresowy	krótkookresowy	krótkookresowy	krótkookresowy	krótkookresowy	krótkookresowy
zorganizowani i nie zorganizowani	zorganizowani i nie zorganizowani	głównie zorganizowani	głównie nie zorganizowani	zorganizowani i nie zorganizowani	zorganizowani i nie zorganizowani	zorganizowani i nie zorganizowani	zorganizowani i nie zorganizowani
publiczne, ogólnodostępne, środki lokomocji, własne środki lokomocji	publiczne, ogólnodostępne, środki lokomocji, własne środki lokomocji	głównie publiczne ogólnodostępne środki lokomocji	głównie własne środki lokomocji	własne środki lokomocji-wodne	własne środki lokomocji-suchód, motocykl	pieszo	publiczne, ogólnodostępne, środki lokomocji, własne środki lokomocji

a/ uzależnione od położenia względem dużych aglomeracji miejskich b/ uzależnione od rozmieszczenia walorów krajoznawczych

c/ uzależnione od istnienia walorów zdrowotnych

turystyka o charakterze wypoczynkowym i krajoznawczym, nie jest miejscowością jednorodną. Wyróżnione typy miejscowości turystycznych i ich charakterystykę wg przyjętych kryteriów pomocniczych przedstawia tabela 3.

4. Charakterystyka wyróżnionych typów miejscowości jednorodnych

Typ 1. Miejscowość letniskowa

W miejscowościach tych przeważają walory wypoczynkowe związane z istniejącymi tam akwenami; zlokalizowane są w obrębie rejonów turystycznych o charakterze wypoczynkowym. Ze względu na główny walor - zbiornik wodny - okres aktywności turystycznej przypada na lato /głównie sezon kąpielowy/. Cel pobytu turystów - wypoczynek w bezpośrednim kontakcie z przyrodą. Przeciętny czas pobytu waha się w granicach 2-4 tygodni; ruch turystyczny nie przybiera dużych rozmiarów, nie zorganizowany, z wykorzystaniem głównie publicznych środków komunikacji, rzadziej własnych.

Typ 2. Miejscowość zimowiskowo-letniskowa

Głównym walorem wypoczynkowym tego typu miejscowości jest krajobraz, urozmaicone ukształtowanie pionowe, szata leśna, a w sezonie zimowym długi okres zalegania pokrywy śnieżnej; są to zazwyczaj miejscowości podgórskie i górskie leżące w obrębie rejonów wypoczynkowych. Występują w nich dwa sezony, letni i zimowy; głównym celem pobytu jest wypoczynek w bezpośrednim kontakcie z przyrodą. Przeciętny czas pobytu waha się w granicach 2-4 tygodni; ruch turystyczny nie przybiera dużych rozmiarów, nie zorganizowany, z wykorzystaniem zwłaszcza publicznych, ogólnodostępnych środków komunikacji, rzadziej własnych /głównie samochodu/.

Typ 3. Letnia miejscowość wczasowa

Dominuje typ walorów wypoczynkowych związanych z akwenem. Są to przede wszystkim miejscowości nadmorskie, pojezierne i nizinne /ciek wodny/, zlokalizowane w obrębie rejonów turystycznych o charakterze wypoczynkowym. Główny okres aktywności turystycznej przypada na miesiące letnie /sezon kąpielowy/. Zasadniczy cel pobytu turystów - wypoczynek połączony z rozrywką. Pobyt długookresowy - od 2 do 4 tygodni, ruch turystyczny zorganizowany /wczasy, kolonie,

obozy/ i nie zorganizowany, indywidualny, z wykorzystaniem zarówno publicznych jak i własnych środków lokomocji.

Typ 4. Dwusezonowa miejscowość wczasowa

Główne walory wypoczynkowe to krajobraz, urozmaicone ukształtowanie pionowe, szata leśna, a w sezonie zimowym długi okres zalegania pokrywy śnieżnej; są to przede wszystkim miejscowości podgórskie i górskie położone w obrębie rejonów turystycznych o charakterze wypoczynkowym; okresy aktywności turystycznej występują latem i zimą; podstawowym celem pobytu turystów jest wypoczynek połączony z rozrywką. Pobyt długookresowy - przeciętnie 2-4 tygodni, ruch turystyczny zorganizowany /wczasy, obozy, kolonie/ i nie zorganizowany, indywidualny z wykorzystaniem zarówno publicznych jak i własnych środków lokomocji.

Typ 5. Letnia miejscowość wypoczynku świątecznego

Dominujące walory wypoczynkowe: zbiornik wodny, szata roślinna. Są to przede wszystkim miejscowości nadmorskie, pojezierne i nizinne, których główna aktywność turystyczna przypada na okres letni /sezon kąpielowy/, a głównym celem pobytu jest wypoczynek sobotnio-niedzielnny połączony z rozrywką. Pobyt krótkookresowy /od kilku godzin do 2,5 dnia/, ruch turystyczny zorganizowany i nie zorganizowany, z wykorzystaniem zarówno publicznych jak i własnych środków lokomocji.

Typ 6. Dwusezonowa miejscowość wypoczynku świątecznego

Główne walory wypoczynkowe to krajobraz, urozmaicone ukształtowanie pionowe, szata leśna, w sezonie zimowym długi okres zalegania pokrywy śnieżnej. Są to zazwyczaj miejscowości podgórskie i górskie, o dwóch sezonach turystycznych: letnim i zimowym. Główny cel pobytu turystów: wypoczynek sobotnio-niedzielnny w otoczeniu przyrody połączony z rozrywką. Pobyt krótkookresowy /od kilku godzin do 2,5 dnia/; ruch turystyczny zorganizowany i nie zorganizowany, z wykorzystaniem zarówno z publicznych jak i własnych środków lokomocji.

Typ 7. Wielkie centrum krajoznawcze^{82/}

Duże ośrodki miejskie dysponujące wielką ilością obiektów o walorach krajoznawczych, posiadające bogatą historię i stanowiące jednocześnie największe ośrodki współczesnych osiągnięć gospodarczych i kulturalnych kraju. Okres aktywności turystycznej - cały rok, główny cel pobytu turystów - krajoznawczy, pobyty kilkudniowe /2-4 dni/, ruch turystycznych zorganizowany /wycieczki/ i nie zorganizowany, z wykorzystaniem zarówno publicznych jak i własnych środków lokomocji.

Typ 8. Ośrodek krajoznawczy

Miejscowości stanowiące znaczne skupisko obiektów zabytkowych, reprezentujące ważne walory historyczne, często posiadające również godne zainteresowanie obiekty współczesnych osiągnięć gospodarczych i kulturalno-społecznych. Okres aktywności turystycznej - cały rok, cel pobytu turystów krajoznawczy. Pobyt krótkookresowy /1-2 dni/, ruch turystyczny zorganizowany /wycieczki/ i nie zorganizowany, z wykorzystaniem zarówno publicznych jak i własnych środków lokomocji.

Typ 9. Mały ośrodek krajoznawczy

Miejscowości z pojedynczymi walorami o charakterze krajoznawczym, okres aktywności turystycznej - zazwyczaj cały rok, cel pobytu turystów - krajoznawczy, pobyt krótkookresowy /kilka godzin/, ruch turystyczny zorganizowany /wycieczki/ i nie zorganizowany, z wykorzystaniem zarówno publicznych jak i własnych środków lokomocji.

Typ 10. Miejscowość uzdrowiskowa

Przewaga walorów uzdrowiskowych, związana z występowaniem źródeł wód mineralnych, cieplic, borowin, leczniczego działania wody morskiej czy też specjalnych, zdrowotnych walorów klimatycznych. Okres aktywności turystycznej - cały rok, główny cel pobytu turystów - zdrowotny, pobyt długookresowy /kilka tygodni/, ruch turystyczny głównie zorganizowany /pobyt w sanatoriach/, zazwyczaj z wykorzystaniem publicznych środków lokomocji.

^{82/} Podział miejscowości krajoznawczych i ich cechy zaczerpnięto z Planu przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do 1990 r. /GKKFiT - Instytut Turystyki, Warszawa 1973, s.21/.

Typ 11. Miejscowość przelotowa

Mogą to być miejscowości nie posiadające zupełnie walorów turystycznych lub posiadające je w stopniu nieistotnym dla turystyki. Położone są przy turystycznych szlakach komunikacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym. Okres aktywności turystycznej uzależniony jest od aktywności turystycznej miejscowości lub obszarów docelowych turystyki. Główne cele pobytu turystów to wypoczynek na trasie przejazdu, zaopatrzenie się i nocleg. Pobyt krótkookresowy /od kilku godzin do 1 dnia z noclegiem/; ruch turystyczny głównie nie zorganizowany, z wykorzystaniem własnych środków lokomocji.

Typ 12. Miejscowość etapowa turystyki wodnej

Miejscowości te, w przeciwieństwie do docelowych, nie muszą posiadać większych walorów turystycznych. Leżą na szlakach turystyki wodnej /kajakowej, żeglarskiej, motorowodnej/. Są to głównie miejscowości nadmorskie i pojezierne położone w obrębie rejonów turystycznych. Główny sezon: letni, główne cele pobytu turystów - krótki wypoczynek na trasie wędrówki, zaopatrzenie się i nocleg. Pobyt krótkookresowy /od kilku godzin do kilku dni/; ruch turystyczny zorganizowany i nie zorganizowany, własnymi środkami lokomocji /kajak, łódź żaglowa, łódź motorowa/.

Typ 13. Miejscowość etapowa turystyki motorowej i kolarskiej

Istnienie walorów turystycznych nie jest konieczne. Miejscowości na szlakach turystyki motorowej i kolarskiej w obrębie rejonów turystycznych. Okres aktywności turystycznej - lato, główny cel pobytu turystów - krótki wypoczynek w trakcie wędrówki, zaopatrzenie się i ewentualnie nocleg. Pobyt krótkookresowy: od kilku godzin do kilku dni; ruch turystyczny zorganizowany /obozy/ i nie zorganizowany; własne środki lokomocji /rower, motocykl/.

Typ 14. Miejscowość etapowa wędrówek pieszych

Istnienie walorów turystycznych nie jest konieczne. Miejscowości położone w obrębie rejonów turystycznych. Okres aktywności turystycznej - lato; cele pobytu turystów - krótki wypoczynek na trasie wędrówki pieszej, zaopatrzenie się i ewentualnie nocleg. Pobyt krótkookresowy /od kilku godzin do kilku dni/, ruch turystyczny zorganizowany /obozy/ i nie zorganizowany.

Typ 15. Miejscowość rozrządowo-zaopatrzeniowa

Istnienie walorów turystycznych nie jest konieczne. Miejscowości usytuowane zazwyczaj na obrzeżach rejonów turystycznych /rządziej w ich obrębie/, pełnią funkcje węzłów rozrządowych ruchu turystycznego. Okres aktywności turystycznej jest uzależniony od okresu aktywności obsługiwanych rejonów turystycznych. Główne cele pobytu turystów: zaopatrzenie się i ewentualnie nocleg, krótki wypoczynek /przeciętnie od kilku godzin do 1 dnia z noclegiem/, przesiadka. Ruch turystyczny głównie nie zorganizowany, własnymi i publicznymi środkami lokomocji.

5. Podstawowe typy miejscowości turystycznych niejednorodnych

Wyróżnione dotychczas typy miejscowości turystycznych charakteryzują się jednorodnością walorów i jednorodnością /jeśli chodzi o cel pobytu/ występującego ruchu turystycznego, są to zatem tzw. typy czyste.

W praktyce tego rodzaju typy miejscowości występują rzadko. Większość miejscowości turystycznych charakteryzuje się niejednorodnością cech i form ruchu turystycznego oraz niejednorodnością walorów turystycznych, co w konsekwencji powoduje ich wielofunkcyjność w zakresie obsługi ruchu turystycznego. Następnym więc etapem rozważań będzie wyróżnienie typów miejscowości niejednorodnych, w których poszczególne funkcje turystyczne występują równolegle, żadna nie ma zdecydowanej przewagi.

Kombinacji cech miejscowości turystycznych może być bardzo wiele. Poniżej wyróżnione zostały tylko te, które wydają się najbardziej charakterystyczne i prawdopodobnie występują najpowszechniej.

1. Miejscowości wypoczynkowe łączące funkcję ośrodka dorocznego wypoczynku pobytowego z funkcją ośrodka wczasów świątecznych.
2. Miejscowości wypoczynkowo-krajoznawcze
 - a/ łączące funkcje ośrodka dorocznego wypoczynku pobytowego i miejscowości krajoznawczej,
 - b/ łączące funkcje ośrodka wypoczynku świątecznego i miejscowości krajoznawczej.

3. Miejscowości uzdrowiskowo - wypoczynkowe łączące funkcje miejscowości uzdrowiskowej i ośrodka dorocznego wypoczynku pobyto-
wego.
4. Miejscowości uzdrowiskowo-krajoznawcze łączące funkcje miejsco-
wości uzdrowiskowej i miejscowości krajoznawczej.
5. Miejscowości wypoczynkowo-przelotowe łączące funkcje ośrodka
dorocznego wypoczynku pobyto- i miejscowości przelotowej.
6. Miejscowości wypoczynkowo-rozrządowo-zaopatrzeniowe łączące fun-
kcje ośrodka dorocznego wypoczynku pobyto- i miejscowości
rozrządowo-zaopatrzeniowej.

R o z d z i a ł I V

PROGRAM PODSTAWOWEGO WYPOSAŻENIA TURYSTYCZNEGO GŁÓWNYCH TYPÓW MIEJSCOWOŚCI TURYSTYCZNYCH

1. Rodzaje potrzeb turystów i ich hierarchizacja w poszczególnych typach miejscowości turystycznych

Do tej pory wyposaża się właściwie poszczególne miejscowości turystyczne w elementy infrastruktury turystycznej i dostosowuje do potrzeb turystów istniejącą infrastrukturę ogólną w sposób intuicyjny, niejednokrotnie zupełnie przypadkowy i z reguły niedostateczny. Bierze się to w dużej mierze stąd, że dopiero w ostatnich latach zagadnienie kompleksowego i adekwatnego do potrzeb turystów wyposażania miejscowości turystycznych stało się przedmiotem szczegółowych prac badawczych. Są to jednak tymczasem prace nieliczne, dotyczące tylko niektórych rodzajów miejscowości turystycznych.^{83/}

Rozpatrując turystyczne wyposażenie miejscowości ze względu na znaczenie jego elementów w zaspokojeniu potrzeb turystów wyróżnić można dwa zasadnicze zespoły tych elementów:

1. zespół niezbędnych instytucji i urządzeń stanowiących elementy infrastruktury turystycznej lub paraturystycznej, zaspokajających najistotniejsze potrzeby turystów i warunkujących realizację głównego celu ich pobytu;
2. zespół instytucji i urządzeń stanowiących elementy infrastruktury turystycznej lub paraturystycznej, z których turyści korzystają przebywając w danej miejscowości, lecz których brak

^{83/} Mam tu na myśli przede wszystkim prace wykonane w b. ZTT w Krakowie i we Wrocławiu, w b. Instytucie Urbanistyki i Architektury w Gdańsku i Warszawie oraz wykonane w Instytucie Turystyki prace dotyczące zagospodarowania turystycznego miejscowości krajoznawczych.

nie powoduje istotnych zakłóceń w osiągnięciu głównego celu pobytu. Elementy tego zespołu są pożądane, ale nie konieczne.

Pierwszy zespół w dalszej części opracowania określany będzie mianem podstawowego wyposażenia turystycznego miejscowości. W prawidłowo zagospodarowanych miejscowościach turystycznych podstawowe wyposażenie powinno stanowić nieodzowne minimum. W zależności od cech ruchu turystycznego oraz cech samej miejscowości z turystycznego punktu widzenia, w skład tego wyposażenia mogą wchodzić bardzo różne instytucje i urządzenia obsługowe. Pierwszą więc zasadą jego programowania, nie wymagającą szerszych wyjaśnień, jest dostosowanie go do faktycznych potrzeb ruchu turystycznego. Druga - to zasada pełnego, kompleksowego ujęcia. Doceniana przez specjalistów z dziedziny turystyki, w praktyce realizowana jest w minimalnym stopniu. O jej znaczeniu przy planowaniu wyposażenia miejscowości wypoczynkowych tak pisze T.Piela^{84/}: "konieczność kompleksowego planowania urządzeń wypoczynkowych wymaga silnego podkreślenia, gdyż jakiegokolwiek oderwane poczynania powodujące niedostatek tego czy innego elementu mogą całkowicie przekreślić wartość wypoczynkową danej miejscowości". Tezę tę można odnieść do wszystkich miejscowości turystycznych.

Istnienie pojedynczych, choćby nawet podstawowych usług czy urządzeń turystycznych nie zapewnia pełnego zaspokojenia potrzeb turystów. Wymagania turystów jeśli chodzi o niezbędne placówki i urządzenia usługowe nieustannie rosną. Do niedawna za tego rodzaju wystarczające minimum wyposażenia /miejscowości wypoczynkowych/ uważano jedynie placówki i urządzenia z zakresu komunikacji, zakwaterowania i żywienia. Tymczasem do zaspokojenia podstawowych potrzeb turystów potrzeba o wiele więcej. Nawet turystyka piesza, której uczestnicy tradycyjnie zadowalają się stosunkowo prymitywnymi warunkami, wymaga istnienia dodatkowych usług, np. z zakresu informacji, produkcji map, przewodników, itp.

Podstawowe wyposażenie miejscowości turystycznych, w ujęciu najbardziej ogólnym, obok zapewnienia odpowiednich warunków bytowych

^{84/} T.Piela: Planowanie miejscowości wypoczynkowych w terenach górskich i podgórskich. "Miasto" nr 3/1963, s.9.

musi stwarzać turyście warunki do atrakcyjnego, możliwie najodpowiedniejszego dlań sposobu spędzenia wolnego czasu.

Sposób spędzania czasu, zainteresowania, a nawet styl bycia turystów - są bardzo zindywidualizowane, krańcowo nieraz różne. Podstawowe wyposażenie powinno zatem obejmować taką różnorodność placówek usługowych i urządzeń, także z zakresu kultury, oświaty i wychowania fizycznego, aby dać turystom możliwość wyboru.

Programy kompleksowego wyposażenia turystycznego miejscowości obejmują zarówno placówki i urządzenia rentowne jak te, których działalność nie przynosi zysków lub nawet wymaga dotowania. O tworzeniu elementów infrastruktury turystycznej zaliczonych do podstawowego wyposażenia powinny decydować: intensywność i powszechność zapotrzebowania na nie oraz ich znaczenie dla podstawowego celu pobytu turystów.

Założonym celem niniejszego rozdziału była próba określenia jakościowego programu podstawowego wyposażenia turystycznego dla wyróżnionych w rozdziale III typów miejscowości jednorodnych oraz określenie ogólnych zasad tworzenia programów dla miejscowości niejednorodnych.^{85/} Próba ta, oparta na istniejącej dotychczas literaturze przedmiotu oraz własnej obserwacji uczestniczącej, stanowi jedynie hipotezę, wymagającą weryfikacji przez badania empiryczne.

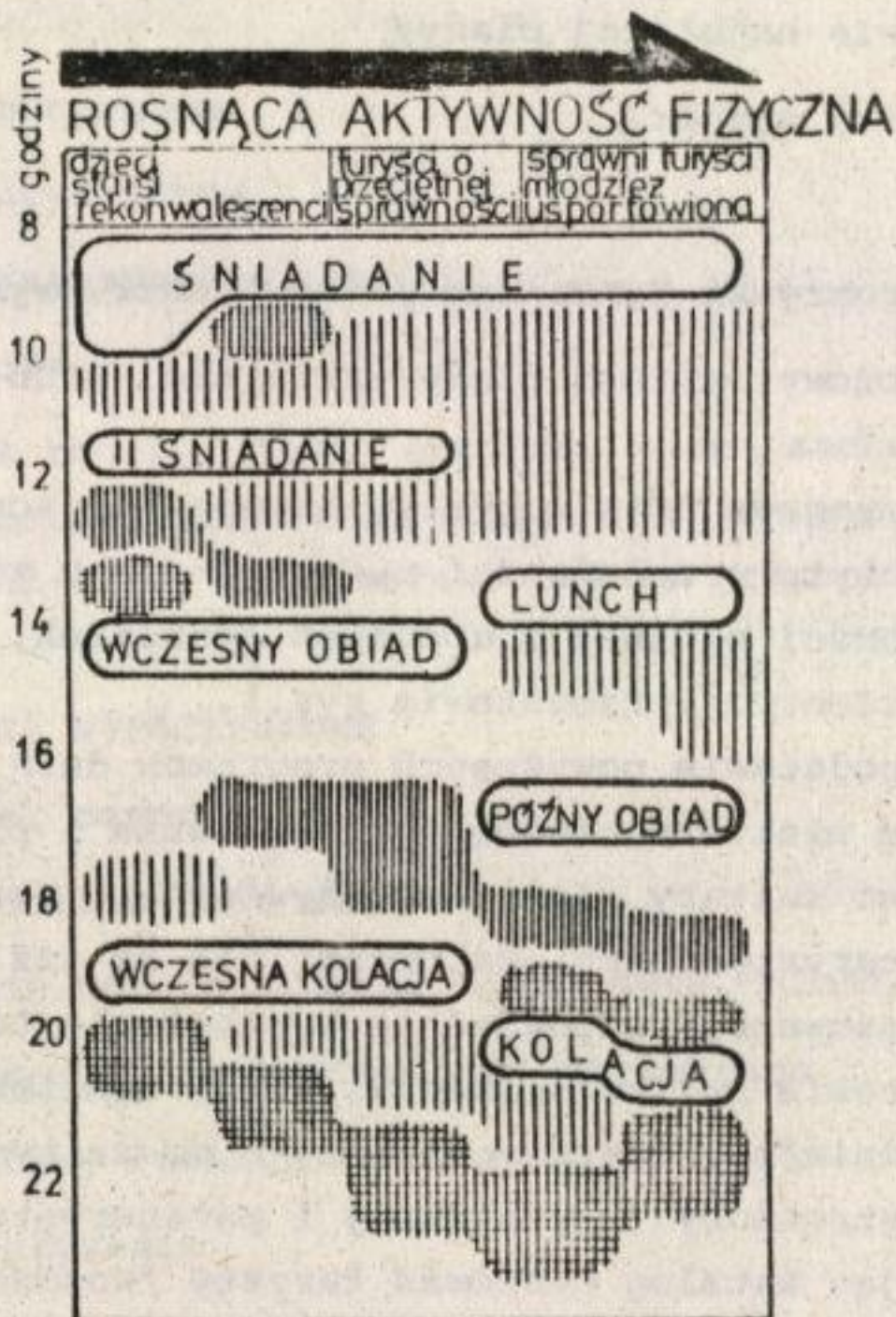
Ponieważ wyposażenie turystyczne miejscowości służyć ma zaspokojeniu potrzeb przebywających tam uczestników ruchu turystycznego, rozważania na temat programu wyposażenia podstawowego należało zacząć od określenia zakresu tych potrzeb, a następnie skali ich ważności. Precyzyjne określenie owych potrzeb w obrębie miejscowości turystycznych jest zagadnieniem niezmiernie trudnym, które dotychczas oczekuje na pełne naukowe rozpoznanie.

Interesujący sposób określania potrzeb turystów, przez analizę typowego dnia urlopowego /w nadmorskich miejscowościach rekreacyj-

85/

Określenie parametrów ilościowych /liczby i wielkości placówek usługowych poszczególnych rodzajów/ możliwe jest po dokonaniu dodatkowego podziału klasyfikacyjnego miejscowości, co wykracza poza ramy opracowania.

DZIEŃ TURYSTY RYS.1

narciarstwo, spacer, wędrówki
łyżwiarstwo, kuligi, saneczkarstwo

lektura, muzyka, tv, film
gry i zabawy towarzyskie

gry i sporty halowe, pływanie
zabiegi higieniczno-zdrowotne

wypoczynek bierny

Zródło: Chmielewski O., Kubicz B., Lechowicz W., Ziemiński A. :
„Polska stacja sportów zimowych”, Instytut Turystyki
Warszawa 1975, s.22.

nych/, prezentuje Z.Henclik.^{86/} Typowy dzień urlopowy w warunkach nadmorskich /w dzień słoneczny, ciepły/ obejmuje :

- 1/ śniadanie,
- 2/ kąpiele morskie i plażowanie,
- 3/ obiad /możliwie najbliższej plaży/,
- 4/ plażę /rzadziej spacer/,
- 5/ kolację,
- 6/ spacery lub rozrywki kameralne /kino, teatr, występ estradowy/.

W dzień deszczowy zamiast plaży kawiarnia, klub, spacer, ewentualnie wycieczki.

Rozszerzony program dnia turysty, uwzględniający zasadę różnej intensywności pobytu w zależności m.in. od stanu zdrowia, wieku, kondycji, sprawności ogólnej i upodobań jednostek, opracowany dla stacji sportów zimowych, przedstawia rys.1.

Jednakże na podstawie powyższych programów dnia turysty można określić jedynie niektóre niezbędne urządzenia i placówki usługowe, głównie z zakresu kultury fizycznej, żywienia i rozrywki, udostępniania walorów turystycznych. Natomiast nie są już uchwytne potrzeby, a w konsekwencji odpowiednie wyposażenie turystyczne miejscowości w zakresie np. komunikacji, sieci handlowej, ochrony zdrowia itd. Pełniejszy zestaw potrzeb, a co za tym idzie i zestaw elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, można uzyskać opracowując katalog zachowań turysty /wczasowicza/ przy uwzględnieniu różnych warunków pogodowych, pór dnia, stref lokalizacji programu itd. oraz cech samego turysty takich jak wiek, płeć, wykształcenie, zainteresowania, itd. Próbę opracowania tego rodzaju ogólnego /a także szczegółowego, dla miejscowości beskidzkiej/ katalogu zachowań turystycznych podjął Z.Kruczek.^{87/}

^{86/} Z.Henclik: Podstawy zagospodarowania miejscowości rekreacyjnych w regionach nadmorskich. IUA 1965, 36 s. maszyn.

^{87/} Z.Kruczek: Założenia programowe turystyki górskiej wynikające z jej funkcji i walorów turystyczno-krajoznawczych obszarów górskich. Instytut Turystyki, Kraków 1975, s. 174-182/maszynopis/

W ramach zachowań turystycznych rozumianych jako czynności występujące w trakcie uprawiania różnych form turystyki wyróżnia on pięć głównych grup :

1. Zachowania wypoczynkowe

a/ bierne

b/ czynne

2. Zachowania rozrywkowe

3. Zachowania turystyczne

4. Zachowania krajoznawcze

5. Inne zachowania.

Aby pokazać, jak bogaty jest program tych zachowań, a co za tym idzie jak szeroki zakres powinien mieć program wyposażenia miejscowości w elementy infrastrukturalne, przytoczymy ten katalog w całości.

1. ZACHOWANIA WYPOCZYNKOWE

1.1. Wypoczynek czynny

1.1.1. spacer, dotlenianie się

1.1.2. uprawianie sportu /tenis, koszykówka, siatkówka, inne/

1.1.3. gry zręcznościowe /automaty/, strzelnica

1.1.4. gry i zabawy ruchowe na wolnym powietrzu

1.1.5. kąpiel, pływanie

1.1.6. zabiegi higieniczno-zdrowotne

1.1.6.1. ścieżka zdrowia

1.1.6.2. fizykoterapia, kinezyterapia, kuracje balneologiczne, gimnastyka korekcyjna, masaże i bicz wodny, etc.

1.1.7. jazda na nartach, nartorowerach, za końmi

1.1.8. spacer, bieg na nartach

1.1.9. saneczkowanie

1.1.10. rekreacja nawodna /pływanie na nartach wodnych, rowerach, kajakach, gry i zabawy w wodzie/

1.2. Wypoczynek bierny

- 1.2.1. opalanie się nad rzeką, basenem, połączone z kąpielą wodną,
- 1.2.2. opalanie się na terenie obiektu wypoczynkowego /przed domem na tarasie/, leżakowanie
- 1.2.3. opalanie się w terenie /las, łąka, plaża/ nie połączone z kąpielą wodną
- 1.2.4. wypoczynek bierny w parku, lesie, nad wodą, na łące
- 1.2.5. drzemka, sen, bezczynność, leniuchowanie
- 1.2.6. krótki odpoczynek po dużym wysiłku fizycznym

2. ZACHOWANIA ROZRYWKOWE

2.1. Rozrywki czynnościowe typu towarzyskiego

- 2.1.1. fajf, młodzieżowa potańcówka
- 2.1.2. wieczorek w DW /zapoznawczy, pożegnalny/
- 2.1.3. nauka tańców towarzyskich
- 2.1.4. wieczór zabaw i humoru
- 2.1.5. tańce w lokalu rozrywkowym /dancing, dyskoteka/
- 2.1.6. zabawa taneczna na wolnym powietrzu /festyn/

2.2. Różne formy odbioru muzyki

- 2.2.1. słuchanie muzyki mechanicznej
- 2.2.2. słuchanie zespołów muzyczno-wokalnych
- 2.2.3. podwieczorki z piosenką
- 2.2.4. słuchanie muzyki ludowej
- 2.2.5. słuchanie muzyki poważnej
- 2.2.6. śpiew zbiorowy

2.3. Odbiór przekazu masowego

- 2.3.1. oglądanie telewizji
- 2.3.2. słuchanie audycji radiowych
- 2.3.3. czytanie prasy
- 2.3.4. czytanie książek rozrywkowych

- 2.4. Gry i zabawy świetlicowe z elementami współzawodnictwa /np. turnieje między poszczególnymi DW/
- 2.4.1. szachy, warcaby, bilard, ping-pong
- 2.4.2. konkursy, quizy
- 2.5. Odbiór różnych form żywego słowa
- 2.5.1. małe formy teatru
- 2.5.2. imprezy estradowe
- 2.5.3. gawędziarze ludowi, zespoły ludowe, imprezy folklorystyczne
- 2.5.4. kabaret
- 2.6. Rozrywki z elementami ryzyka /taktowane hazardowo/
- 2.6.1. brydż
- 2.6.2. inne gry w karty
- 2.7. Życie towarzyskie, beztroska konwersacja
- 2.8. Życie kawiarniane, klubowe
- 2.9. Kino
- 2.10. Oglądanie zawodów sportowych
- 2.11. Kulig /w zimie/
- 2.12. Przejazdówka dorożką
- 3. ZACHOWANIA TURYSTYCZNE
- 3.1. Wycieczki
- 3.1.1. wycieczki piesze popularne
- 3.1.2. wycieczki piesze dla wytrawnych
- 3.1.3. wycieczki piesze z dojazdem /PKP, PKS, własnym środkiem lok./
- 3.1.4. wycieczki samochodowe, autokarowe, motocyklowe
- 3.1.5. wycieczki rowerowe
- 3.1.6. wycieczki rowerowe z dojazdem PKP
- 3.1.7. wycieczka kajakowa, na materacu, tratwą
- 3.1.8. rejs żaglówką

- 3.1.9. wycieczka narciarska
- 3.1.10. wycieczka narciarska z dojazdem
- 3.1.11. wycieczka do lasu, różne formy zbieractwa
- 3.1.12. wycieczka do innej miejscowości z odwiedzeniem znajomych
- 3.1.13. autostop
- 3.2. Uprawianie turystyki specjalistycznej
 - 3.2.1. narciarstwo zjazdowe, półkowe, przykolejkowe
 - 3.2.2. wspinaczka wysokogórska, jaskiniowa
 - 3.2.3. jazda konna w terenie, maneż /jazda szkoleniowa/
 - 3.2.4. nurkowanie
 - 3.2.5. polowanie
 - 3.2.6. wędkarstwo
 - 3.2.7. sporty motorowodne, narty wodne
- 3.3. Ognisko turystyczne
- 3.4. Czynności związane z przygotowywaniem noclegów - rozbijanie biwaku, załatwianie formalności w obiektach
- 3.5. Przygotowywanie posiłków we własnym zakresie
- 3.6. Reperacja sprzętu, odzieży
- 3.7. Korzystanie z informacji turystycznej /form i punktów zinstytucjonalizowanych lub nie/
- 3.8. Wędrówki piesze dla wytrawnych
- 3.9. Podziwianie krajobrazu z punktu widzenia estetycznego /kontemplacja/
- 3.10. Kontemplacja obiektów przyrodniczych
- 3.11. Kontemplacja dóbr kultury.
- 4. ZACHOWANIA KRAJOZNAWCZE
 - 4.1.1. realizacja zainteresowań poznawczych regionem w ramach organizacji turystyki wczasowej

- 4.1.2. realizowanie zainteresowań poznawczych regionem w ramach turystyki organizowanej indywidualnie
- 4.2. Realizowanie zainteresowań krajoznawczych w formach kame-
ralnych
 - 4.2.1. studiowanie literatury krajoznawczej i turystycznej
 - 4.2.2. spotkania autorskie, prelekcje, odczyty
 - 4.2.3. spotkania z reprezentantami regionu
- 4.3. Pogłębianie zainteresowań przyrodniczych
 - 4.3.1. odkrywanie piękna przyrody na wycieczkach
 - 4.3.2. korzystanie z prelekcji o tematyce przyrodniczej
 - 4.3.3. zbieranie okazów przyrodniczych
- 4.4. Pogłębianie zainteresowania kulturą ludową
- 4.5. Wzbogacanie wiedzy o sztuce
 - 4.5.1. zwiedzanie obiektów zabytkowych
 - 4.5.2. oglądanie i studiowanie zabytków ruchomych, zbiorów, kolekcji w muzeach
 - 4.5.3. studiowanie literatury fachowej i przewodników
- 4.6. Pogłębianie zainteresowań historycznych
- 4.7. Pogłębianie zainteresowań współczesnymi problemami gospodar-
czymi regionu
- 5. INNE ZACHOWANIA
 - 5.1. Zakupy
 - 5.1.1. kupowanie pamiątek
 - 5.1.2. kupowanie prasy, książek
 - 5.1.3. kupowanie owoców, słodczy, artykułów spożywczych
 - 5.1.4. kupowanie artykułów przemysłowych
 - 5.2. Opieka nad dziećmi
 - 5.2.1. zabawy
 - 5.2.2. mycie, pranie
 - 5.2.3. dożywianie

- 5.3. Pisanie listów, pocztówek, rozmowy telefoniczne
- 5.4. Korzystanie z usług:
 - 5.4.1. fryzjerskich
 - 5.4.2. szewskich, krawieckich
 - 5.4.3. TOS, moto service
 - 5.4.4. przechowalni bagażu
- 5.5. Działania losowe /apteka, pogotowie ratunkowe, opieka zdrowotna/
- 5.6. Korzystanie z otwartej bazy gastronomicznej
- 5.7. Prace użytkowe na rzecz środowiska.

Potrzeby turystów przebywających w miejscowościach turystycznych odmiennych typów różnią się w sposób bardzo znaczny. Różnice te wynikają ze specyficznych cech miejscowości /z turystycznego punktu widzenia/ oraz cech samego ruchu turystycznego jak np. cel pobytu, forma zorganizowania, czas pobytu, sezon itd. Ponadto w każdej miejscowości turystycznej bez względu na to, do jakiego typu została zaliczona, występuje zróżnicowanie potrzeb, wynikające z różnej struktury demograficzno-społeczno-zawodowej zbiorowości przyjeżdżających tam turystów /szczegółowo przedstawiono to zagadnienie w rozdziale III/.

W trakcie ustalania zakresu potrzeb turystów w poszczególnych miejscowościach wychodzi na jaw dodatkowe zróżnicowanie w ramach poszczególnych grup potrzeb, polegające na różnym stopniu powszechności występowania, różnej intensywności i częstotliwości odczuwania. W konsekwencji potrzeby te w niejednakowym stopniu mogą oddziaływać na wyposażenie turystyczne miejscowości. Z tego też względu, dokonując próby określenia programu podstawowego wyposażenia turystycznego miejscowości należało dokonać hierarchizacji potrzeb zgłaszanych przez turystów, aby wyłonić spośród nich takie, które mogą mieć wpływ na to wyposażenie. Hierarchizację ową przeprowadzono przyjmując dwa kryteria :

- 1/ stopnia powszechności występowania określonych potrzeb,
- 2/ miejsca zaspokajania tych potrzeb.

Ze względu na stopień powszechności występowania potrzeb turystycznych w miejscowościach określonego typu wyróżniono :

- potrzeby turystyczne typowe, odczuwane przez większość turystów, mieszczące się w ramach obecnego poziomu życia społeczeństwa,
- potrzeby turystyczne indywidualne, nietypowe, odczuwane przez jednostki i mieszczące się w ramach obecnego poziomu życia społeczeństwa;
- potrzeby turystyczne indywidualne, nietypowe, odczuwane przez jednostki i wykraczające poza ramy obecnego przeciętnego poziomu życia społeczeństwa.

Ze względu na miejsce zaspokojenia wyróżniono :

- potrzeby, które muszą być zaspokojone w miejscowości turystycznej określonego typu; ich zaspokojenie w bezpośredni sposób decyduje o osiągnięciu podstawowego celu pobytu,
- potrzeby, które powinny być zaspokojone w miejscowości turystycznej określonego typu; ich zaspokojenie w ramach miejscowości turystycznej jest pożądane i sprzyja osiągnięciu podstawowego celu pobytu turystów,
- potrzeby, które mogą, lecz nie muszą być zaspokojone w obrębie miejscowości turystycznej określonego typu; ich zaspokojenie może nastąpić np. w pobliskich jednostkach osadniczych dysponujących odpowiednio szerokim zestawem usług i urządzeń bez wpływu na realizację podstawowego celu pobytu;
- potrzeby, których zaspokojenie nie powinno mieć miejsca w obrębie miejscowości turystycznych określonego typu; są to potrzeby, których zaspokojenie kolidowałoby z podstawową funkcją turystyczną miejscowości np. w uzdrowiskach potrzeby w zakresie organizacji masowych /a co za tym idzie hałaśliwych/ imprez sportowych, zlotów itp.

Zestawienie /w ujęciu tabelarycznym/ rodzajów potrzeb wyróżnionych wg powyższych dwóch kryteriów pozwoliło wyłonić grupy potrzeb charakteryzujących się określonym stopniem oddziaływania na wyposażenie miejscowości turystycznych :

Grupy potrzeb o określonym stopniu oddziaływania
na turystyczne wyposażenie miejscowości

Potrzeby turystów ze względu na miejsce ich zaspokojenia	Potrzeby turystów ze względu na sto- pień powszechności ich występowania w miejsc.tur. określonego typu		
	typowe, odczu- wane przez większość tu- rystów	indywidual- ne, niety- powe, miesz- czące się w ramach obec- nego pozio- mu życia społeczeń- stwa	indywidu- alne, nie- typowe, wykracza- jące poza ramy obec- nego prze- ciętnego poziomu życia spo- łeczeństwa
1	2	3	4
potrzeby, które muszą być zaspokojone w miejsc. turyst. okreś- lonego typu	1	-	-
potrzeby, które po- winny być zaspokojone w miejsc.turyst. okre- ślonego typu	2	4	-
potrzeby, które mogą, lecz nie muszą być zaspokojone w ramach miejsc.turyst. określo- nego typu	3	5	7
potrzeby, które nie powinny być zaspokojo- ne w ramach miejsc. turyst.określonego typu	-	6	8

1. potrzeby decydujące o podstawowym wyposażeniu turystycznym miej-
scowości określonego typu;
2. potrzeby wpływające na podstawowe wyposażenie turystyczne miej-
scowości określonego typu;
3. potrzeby decydujące o dodatkowym wyposażeniu miejscowości okreś-
lonego typu,
4. potrzeby wpływające na dodatkowe wyposażenie miejscowości okreś-
lonego typu,

5. potrzeby wpływające na dodatkowe wyposażenie miejscowości określonego typu,
6. potrzeby nie wpływające na wyposażenie turystyczne miejscowości określonego typu,
7. potrzeby wpływające na dodatkowe wyposażenie turystyczne miejscowości określonego typu,
8. potrzeby nie wpływające na wyposażenie turystyczne miejscowości określonego typu.

W związku z założonym celem badań, którym było określenie podstawowego wyposażenia turystycznego, najistotniejsze są tu pierwsze grupy, tj. potrzeby decydujące o podstawowym wyposażeniu turystycznym miejscowości określonego typu /1/ oraz potrzeby wpływające na podstawowe turystyczne wyposażenie miejscowości określonego typu /2/. Potrzeby decydujące lub wpływające na dodatkowe wyposażenie turystyczne miejscowości /3, 4, 5, 7/ ujmowane będą łącznie, natomiast pominię potrzeby nie wpływające w ogóle na wyposażenie turystyczne miejscowości określonego typu /6, 8/.

Ogólne, orientacyjne zestawienie rodzajów potrzeb turystycznych występujących w poszczególnych typach miejscowości wraz z określeniem ich oddziaływania na wyposażenie turystyczne tych miejscowości przedstawia tabela 5 sporządzona wg następujących założeń :

- 1/ Potrzeby turystów podzielone zostały w I rozdziale na 9 grup. Ze względu na duży zakres rodzajowy tych grup, jest to podział nie wystarczający do przeprowadzenia rozważań nad wyposażeniem miejscowości turystycznych w elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. W zestawieniu tabelarycznym zostały więc wyróżnione w ramach głównych grup dodatkowe podgrupy potrzeb, odpowiadające wyodrębnionym w rozdziale II podgrupom elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej.
- 2/ Określenie potrzeb w skali wyróżnionych podgrup dokonane zostało dla następujących grup miejscowości turystycznych:
 - 1/ miejscowości letniskowych i zimowiskowo-letniskowych,
 - 2/ miejscowości wczasowych,
 - 3/ miejscowości wypoczynku świątecznego,
 - 4/ wielkich centrów krajoznawczych,

- 5/ ośrodków krajoznawczych,
- 6/ małych miejscowości krajoznawczych,
- 7/ uzdrowisk,
- 8/ miejscowości przelotowych,
- 9/ miejscowości etapowych wędrówek turystycznych,
- 10/ miejscowości rozrządowo-zaopatrzeniowych -

charakteryzujących się podobnym celem pobytu turystów, okresem ich pobytu, rodzajem posiadanych walorów turystycznych i stopniem zorganizowania ruchu turystycznego. Wpłynęło to w znacznym stopniu na jasność obrazu, nie powodując jego zniekształcenia, gdyż różnice w potrzebach turystycznych w ramach poszczególnych typów miejscowości zakwalifikowanych do jednej grupy występują dopiero przy zapotrzebowaniu na pojedyncze, konkretne usługi i urządzenia mieszczące się w obrębie danej podgrupy.

- 3/ Przy każdej podgrupie potrzeb określona została jej maksymalna rola w kształtowaniu wyposażenia turystycznego miejscowości.
- 4/ Określenie zakresu potrzeb i ich hierarchizacja dokonane zostały na podstawie cech miejscowości /z turystycznego punktu widzenia/ i występującego w nich ruchu turystycznego przedstawionych w rozdziale III.

2. Program wyposażenia miejscowości letniskowych i zimowiskowo-letniskowych

W miejscowościach letniskowych i zimowiskowo-letniskowych zasadniczym celem pobytu, bez względu na ich położenie geograficzne i okres aktywności turystycznej, jest cichy wypoczynek w bezpośrednim kontakcie z przyrodą. Zazwyczaj są to jednostki osadnicze o statusie wsi. Ruch turystyczny nie przybiera tam dużych rozmiarów, a okres aktywności turystycznej nie przekracza 2-3 miesięcy dla miejscowości letniskowych a 5 dla miejscowości zimowiskowo-letniskowych.

Główną grupę turystów stanowią tam rodziny z dziećmi przyjeżdżające średnio na 3 do 4 tygodni. Z tych względów najistotniejszymi

RODZAJE POTRZEB TURYSTYCZNYCH I ICH HIERARCHIZACJA W POŚCZEGÓLNYCH ZESPÓŁACH MIEJSCOWOŚCI TURYSTYCZNYCH JEDNORODNYCH

Zespoły miejscowości turystycznych	Potrzeby w zakresie																				
	Komunikacji			zakwaterowania			żywienia			skłóipunkta turystycznego, osobistego i gospod. domowego				kultury		wychowania fiz. i udost. walorów środowiska naturalnego	zdrowia i higieny			informacji, reklamy i organizacji ruchu turystycz.	techn. uzbrojenia terenu, admin. i bezp.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14		15	16	17			
Letniskowe i zimowiskowo-letniskowe	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	△	⊗	⊗	⊗	
Wczasowe	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	△	⊗	⊗	⊗	
Wypoczynku świątecznego	○	⊗	⊗	⊗	⊗	△	⊗	⊗	⊗	△	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	△	⊗	⊗	⊗	
Wielkie centra krajoznawcze	○	○	○	○	⊗	○	○	○	○	△	○	○	○	○	○	⊗	△	○	○	⊗	
Ośrodki krajoznawcze	⊗	○	⊗	⊗	⊗	⊗	○	⊗	⊗	△	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	△	⊗	○	⊗	
Małe ośrodki krajoznawcze	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	△	△	⊗	⊗	△	△	⊗	△	⊗	○	⊗	
Uzdrowiska	○	○	○	⊗	△	⊗	○	○	○	⊗	⊗	○	○	○	○	○	○	○	⊗	○	
Przelotowe	⊗	○	⊗	⊗	⊗	△	⊗	⊗	⊗	⊗	△	△	⊗	⊗	⊗	⊗	△	⊗	⊗	⊗	
Etapowe wędrówek turystycznych	⊗	⊗	⊗	⊗	○	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	△	⊗	⊗	⊗	
Rozrządowo-zespołowe	○	○	⊗	⊗	⊗	△	⊗	⊗	⊗	○	△	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	△	⊗	⊗	○	

Oznaczenia cyfrowe

1. Potrzeby dotyczące usług transportowych bezpośrednio powodujących przemieszczanie się turystów.
2. Potrzeby dotyczące usług pomocniczych w transporcie /umożliwiających lub usprawniających przemieszczanie się turystów/.
3. Potrzeby z zakresu łączności.
4. Potrzeby w zakresie całorocznych usług noclegowych.
5. Potrzeby w zakresie biwakowania /terenu do ustawiania przenośnego lub ruchomego sprzętu turystycznego/.
6. Potrzeby w zakresie sezonowych usług noclegowych.
7. Potrzeby w zakresie podstawowych usług gastronomicznych.
8. Potrzeby w zakresie uzupełniających usług gastronomicznych.
9. Potrzeby w zakresie usług placówek handlowych branży spożywczej.
10. Potrzeby w zakresie usług placówek handlowych branży przemysłowej.
11. Potrzeby w zakresie usług wypożyczalni.
12. Potrzeby w zakresie usług naprawczych i wytwórczych.
13. Potrzeby w zakresie organizacji imprez kulturalnych, w których turysta uczestniczy jako widz.
14. Potrzeby wymagające istnienia placówek i urządzeń umożliwiających turystyce organizację rozrywki we własnym zakresie.
15. Potrzeby w zakresie usług placówek lecznictwa otwartego i zamkniętego.
16. Potrzeby w zakresie usług zakładów lecznictwa uzdrowiskowego.
17. Potrzeby w zakresie usług placówek higieny i opieki nad dzieckiem.

Znaczenie piktogramów :

- ☐ - potrzeby decydujące o podstawowym wyposażeniu turystycznym - zróżnicowane w ramach określonej grupy potrzeb.
- ☒ - potrzeby decydujące o podstawowym wyposażeniu turystycznym - mało zróżnicowane w ramach określonej grupy potrzeb.
- ☐ - potrzeby wpływające na podstawowe wyposażenie turystyczne miejscowości - zróżnicowane w ramach określonej grupy potrzeb.
- ☒ - potrzeby wpływające na podstawowe wyposażenie turystyczne - mało zróżnicowane w ramach określonej grupy potrzeb.
- ☐ - potrzeby nie oddziałujące na podstawowe wyposażenie turystyczne miejscowości.

potrzebami, które powinny decydować o programie podstawowego wyposażenia turystycznego, są potrzeby w zakresie :

transportu zewnętrznego /dogodny dojazd co najmniej jednym ogólnodostępnym środkiem lokomocji/;

łączności /usługi pocztowe/;

zakwaterowania - szczególnie poszukiwane są pokoje w domach prywatnych /tzw. kwatery prywatne/ dobrze wyposażone w sprzęt - meble i posiadające urządzenia sanitarne;

wyżywienia - największy popyt zgłaszają letnicy na tzw. obiady domowe wydawane przez gospodarzy, na posiłki obiadowe w zakładach gastronomicznych oraz usługi placówek handlu spożywczego;

ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego - możliwość zakupywania podstawowych artykułów z tego asortymentu;

kultury - głównie dotyczą udostępnienia najprostszycch obiektów kulturalnych w postaci klubów, świetlic, bibliotek, punktów sprzedaży prasy i książek;

lecznictwa podstawowego - korzystanie z porad i pomocy lekarskiej,

technicznego uzbrojenia terenu - energia elektryczna, wodociąg, kanalizacja;

wychowania fizycznego i udostępniania walorów turystycznych.

O ile można uznać, że potrzeby w zakresie transportu, zakwaterowania, wyżywienia, ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego, kultury, zdrowia i technicznego uzbrojenia terenu nie różnią się w zasadzie w obrębie grupy miejscowości letniskowych i zimowiskowo-letniskowych, o tyle w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów turystycznych różnice potrzeb są wyraźne. Wynikają one z położenia geograficznego miejscowości, konkretnych walorów turystycznych i sezonu turystycznego. W nadmorskich miejscowościach letniskowych potrzeby dotyczą głównie udostępnienia i urządzenia plaż i terenów przyplażowych /tereny do gier i zabaw sportowych dla dorosłych i dzieci/; w miejscowościach pojeziernych, gdzie głównym walorem jest także woda ; prócz kąpielisk występuje szczególne zapotrzebowanie na urządzenia do uprawiania sportów wodnych. W miejscowościach nizinnych potrzeby dotyczą szczególnie u-

dostępienia i zagospodarowania cieków wodnych oraz terenów do gier i zabaw, zwłaszcza dla dzieci. W miejscowościach podgórskich i górskich najistotniejsze potrzeby występujące w okresie letnim są podobne jak w miejscowościach letniskowych nizinnych, natomiast w sezonie zimowym najistotniejsze potrzeby dotyczą udostępnienia i urządzenia terenów do sportów zimowych.

Ze względu na tak określone najistotniejsze potrzeby turystów, podstawowe wyposażenie turystyczne miejscowości letniskowych i zimowiskowo-letniskowych powinno obejmować elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej z zakresu: komunikacji, zakwaterowania, wyżywienia, wyposażenia turystycznego, osobistego i gospodarstwa domowego, kultury, wychowania fizycznego i udostępnienia walorów turystycznych, lecznictwa podstawowego i technicznego uzbrojenia terenu. Dotychczasowa praktyka wykazuje, że w miejscowościach letniskowych i zimowiskowo-letniskowych, bez względu na położenie geograficzne, występują dwa podstawowe niedociągnięcia: 1/ zbyt prymitywne urządzenia noclegowe, żywieniowe, a zwłaszcza sanitarne, 2/ brak najprostszych urządzeń wypoczynkowo-rozrywkowych.^{88/} Analizując potrzeby turystów i uwzględniając jednocześnie gospodarczą stronę zagadnienia, O.Rogalewski^{89/} postuluje tworzenie w miejscowościach letniskowych tanich w budowie i eksploatacji urządzeń o charakterze uniwersalnym. Są to:

- 1/ niewielki obiekt pełniący funkcję lokalu gastronomicznego i klubu - kawiarni, z punktem sprzedaży niezbędnych artykułów spożywczych i przemysłowych;
- 2/ wyznaczone, odpowiednio utrzymane i przystosowane miejsce do kąpieli wraz z terenami do plażowania i zabaw dziecięcych oraz prostych gier ruchowych;
- 3/ w miejscowościach pozbawionych naturalnych cieków i zbiorników wodnych, odpowiedni teren z urządzeniami do zabaw dziecięcych i prostych gier ruchowych.

^{88/} O.Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne. Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, 1974, s.80.

^{89/} O.Rogalewski, jw., s.81.

W opracowanym przez b. Zakład Zagospodarowania Turystycznego - Pracownia w Krakowie modelu wsi letniskowej^{90/}, zestaw urządzeń usługowych dla wsi liczącej 200 mieszkańców /dolna granica wielkości przyjęta dla wsi letniskowej/, gdzie przewidziano 150 miejsc letniskowych, obejmuje :

- 1/ kwatery prywatne /3-4 os/izbę/ - 40-50 izb,
- 2/ gastronomię zorganizowaną - 30 miejsc konsumpcyjnych,
- 3/ sezonowe żywienie prywatne - 10 miejsc konsumpcyjnych,
- 4/ sieć sklepów detalicznych - 30 m² pow.użytkowej,
- 5/ kioski sezonowe spożywczo-warzywne - 2,
- 6/ kioski "Ruchu" - 2,
- 7/ biblioteki - 1 /1000 woluminów/,
- 8/ klub - kawiarnię - 65 miejsc konsumpcyjnych,
- 9/ salę widowiskową - 50 miejsc,
- 10/ kąpielisko - 1 obiekt,
- 11/ plażę - 1,
- 12/ place do gier małych, zabaw - 2,
- 13/ przychodnię i punkty ochrony zdrowia - 1 obiekt,
- 14/ agencję pocztową - 1,
- 15/ rzemiosło usługowe - 4 zakłady.

W układzie rodzajowym, program podstawowego wyposażenia turystycznego miejscowości typu letniskowego powinien obejmować :

w zakresie komunikacji

- przystanek PKP lub PKS,
- drogi umożliwiające poruszanie się po miejscowości i dojazd do niej własnym środkiem lokomocji,
- połączenie telefoniczne,
- agencję pocztową;

^{90/} Praca zbiorowa pod kier. T.Pieli: Model wsi letniskowej, załącznik do części II. GKKFiT, ZTT - Pracownia w Krakowie, Kraków 1970 /maszynopis/.

w zakresie zakwaterowania

- kwatery prywatne /pokoje gościnne/ nieprzechodnie, czyste, suche, słoneczne i ocieplane, z możliwością sporządzania posiłków we własnym zakresie i utrzymywania higieny osobistej, zelektryfikowane, wyposażone w urządzenia wodno-kanalizacyjne;

w zakresie żywienia oraz ekwipunku turystycznego osobistego i gospodarczego

- prywatne punkty żywienia zbiorowego /co najmniej obiady/,
- jadłodajnię /gospodę/,
- placówki handlowe /sklep wielobranżowy/ prowadzące sprzedaż artykułów spożywczych, łącznie z warzywami i owocami, oraz podstawowych artykułów gospodarstwa domowego i osobistego użytku: mydlarsko-kosmetycznych, galanterijno-pasmanteryjnych, odzieży i obuwia, art. piśmiennych, pamiątek,
- kiosk "Ruchu",
- zakład szewski,
- zakład krawiecki;

w zakresie kultury

- klub-kawiarnię wyposażony w gry towarzyskie, odbiornik radiowy i telewizyjny, aktualną prasę,
- placówkę biblioteczną /co najmniej punkt biblioteczny/,
- salę widowiskową /do wyświetlania filmów, organizacji zabaw i imprez kulturalnych/;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów turystycznych miejscowości

- w nadmorskich i pojeziernych miejscowościach letniskowych podstawowymi urządzeniami dla wczasowiczów są plaże, których najniezbędniejszy program wg B.Kasperskiego^{91/} powinien obejmować

^{91/} B.Kasperski: Wybrane zagadnienia zagospodarowania przestrzennego miejscowości wypoczynkowych w regionach jeziornych. IUA, Warszawa 1968, s.55.

mować: wytyczony i oznakowany teren, ustępy, źródło wody do picia i prymitywne przebieralnie oraz kąpieliska, których pełny program wyposażenia wg B.Henclika^{92/} obejmuje: punkty ratunkowe, wieże obserwacyjne, daszki deszczochronne i pawilony przyplażowe z przebieralniami, kasami, wypożyczalniami sprzętu sportowego, punktem lekarsko-kosmetycznym, bufetem, natryskami, wc,

- w miejscowościach letniskowych nizinnych oraz podgórskich i górskich /w sezonie letnim/, w których istnieje zbiornik lub ciek wodny, podstawowe wyposażenie w tym zakresie stanowi wytyczony i uporządkowany teren do kąpiel i plażowania, zaopatrzonego w ustępy,
- w miejscowościach letniskowych wszystkich typów :
 - tereny do małych gier zespołowych /siatkówka, badminton/,
 - place zabaw dziecięcych;

w zakresie zdrowia i higieny

- przychodnię lekarską,
- punkt apteczny.

Miejscowości typu zimowiskowo-letniskowego /podgórskie i górskie/ wymagają dodatkowego wyposażenia na sezon zimowy. K. Cholewa^{93/} obok wyposażenia charakterystycznego dla miejscowości letniskowych podaje następujące placówki i urządzenia, które powinna mieć wieś zimowiskowo-letniskowa:

- tereny narciarskie /półka, trasy zjazdowe, wyciągi narciarskie najprostszego typu/,
- tereny saneczkarskie,

92/ Z.Henclik: Podstawy zagospodarowania przestrzennego miejscowości rekreacyjnych w regionach nadmorskich. IUA, Warszawa 1965, s.55 (maszynopis).

93/ K.Cholewa: Zasady przekształcania wsi letniskowych dla potrzeb turystyki zimowej. W: Założenia rozwoju turystyki zimowej w Polsce w latach 1971-1990. ZTT Pracownia w Krakowie, Kraków 1972, s.57.

- lodowiska naturalne /np. na terenach przyszkolnych/,
- tereny spacerowe,
- punkty odpoczynkowo-widokowe,
- miejsca na leżakowanie,
- ogólnodostępna wypożyczalnia sprzętu sportowego i leżaków.

3. Program wyposażenia miejscowości wczasowych

Zakres potrzeb stanowiących o podstawowym wyposażeniu turystycznym miejscowości wczasowych wydaje się szerszy niż w przypadku miejscowości letniskowych i zimowiskowo-letniskowych. Są to bowiem miejscowości, w których występują bardziej zróżnicowane formy ruchu turystycznego /obok ruchu nie zorganizowanego - ruch zorganizowany, jak wczasy, kolonie, obozy/; prócz wypoczynku w otoczeniu przyrody poszukuje się tu rozrywki. Wydaje się, że w tego typu miejscowościach chęć stworzenia sobie warunków co najmniej równych domowym, a niejednokrotnie nawet lepszych, jest silniejsza aniżeli w miejscowościach letniskowych, gdzie niemalże programowo stawia się niższe wymagania. Obok tych samych potrzeb, które decydują o podstawowym wyposażeniu turystycznym tych samych miejscowości typu letniskowego /z zakresu komunikacji, zakwaterowania, wyżywienia, ekwipunku turystycznego osobistego i gospodarczego, kultury, wychowania fizycznego i udostępniania walorów turystycznych, zdrowia i technicznego uzbrojenia terenu/, występujących tutaj jednak w szerszej skali, w miejscowościach wczasowych szczególnego znaczenia nabierają potrzeby z zakresu informacji, reklamy i pośrednictwa.

Zgodnie z potrzebami podstawowe wyposażenie turystyczne miejscowości wczasowych powinno być również bogatsze niż miejscowości typu letniskowego czy zimowiskowego. Wiele opracowań potwierdza ten pogląd.

W "Studium zagospodarowania przestrzennego zespołów nadmorskich miejscowości turystyczno-wypoczynkowych województwa gdańskiego"^{94/}

^{94/} Studium zagospodarowania przestrzennego zespołów nadmorskich miejscowości turystyczno-wypoczynkowych woj. gdańskiego. WPU

ustalono, że program miejscowości przewidzianej w pierwszym rzędzie do dorocznego wypoczynku pobyтового powinien uwzględniać następujący dobór urządzeń :

- zespoły domów wczasowych z urządzeniami dla dzieci,
- zespoły domów wczasowych bez urządzeń dla dzieci,
- ośrodki kolonijne,
- obozowiska dla młodzieży,
- domy pracy twórczej,
- sanatoria i zakłady przyrodolecznicze,
- przystanie wodne,
- plaże,
- parki leśne.

W planie kierunkowym zagospodarowania pasa wybrzeża morskiego woj. koszalińskiego^{95/} przewidziano m.in. następujące urządzenia z zakresu gastronomii i handlu, rozrywek, kultury fizycznej:

- restauracje,
- kawiarnie,
- kluby,
- cocktail-bary,
- bary samoobsługowe,
- sale widowiskowe,
- wesołe miasteczka,
- przystanie i wypożyczalnie sprzętu,
- place do gier,
- punkty ochrony plaży,
- szatnie i wypożyczalnie sprzętu plażowego,

PWRN, Gdańsk 1963 /maszynopis powielony/ Za: Z.Henclik: Podstawy zagospodarowania miejscowości rekreacyjnych w regionach nadmorskich. IUA, Warszawa 1965, s.37 (maszynopis)

^{95/} Za: Z.Henclik, op.cit., s.38.

- solaria,
 - przechowalnie dzieci,
- /brak w tym opracowaniu bazy noclegowej/.

Wiesław Gruszkowski^{96/} stwierdza, że typowymi urządzeniami dla turystycznych miejscowości nadmorskich są :

- place kempingowe,
- obozowiska,
- obozowiska kempingowe /typy 100 i 200/,
- motele,
- domy turysty,
- schroniska,
- hotele,
- domy wczasowe,
- kolonie,
- ośrodki turystyczne,
- ośrodki żeglarskie,
- zagospodarowane plaże.

Z.Henclik^{97/}, dokonując próby doboru urządzeń turystycznych dla poszczególnych rodzajów rekreacji nad morzem, podaje następujące urządzenia do wypoczynku pobytowego /dla przyjeżdżających środkami transportu kursującymi wg ustalonego rozkładu/ :

urządzenia podstawowe^{98/}

- pensjonaty małe i duże /domy wypoczynkowe/,
- zespoły domków pensjonatowych,

^{96/} W.Gruszkowski: Plan zagospodarowania wybrzeża szczecińskiego. PWRN WANB WPU, Szczecin 1958 /maszynopis/. Za: Z.Henclik, op. cit., s.42.

^{97/} Z.Henclik, op.cit., s.14.

^{98/} Autor dzieli urządzenia turystyczne na podstawowe, tj. zakwaterowania, oraz pozostałe: z zakresu gastronomii, handlu, rozrywki.

- pomieszczenia wakacyjne dla dzieci i młodzieży,
- pomieszczenia wakacyjne dla dorosłych w budynkach użyteczności publicznej,
- pomieszczenia letniskowe,
- obozowiska wypoczynkowe dla zorganizowanych grup;

urządzenia pozostałe

a/ urządzenia kultury fizycznej w pasie nadmorskim i urządzenia tzw. przyplażowe:

- ogólne, wyznaczone miejsca kąpielowe z plażami /20 m² plaży na 1 użytkownika/,
- różnego typu baseny - otwarte i kryte, podgrzewane i nie podgrzewane,
- przystanie żeglarskie, kajakowe,
- hangary i warsztaty naprawcze,

urządzeniom tym towarzyszą :

- punkty ratunkowe,
- wieże obserwacyjne,
- daszki deszczochronne,
- pawilony przyplażowe,
- plaże do gier i zabaw, tory wrotkowe i inne,
- wydzielone dla dzieci:
 - miejsca kąpielowe pod specjalną opieką,
 - brodziki przy basenach dla dorosłych,
 - piaskownice;

b/ samodzielne urządzenia handlowo-gastronomiczno-rozrywkowe:

- bary sezonowe /kempingowe/,
- kawiarnie,
- cukiernie,
- bary kawowe,
- restauracje,

- bary mleczne,
- stałe placówki handlowe,
- kioski sezonowe,
- usługi rzemieślnicze,
- naprawa artykułów gumowych, z tworzyw sztucznych i skórzanych, odzieży,
- pralnictwo,
- restauracje i kawiarnie reprezentacyjne z dansingiem,
- teatry letnie,
- kina letnie,
- estrady na wolnym powietrzu,
- muszle koncertowe,
- sale rozrywkowe,
- sale wypoczynkowe,
- ogródki zabaw dziecięcych,
- przechowalnie dzieci;

c/ urządzenia komunikacyjne poza ogólnodostępnymi /PKP, PKS/ :

- szlaki turystyczne wodne i lądowe /odcinki przebiegające przez miejscowość/,
- drogi i aleje spacerowe,
- promenady nadbrzeżne,
- sezonowe przystanki żeglugi przybrzeżnej,
- sezonowe przystanki linii autobusowych,
- lądowiska turystyczne,
- parkingi,
- stacje napraw samochodów i stacje benzynowe;

zieleń

- parki leśne lub udostępnione lasy,
- parki spacerowo-wypoczynkowe,

- zieleńce,
- ciągi zielone /spacerowe/;

urządzenia lecznictwa uzdrowiskowego

- sanatoria - ogólne i specjalistyczne,
- zakłady przyrodolecznicze,
- domy zdrowia,
- przychodnie uzdrowiskowe,
- pijalnie wód;

inne urządzenia

- biura obsługi turystów, letników,
- biura obsługi kuracjuszy,
- pawilony przyplażowe /przebieralnie, kasa, wypożyczalnia sprzętu, punkt lekarski, kosmetyczny, bufet, natrysk, WC/,
- punkty napraw sprzętu i urządzeń turystyczno-wypoczynkowych,
- biura obsługi rozrywkowej.

Do urządzeń niezbędnych w każdej miejscowości rekreacyjnej o lokalnym promieniu działania Z.Henclik^{99/} zalicza :

- bibliotekę,
- dom kultury,
- kino letnie,
- salę rozrywkową /uniwersalną/,
- punkt apteczny,
- sklepy i kioski handlowe,
- zakłady rzemieślnicze,
- zakłady gastronomiczne /jadalnie, bary samoobsługowe, kawiarnie i kluby-kawiarnie/,
- place do gier i zabaw i baseny kąpielowe,

^{99/} Z.Henclik, op.cit., s. 86-87.

- punkty ochrony plaży lub pawilony przyplażowe,
- wypożyczalnie sprzętu plażowego,
- przechowalnie dzieci,
- parking.

Urządzenia o ponadlokalnym promieniu działania

- o promieniu do 10 km:
 - restauracje z dansingiem,
 - kino stałe,
 - wesołe miasteczko,
 - ośrodek zdrowia i apteka,
 - urząd pocztowy,
 - stacja benzynowa;
- o promieniu ponad 10-15 km :
 - teatr letni /stały/,
 - muzea regionalne,
 - stadiony sportowe, widowiskowe,
 - sezonowe stacje obsługi samochodów.

Jeśli uwzględnić ustalenia programowe zawarte w cytowanych opracowaniach /z wyłączeniem placówek i urządzeń ochrony zdrowia/ oraz uprzednio określony zakres potrzeb turystów, program podstawowego wyposażenia letnich miejscowości wczasowych, w układzie rodzajowym, powinien obejmować następujące placówki i urządzenia służące do obsługi wczasowiczów^{100/} :

^{100/} W programie niezbędnego wyposażenia miejscowości wczasowych uwzględnione zostały także urządzenia o ponadlokalnym zasięgu obsługi /patrz podział Z.Henclika dotyczący niezbędnych urządzeń w miejscowościach rekreacyjnych/ zgodnie z założeniem, że są to miejscowości o ponadlokalnym zasięgu działania, a więc obsługujące nie tylko wczasowiczów przebywających tam, lecz także turystów z pobliskich miejscowości letniskowych o lokalnym zasięgu działania.

w zakresie komunikacji

- placówki komunikacyjne /dworce, przystanki/ umożliwiające dogodne połączenia komunikacyjne z ośrodkiem rozrządowym co najmniej jednym ogólnodostępnym środkiem komunikacji /PKP lub PKS/,
- drogi umożliwiające poruszanie się po miejscowości i dojazd do niej własnym środkiem lokomocji,
- placówki usługowe transportu wodnego /sezonowe przystanie żeglugi morskiej lub śródlądowej/ - w miejscowościach posiadających odpowiednie akweny,
- parking,
- stację benzynową połączoną ze stacją technicznej obsługi samochodów,
- urząd pocztowo-telekomunikacyjny;

w zakresie zakwaterowania

Przy założeniu, że w miejscowości występują zarówno wczasy jak kolonie, obozy oraz turyści nie zorganizowani, program niezbędnego wyposażenia w placówki zakwaterowania obejmować powinien :

- pensjonaty /domy wczasowe/ zwykłe i rodzinne,
- domy kolonijne,
- kempingi /wypoczynkowe/,
- pola biwakowe,
- kwatery prywatne;

w zakresie żywienia

- zakłady gastronomiczne typu żywieniowego
 - restauracje /w tym reprezentacyjne z działalnością rozrywkową/,
 - jadłodajnie,
 - bary mleczne, szybkiej obsługi;
- zakłady gastronomiczne uzupełniające
 - kawiarnie,
 - cukiernie,

- bary kawowe,
- kioski gastronomiczne,
- bufety,
- placówki handlowe branży spożywczej
 - sklepy i kioski ogólnospożywcze,
 - sklepy i kioski nabiałowe,
 - sklepy mięsno-wędliniarskie,
 - sklepy rybne,
 - sklepy winno-cukiernicze,
 - sklepy, kioski i stragany warzywno-owocowe,
 - sklepy i kioski garmażeryjne,
 - targowisko.

Placówki żywieniowe powinny być lokalizowane w bezpośrednim sąsiedztwie placówek zakwaterowania oraz na terenach rekreacyjnych /placówki sezonowe/;

w zakresie ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego

- placówki handlowe branży przemysłowej prowadzące sprzedaż artykułów: sportowych, odzieżowych, obuwia, art. galanteryjno-pasmanteryjnych, perfumeryjno-drogeryjnych, gospodarstwa domowego, papierniczo-zabawkarskich, fotograficznych, elektrycznych,
- placówki rzemieślnicze świadczące usługi naprawcze i wytwórcze w zakresie naprawy sprzętu turystycznego /szczególnie wodnego/, szewskie, krawieckie, fotograficzne, gazyfikacji bezprzewodowej /napełnianie butli gazem/,
- placówki świadczące usługi wypożyczania - ekwipunku turystycznego, artykułów gospodarstwa domowego;

w zakresie kultury

- działalność rozrywkową lokali gastronomicznych,
- bibliotekę z czytelnią,
- kino letnie,

- salę widowiskową /występy estradowe/,
- muszlę koncertową /koncerty/,
- dom kultury /spotkania, odczyty/,
- kluby,
- świetlice /dla dorosłych i dzieci z fachową opieką/,
- wytyczony i urządzony teren na ognisko;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego

- ciągi spacerowe /aleje, promenady/,
- plażę,
- kąpielisko /z nauką pływania/,
- przystań wodną /żeglarska, kajakowa/,
- wypożyczalnię sprzętu plażowego i wodnego,
- hangary i warsztaty naprawcze sprzętu wodnego,
- boiska do gier zespołowych /siatkówka, badminton/,
- salę gimnastyczno-sportową /gry zespołowe/,
- ścieżkę zdrowia /zestaw prostych urządzeń gimnastycznych w terenie/;

wydzielone dla dzieci :

- miejsca kąpielowe pod specjalną opieką,
- tereny zabaw /ogródki jordanowskie/,
- urządzone tereny zieleni /parki, skwery/;

w zakresie zdrowia i higieny

- ośrodek zdrowia ogólnodostępny lub wczasowy - o ile uzasadnia to liczba ludności przepływowej /turystów/, której istniejące zakłady służby zdrowia nie są w stanie zapewnić opieki zdrowotnej, a nie mogą być rozbudowane w tym celu lub nie można z nich

wygodnie korzystać ze względu na układ przestrzenno-funkcjonalny,^{101/}

- placówki WOPR,
- aptekę,
- zakłady fryzjerskie,
- zakład kosmetyczny,
- pralnię,
- szalety publiczne;

w zakresie informacji, reklamy i organizacji ruchu turystycznego

- biuro obsługi wczasowiczów łączące funkcje informatora turystycznego, pośrednika i organizatora wypoczynku,
- placówkę handlową prowadzącą sprzedaż pamiątek, pocztówek map, przewodników, itp.,

w zakresie technicznego uzbrojenia terenu, administracji i bezpieczeństwa publicznego

- techniczne uzbrojenie terenu /sieć wodociągowa, kanalizacyjna energetyczna/,
- placówkę meldunkową,
- placówkę MO.

Program wyposażenia dwusezonowych miejscowości wczasowych /tj. głównie podgórskich i górskich/ wymaga modyfikacji w stosunku do letnich ze względu na dodatkowy walor wypoczynkowy i wynikający z tego drugi, zimowy okres aktywności turystycznej. Główne walory wypoczynkowe tego typu miejscowości wczasowych to krajobraz, urozmaicone ukształtowanie pionowe, szata leśna, a w sezonie zimowym długi okres zalegania pokrywy śnieżnej.

^{101/} Por. B. Kasperski: Urządzenia wypoczynkowe w planowaniu przestrzennym. Urządzenia kulturalno-rozrywkowe oraz urządzenia otwartej opieki zdrowotnej. IUA, Seria prac własnych, z. 163 Warszawa 1968, s. 55.

Z porównania programu podstawowego wyposażenia letnich miejscowości wczasowych z opracowanym przez ZZT Pracownia w Krakowie^{102/} programem wyposażenia miejscowości wczasowej posiadającej także odpowiednie walory i warunki do wypoczynku zimowego wynika, że zmiany te i uzupełnienia powinny obejmować :

w zakresie komunikacji - dodatkowe wprowadzenie urządzeń narciarskich wyciągowych, wytyczenie zimowych szlaków spacerowych, szlaków dla kuligów;

w zakresie ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarstwa domowego

- uwzględnienie w placówkach handlowych szczególnie szerokiego zimowego asortymentu ubiorów, sprzętu turystycznego i sportowego,
- utworzenie zakładów usługowych oraz placówek wypożyczania specjalizujących się w naprawie sprzętu zimowego;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów turystycznych

- tereny narciarskie - półka, trasy zjazdowe dla dzieci i dorosłych,
- tory saneczkowe,
- lodowiska naturalne,
- placówkę szkolenia narciarskiego,
- salę gimnastyczno-sportową.

Pozostałe elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej zaliczone do podstawowego wyposażenia letnich miejscowości wczasowych - tj. w zakresie zakwaterowania, żywienia, kultury, zdrowia i higieny, informacji, reklamy i organizacji, technicznego uzbrojenia terenu, administracji i bezpieczeństwa publicznego - ze względu na ten sam charakter ruchu turystycznego, a zatem i ten sam zakres potrzeb, przyjąć można za podstawowe również w dwusezonalnych miejscowościach wczasowych. Jediną konieczną modyfikacją

^{102/} GKKFiT, ZZT - Pracownia w Krakowie: Założenia rozwoju turystyki zimowej w latach 1971/1990 /na przykładzie Zawoi/. Kraków 1972, s.25.

jest ich dostosowanie techniczne i organizacyjne do obsługi turystów w sezonie zimowym np. w zakresie zakwaterowania odpowiednie ocieplenie kwater prywatnych, czy też w zakresie kultury utworzenie stałego kina zamiast letniego.

4. Program wyposażenia miejscowości wypoczynku świątecznego

Głównym celem pobytu turystów jest w tego rodzaju miejscowościach turystycznych krótki /od kilku godzin do 2,5 dnia/ wypoczynek w otoczeniu przyrody połączony z rozrywką i uprawianiem sportów. W wypoczynku tym, zazwyczaj w gronie rodziny, uczestniczą mieszkańcy miast dojeżdżający zarówno ogólnodostępnymi jak i własnymi środkami lokomocji.

Najistotniejszą potrzebą turystów uczestniczących w wypoczynku świątecznym jest dobra dostępność komunikacyjna miejscowości, zwłaszcza dogodne połączenia z ośrodkiem miejskim ogólnodostępnymi środkami komunikacji. Znaczenie dobrej dostępności podkreśla O. Rogalewski^{103/} stwierdzając, że "wbrew szeroko rozpowszechnionym poglądom walory wypoczynkowe środowiska przyrodniczego nie odgrywają jako czynnik lokalizacyjny ośrodków wypoczynku świątecznego tak zasadniczej roli jak dostępność komunikacyjna". Ponadto o podstawowym wyposażeniu miejscowości wypoczynku świątecznego powinny zwłaszcza decydować potrzeby w zakresie zakwaterowania /coraz większe w związku ze wzrostem liczby wolnych sobót, które umożliwiają wyjazd na wypoczynek już w piątek/, wyżywienia, kultury, wychowania fizycznego, udostępniania walorów środowiska naturalnego oraz zdrowia i higieny. Uwzględniając najistotniejsze potrzeby uczestników wypoczynku świątecznego, a zarazem ekonomiczną opłacalność inwestycyjną /urządzenia do wypoczynku świątecznego są wykorzystywane tylko przez kilka lub kilkanaście dni w ciągu sezonu/, O. Rogalewski^{104/} proponuje następujący program podstawowego zagospodarowania :

^{103/} O. Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne. Warszawa 1974, s. 102.

^{104/} O. Rogalewski jw., s. 101-102.

1. urządzenie miejsca do plażowania i kąpieli,
2. uporządkowanie terenów zielonych /ścieżki, ławki, kosze do śmieci/,
3. budowę urządzeń rozrywkowych /place zabaw dziecięcych, place do prostych gier sportowych itp./,
4. urządzenie punktów żywienia /np. kioski, barobusy/,
5. budowę urządzeń sanitarnych.

M.Stalski^{105/} uzupełnia powyższy program obiektami bazy noclegowej, mniej jednak istotnymi niż inne urządzenia - szczególnie kempingi i pola biwakowe.

K.Ciechocińska^{106/} stwierdza, że w ośrodkach wypoczynku świątecznego turyści mogą zgłaszać zapotrzebowanie na następujące usługi : motoryzacyjne, parkingowe, fotograficzne, wypożyczania sprzętu sportowego i wodnego. Ponieważ organizowanie samodzielnych zakładów usługowych byłoby niecelowe ze względu na ich nierentowność /duża sezonowość i krótkotrwałość pobytów/, postuluje ona, aby drobne naprawy, które w pewnych okolicznościach mogą być potrzebne osobom przebywającym w danym ośrodku, wykonywane były przez kierownictwo ośrodka lub aby w posiadaniu kierownictwa ośrodka znajdowały się odpowiednie narzędzia do wykonywania drobnych reperacji przez samego turystę.

Z kolei J.Szuszkiewicz, Z.Henclik i B.Kasperski^{107/} określają następujący program wyposażenia pozamiejskich ośrodków wypoczynku świątecznego:

^{105/} Michał Stalski: Kilka uwag na temat zagospodarowania terenów wypoczynku świątecznego /w/ Problemy wypoczynku po pracy i nauce - materiały z konferencji naukowej w Zielonej Górze /7-9.III.1969/ CRZZ, Warszawa 1971, s.218-219.

^{106/} Krystyna Ciechocińska: Organizacja usług w miejscowościach turystyczno-wypoczynkowych. Przesłanki rynkowe. Instytut Przemysłu Rolnego i Rzemiosła, Warszawa 1970, s.88-89.

^{107/} J.Szuszkiewicz, Z.Henclik, B.Kasperski: Zasady planowania wypoczynku cotygodniowego w strefach podmiejskich miast dużych i średnich. Zeszyt IUA nr 98/1965, s.42.

a/ dla leśno-parkowych i parkowych

baza noclegowa - lekkie jednokondygnacyjne pawilony wielopokojowe,

baza gastronomiczna - bar sezonowy, kawiarnia letnia, urządzenia rozrywkowe /przewaga "lądowych"/ - kino na wolnym powietrzu, teatry otwarte, estrady, muszle koncertowe, place do gier i zabaw, urządzenia gimnastyczne w pełnym asortymencie, ogródki zabaw dziecięcych, pływalnie, brodziki dla dzieci;

b/ dla przywodnych

baza noclegowa - lekkie jednokondygnacyjne pawilony wielopokojowe,

gastronomia - bar sezonowy, kawiarnia letnia,

wypożyczalnie sprzętu wodnego /kajaki, łodzie, rowery, narty wodne itd./

kolej nie dalej niż 1 km.

Jak wynika z przytoczonych poglądów, program podstawowego wyposażenia jednosezonowych miejscowości wypoczynku świątecznego w układzie rodzajowym powinien uwzględniać :

w zakresie komunikacji:

- urządzenia transportu /dworce, przystanki/ umożliwiające dogodne połączenie z ośrodkiem miejskim co najmniej jednym ogólnodostępnym środkiem transportu /kolej, autobus/,
- drogi umożliwiające dojazd do miejscowości wypoczynku świątecznego własnym środkiem lokomocji,
- parking /przy którym świadczone są najprostsze usługi z zakresu motoryzacji/,
- połączenie telefoniczne /rozmównica telefoniczna/;

w zakresie zakwaterowania:

- kemping /wyposażony w niewielkie zespoły domków turystyczno-wypoczynkowych^{108/}, pole namiotowe /biwakowe/;

^{108/}

Patrz J. Szuszkiewicz, Z. Henclik, B. Kasperski, op.cit, s.44.

w zakresie żywienia :

- bar sezonowy /szybkiej obsługi/,
- kawiarnię letnią,
- kioski spożywcze i gastronomiczne;

w zakresie kultury:

- kino letnie,
- estradę na wolnym powietrzu
/występy estradowe, quizy itd./,
- wytyczony i urządzony teren na ognisko,
- muszlę koncertową,
- klub /niezbędny przy pobycie przekraczającym 1 dzień/;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego

- kąpieliska,
- plaże /w miejscowościach nie posiadających naturalnych zbiorników wodnych baseny kąpielowe dla dorosłych i dzieci/,
- place do gier i zabaw dla dorosłych,
- place zabaw dla dzieci /ogródki jordanowskie/,
- urządzenia gimnastyczne na wolnym powietrzu /ścieżki zdrowia/,
- urządzone tereny zieleni /parki, skwery/,
- przystań wodną z wypożyczalnią sprzętu w miejscowościach posiadających zbiornik wodny/;

w zakresie zdrowia i higieny

- punkt pierwszej pomocy lekarskiej,
- szalety publiczne;

w zakresie bezpieczeństwa publicznego

- placówkę MO.

Ze względu na duże skupisko przybyszów szczególnie ważne wydaje się istnienie placówek z zakresu zdrowia i bezpieczeństwa publicznego.

W dwusezonowych miejscowościach wypoczynku świątecznego ze względu na drugi okres aktywności turystycznej w zimie program podstawowego wyposażenia turystycznego powinien uwzględniać:

w zakresie komunikacji

- wszystkie placówki i urządzenia istniejące w letnich miejscowościach wypoczynku świątecznego oraz sezonowe urządzenia wyciągowe - narciarskie;

w zakresie zakwaterowania

- pole biwakowe /czynne w okresie letnim/,
- kemping /wyposażony w domki turystyczno-wypoczynkowe przystosowane do obsługi turystów w okresie zimowym/;

w zakresie żywienia

- bar szybkiej obsługi,
- kawiarnię,
- kioski spożywcze i gastronomiczne;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego

- w lecie - identyczne wyposażenie jak w letnich miejscowościach wypoczynku świątecznego,
- w zimie
 - tereny narciarskie /półka i trasy zjazdowe dla dzieci i dorosłych/,
 - wypożyczalnię zimowego sprzętu turystycznego,
 - tor saneczkowy,
 - lodowisko naturalne;

w zakresie kultury, zdrowia i higieny oraz bezpieczeństwa publicznego

- placówki i urządzenia jak w letnich miejscowościach wypoczynku świątecznego.

5. Program wyposażenia wielkich centrów krajoznawczych

Zasadniczym celem przyjazdu turystów do wielkich centrów krajoznawczych jest pobyt krajoznawczy jedno- lub kilkudniowy. Przewiduje się, że długość pobytu w okresie perspektywicznym będzie wynosić 2-5 dni.^{109/} Obok potrzeb w zakresie komunikacji /szczególnie dogodny dojazd oraz komunikacja wewnątrzmijska/ - najistotniejsza u turystów przebywających w tych centrach jest potrzeba poznania walorów turystycznych miejscowości, co pociąga za sobą konieczność przystosowania i udostępnienia walorów krajoznawczych, rozwijania informacji, reklamy i pośrednictwa. Ze względu na czas pobytu /kilka dni/ do najistotniejszych potrzeb, decydujących o podstawowym wyposażeniu turystycznym, zaliczone zostały także potrzeby w zakresie zakwaterowania, żywienia, zdrowia i higieny, usług komunalnych i bezpieczeństwa publicznego.

Miasta zaliczone do wielkich centrów krajoznawczych to nie tylko ośrodki historyczno-zabytkowe, lecz także wielkie centra współczesnej kultury i cywilizacji.^{110/} Pobyt w ośrodku kultury budzi w turystach nie tylko chęć biernego poznania, lecz także aktywnego udziału w życiu kulturalnym. Potrzeby w tym zakresie zostały również zaliczone do najistotniejszych.

Tak więc do podstawowego wyposażenia turystycznego wielkich centrów krajoznawczych powinny być zaliczone elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej z zakresu^{111/} :

komunikacji

- instytucje świadczące usługi transportu kolejowego, drogowego /wszystkich rodzajów, włącznie z usługami dorożek/ i lotniczego

^{110/} W planach zagospodarowania turystycznego Polski do wielkich centrów krajoznawczych zaliczono 8 miast: Warszawę, Kraków, Trójmiasto, Wrocław, Poznań, Szczecin, Lublin i Toruń - stanowią one największe w kraju skupiska walorów krajoznawczych o najwyższym stopniu atrakcyjności i unikalności.

^{111/} Ze względu na wielkość miast zaliczonych do wielkich centrów krajoznawczych, przy określaniu programu podstawowego wyposażenia uwzględniono dodatkowo najkorzystniejszą lokalizację poszczególnych placówek usługowych i urzędów.

- wraz z towarzyszącymi im urządzeniami i placówkami umożliwiającymi lub usprawniającymi przemieszczanie się turystów,
- sieć dróg /ulic/ umożliwiających poruszanie się własnym środkiem lokomocji,
- parkingi przelotowe i stałe parkingi autobusowe usytuowane na obrzeżu zespołu zabytkowego,
- stacje obsługi technicznej samochodów /przy wlotach głównych dróg do miasta/,
- stacje benzynowe,
- urzędy pocztowo-telekomunikacyjne,
- oznakowane trasy zwiedzania;

zakwaterowania - Ze względu na zróżnicowanie uczestników ruchu turystycznego /jeśli chodzi o wiek, sposób dojazdu do miejscowości, zamożność, liczebność grup itd./ potrzebne jest duże zróżnicowanie placówek zakwaterowania przystosowanych do krótko-okresowego pobytu. Do podstawowych placówek zakwaterowania w tych miejscowościach zaliczono :

- hotele duże - najkorzystniejsza lokalizacja w nowych zespołach śródmiejskich oraz w pobliżu dworców pasażerskich,
- hotele małe - w zespołach staromiejskich, w obiektach adaptowanych na ten cel,
- hotele dzienne - w centrum miasta i przy dużych dworcach,
- domy wycieczkowe - w otoczeniu zieleni, w sąsiedztwie najatrakcyjniejszych turystycznie zespołów,
- schroniska turystyczne - lokalizacja podobna jak dla domów wypoczynkowych,
- motele, kempingi - przy wlotach ważniejszych dróg do miasta,
- kwatery prywatne - zlokalizowane w niedużej odległości od śródmieścia i zwiedzanych obiektów;

żywienia

- zakłady gastronomiczne podstawowe /wydające posiłki obiadowe/ tj. restauracje, jadłodajnie, bary,

w tym szczególnie bary szybkiej obsługi i bary mleczne; lokalizacja najkorzystniejsza dla turystów - przy długo zwiedzanych zespołach, w pobliżu tras turystycznych oraz w centrum miasta - niedaleko skupisk placówek handlowych,

- zakłady gastronomiczne uzupełniające /kawiarnie, cukiernie, bary kawowe, bistra, bufety/ - na trasach zwiedzania,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż artykułów spożywczych /głównie cukierniczych, owocowo-warzywnych/- na trasach zwiedzania;

ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego

- sklepy fotooptyczne,
- sklepy prowadzące sprzedaż odzieży, sprzętu turystycznego, art. osobistego użytku,
- zakłady fotograficzne,
- zakłady szewskie,
- zakłady krawieckie,
- pralnie /ekspresowe/;

kultury

W miastach stanowiących wielkie centra krajoznawcze skoncentrowane są różnorodne placówki kulturalne: /muzea, kina, teatry, wystawy itp./; zróżnicowanie uczestników ruchu turystycznego sprawia, że korzystają oni ze wszystkich tych placówek i imprez kulturalnych;

wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego

- punkty i ciągi widokowe,
- urządzone tereny zieleni /parki, skwery/ w obrębie zespołu zabytkowego;

zdrowia i higieny

- ośrodki zdrowia /przychodnie/,
- apteki,

- punkty pierwszej pomocy lekarskiej /na trasach zwiedzania/,
- zakłady fryzjerskie,
- szalety publiczne /na trasach zwiedzania/;

informacji, reklamy i organizacji ruchu turystycznego

- biura obsługi turystów /ułatwiające zakwaterowanie, żywienie, zakup biletów na dalszą podróż, organizujące czas wolny, prowadzące wymianę obcych walut, wypożyczalnie samochodów, sprzedaż usług przewodnickich/ - lokalizacja w pobliżu biur informacji turystycznej, a najlepiej łącznie z nimi,
- placówki informacji turystycznej - trójstopniowy podział:
 - centralnie położone biuro informacji turystycznej łatwo dostępne; pełna informacja przy użyciu nowoczesnych środków informacji,
 - placówki informacji w punktach dojazdowych do miasta - na dworcach pasażerskich i przy wlotach ważniejszych dróg,
 - punkty informacyjne przy zabytkach lub ich zespołach,
- tablice informacyjne /przy ciągach zwiedzania i przy obiektach zabytkowych/,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż pamiątek - zlokalizowane przy ciągach zwiedzania /końcowe odcinki/ i atrakcyjniejszych obiektach, a także przy wylotach dróg z miasta i dworcach oraz przy urządzonych miejscach wypoczynku;

technicznego uzbrojenia terenu i bezpieczeństwa publicznego

- instytucje umożliwiające zaopatrzenie w wodę, energię elektryczną, gaz,
- studnie i źródła wody pitnej,
- instytucje ogrzewcze, oczyszczania,
- instytucje ubezpieczeniowe,
- instytucje bankowe,
- placówki MO /zlokalizowane na głównych trasach zwiedzania/,

6. Program wyposażenia ośrodków krajoznawczych

Przeciętny czas pobytu turystów w miejscowościach krajoznawczych wszystkich typów, umożliwiający poznanie walorów turystycznych /a wynikający z wielkości tych ośrodków/, jest głównym czynnikiem determinującym zakres potrzeb turystów, a co za tym idzie i program podstawowego wyposażenia turystycznego miejscowości. Pozostałe bowiem cechy ruchu turystycznego mające wpływ na zróżnicowanie wyposażenia tj. cel pobytu, stopień zorganizowania, środki lokomocji - nie ulegają zmianie.^{112/}

Ponieważ ośrodki krajoznawcze dysponują mniejszym nagromadzeniem walorów i placówek kulturalnych niż wielkie centra, na poznanie ich wystarcza 1-2 dni^{113/} /wielkich centrów krajoznawczych: 2-5 dni/. Ponieważ i tu, i tu czas pobytu przekracza 1 dzień, a więc jest związany z koniecznością nocowania, rodzaje najistotniejszych potrzeb turystów są identyczne. Występują natomiast różnice co do ilości i rodzaju placówek usługowych i urządzeń niezbędnych do zaspokojenia tych potrzeb. Zestaw niezbędnych placówek usługowych i urządzeń jest mniejszy i powinien obejmować:^{114/}

w zakresie komunikacji

- placówki świadczące ogólnodostępne usługi transportowe /komunikacja samochodowa i kolejowa/,
- drogi dojazdowe i wewnętrzne,
- parkingi,
- stacje obsługi technicznej samochodów,

^{112/} Patrz tabela 3, rozdz. III.

^{113/} GKKFiT - Instytut Turystyki: Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do r. 1990. Warszawa 1973, s.21.

^{114/} Program podstawowego wyposażenia turystycznego ośrodków krajoznawczych opracowano na podstawie - L.Sarosiek: Turystyczne zagospodarowanie przestrzenne Stargardu jako ośrodka krajoznawczego oraz M.Drzewiecki: Turystyczne zagospodarowanie Chełmna jako ośrodka krajoznawczego - obie prace wydane przez Instytut Turystyki, Warszawa 1973.

- stacje benzynowe,
- urzędy pocztowo-telekomunikacyjne,
- wytyczone trasy zwiedzania;

w zakresie zakwaterowania

- hotele,
- motele,
- domy wycieczkowe,
- kempingi;

w zakresie żywienia

- restauracje,
- jadłodajnie,
- bary szybkiej obsługi,
- bary mleczne,
- kawiarnie,
- bufety i kioski gastronomiczne,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż artykułów spożywczych /zwłaszcza cukierniczych i owocowo-warzywnych/;

w zakresie ekwipunku turystycznego, wyposażenia osobistego i gospodarczego

- sklepy i zakłady fotooptyczne,
- sklepy prowadzące sprzedaż odzieży i sprzętu turystycznego oraz art. osobistego użytku /głównie perfumeryjno-mydlarskich/,
- zakłady szewskie,
- pralnie /ekspresowe/;

w zakresie kultury

- placówki gastronomiczne prowadzące działalność rozrywkową,
- kina,
- wystawy,

- placówki muzealne,
- kluby;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego

- punkty i ciągi widokowe,
- urządzone tereny zielone /parki, skwery/;

w zakresie zdrowia i higieny

- ośrodki zdrowia,
- apteki,
- punkty pierwszej pomocy,
- zakłady fryzjerskie,
- szalety publiczne;

w zakresie informacji, reklamy, organizacji ruchu turystycznego

- centralne biuro obsługi i informacji turystycznej,
- placówki ogólnej informacji turystycznej przy wlotach dróg i dworcach,
- placówki informacji szczegółowej /wewnątrz zespołów zabytkowych/,
- tablice informacyjne,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż pamiątek, wydawnictw turystycznych, pocztówek, itd.;

w zakresie technicznego uzbrojenia terenu i bezpieczeństwa publicznego

- placówki MO,
- placówki straży pożarnej,
- źródła wody pitnej.

Lokalizacja wymienionych placówek - podobna jak w wielkich centrach krajoznawczych.

7. Program wyposażenia małych ośrodków krajoznawczych

Przeciętny czas pobytu turystów w małych ośrodkach krajoznawczych /wystarczający na poznanie walorów turystycznych/ nie przekracza kilku godzin.

Jeśli uwzględnić cel pobytu /krajoznawczy/, stopień zorganizowania /ruch turystyczny zorganizowany i nie zorganizowany/, środki transportu /własne i ogólnodostępne publiczne środki transportu/, najistotniejsze potrzeby turystów, decydujące o programie podstawowego wyposażenia turystycznego tych miejscowości, zmieszcza się w następujących zakresach: komunikacji /dogodny dojazd do miejscowości własnymi i publicznymi środkami lokomocji/, żywienia /szybkie i sprawne uzyskanie posiłku/, korzystania z walorów turystycznych /wytyczone trasy zwiedzania, obiekty przystosowane do zwiedzania/, informacji, reklamy i pośrednictwa /uzyskanie informacji, obsługi przewodnickiej, zakup pamiątek/, zdrowia i higieny /możność uzyskania pierwszej pomocy w nagłych wypadkach, szatale publiczne/. Mimo, że czas pobytu turystów nie przekracza kilku godzin, występują także często potrzeby w zakresie zakwaterowania /turyści przyjeżdżają w godzinach popołudniowych, nocują i wyjeżdżają rano/, dlatego niezbędne są również placówki zakwaterowania. Program podstawowego wyposażenia turystycznego powinien więc obejmować :

w zakresie komunikacji

- usługi instytucji komunikacji publicznej /PKP lub PKS/,
- przystanki kolejowe lub autobusowe,
- drogi dojazdowe,
- parkingi,
- placówkę pocztową;

w zakresie zakwaterowania

- dom wycieczkowy,
- kwatery prywatne;

w zakresie żywienia

- jadłodajnię,

- bar szybkiej obsługi,
- kawiarnię,
- kioski gastronomiczne,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż artykułów spożywczych /zwłaszcza cukierniczych i owocowo-warzywnych/;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego

- wytyczone trasy zwiedzania,
- urządzone tereny zielone /krótki wypoczynek/;

w zakresie zdrowia i higieny

- punkt lekarski /pierwszej pomocy/,
- szalety publiczne;

w zakresie informacji, reklamy i organizacji ruchu turystycznego

- placówki prowadzące działalność informacyjną dla turystów i świadczące usługi przewodnickie,
- tablice informacyjne /na trasach wlotowych do miasta i przy obiektach krajoznawczych/,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż pamiątek, wydawnictw turystycznych itp.;

w zakresie technicznego uzbrojenia terenu

- studnie, źródelka wody pitnej.

8. Program wyposażenia miejscowości uzdrowiskowych

Głównym celem pobytu turystów w miejscowościach uzdrowiskowych, wynikającym z posiadanych przez nie walorów naturalnych, jest leczenie, rehabilitacja lub profilaktyka. Z tego względu na pierwszy plan w tego typu miejscowościach turystycznych wysuwają się potrzeby w zakresie leczenia uzdrowiskowego. Ponadto ze zdrowotnego celu pobytu wynika szereg potrzeb związanych z odnową sił człowieka, a mianowicie potrzeby natury somatycznej, wymagające istnienia placówek i urządzeń wychowania fizycznego, oraz natury

psychologicznej, wymagające istnienia instytucji i urządzeń kulturalno-rozrywkowych.^{115/}

Obok wymienionych, do najistotniejszych grup potrzeb turystów - kuracjuszy, podobnie jak w innych miejscowościach, w których występuje pobyt długookresowy^{116/}, zaliczyć należy codzienne potrzeby z zakresu zakwaterowania /dotyczy to osób nie posiadających skierowań do sanatoriów, lecz korzystających na zasadzie dochodzenia z zaordynowanych zabiegów/ i żywienia /w tym żywienia całodziennego dla osób jak wyżej/ oraz potrzeby zaliczane w ekonomice konsumpcji do grupy występujących często, lecz nie codziennie^{117/} /w zakresie ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarstwa domowego itp./. O podstawowym wyposażeniu miejscowości uzdrowiskowych decydują również potrzeby z zakresu komunikacji /dogodny dojazd, łączność/, informacji i reklamy oraz technicznego uzbrojenia terenu i bezpieczeństwa publicznego.

Tak więc o podstawowym wyposażeniu turystycznym tych miejscowości decydują potrzeby należące do wszystkich wyróżnionych głównych grup potrzeb. Jeśli uwzględnić ponadto zróżnicowanie turystów-kuracjuszy pod względem wieku, płci, wykształcenia, zainteresowań i możliwości finansowych, okazuje się, że program podstawowego wyposażenia turystycznego miejscowości uzdrowiskowych musi obejmować szczególnie szeroki zestaw instytucji i urządzeń tak turystycznych jak i paraturystycznych :

w zakresie komunikacji

- placówki komunikacji ogólnodostępnej /PKS lub PKP/ umożliwiające połączenia komunikacyjne z ośrodkiem rozrządowym,

115/ St. Sobolewski: Zasady kooperacji i koegzystencji lecznictwa uzdrowiskowego i turystyki w uzdrowiskach. "Problemy Uzdrowiskowe" z.1/28/1966, tablica nr 2.

116/ Czas pobytu na wczasach profilaktyczno-leczniczych winien wynosić minimum 14 dni, na wczasach leczniczych 21 dni, na leczeniu sanatoryjnym minimum 24 dni. /Z.Szamborski: Wstępne wytyczne programu kierunkowego i perspektywicznego rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego na obszarze ziem górskich woj. rzeszowskiego. "Problemy Uzdrowiskowe" z. 1/38/1968, część II, s. 208.

117/ Por. R.Peretiatkowicz: Ekonomiczne powiązania przestrzenne w turystyce. Zeszyty Naukowe Instytutu Turystyki nr 1/74, s.48.

- drogi umożliwiające poruszanie się po miejscowości oraz dojazd do niej własnym środkiem lokomocji,
- drogi i aleje spacerowe /promenady, deptaki/,
- parkingi,
- placówki technicznej obsługi samochodów i stacje benzynowe,
- urzędy pocztowo-telekomunikacyjne;

w zakresie zakwaterowania

- hotele,
- pensjonaty,
- kwatery prywatne;

w zakresie żywienia

- restauracje i jadłodajnie prócz normalnych posiłków wydające dietetyczne,
- bary mleczne,
- kawiarnie,
- cukiernie,
- bary kawowe,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż artykułów spożywczych /ogólnospożywcze, nabiałowe, mięsno-wędliniarskie, cukiernicze, garmażeryjne/;

w zakresie ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego

- placówki handlowe prowadzące sprzedaż artykułów konfekcyjnych, galanterijnych, fotograficznych, perfumeryjno-mydlarskich, papierniczo-zabawkarskich, księgarskich, sprzętu sportowo-turystycznego, kwiatów,
- placówki rzemieślnicze świadczące usługi krawieckie, szewskie, fotograficzne i pralnicze;

w zakresie kultury

- działalność rozrywkową lokali gastronomicznych,

- biblioteki i czytelnie,
- salę widowiskową /imprezy estradowe/,
- muszlę koncertową /koncerty/,
- domy kultury,
- kluby,
- świetlice /dla dorosłych i dzieci z fachową opieką/,
- wytyczony i urządzony teren na ognisko,
- kina;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego

- plaże i kąpieliska dla dorosłych i dzieci połączone z nauką pływania /w naturalnych lub sztucznych zbiornikach wodnych, zależnie od warunków/,
- wypożyczalnię sprzętu wodnego i plażowego,
- boiska do gier małych /siatkówka, koszykówka, badminton/,
- terenowe proste urządzenia gimnastyczne /tzw. ścieżki zdrowia/,
- solaria i urządzone miejsca do kąpieli powietrznych lub werandowania,
- zagospodarowane tereny zielone /parki, skwery/,
- trasy spacerowe /z dozowaniem wysiłku/,
- sale gimnastyczno-sportowe,
- ogórki jordanowskie dla dzieci połączone z salami zabaw /zorganizowana fachowa opieka/,
- wytyczone i uporządkowane proste narciarskie trasy zjazdowe,
- ślizgawki /lodowiska naturalne lub sztuczne/,
- wytyczone i uporządkowane tory saneczkowe;

w zakresie zdrowia i higieny

- zakłady uzdrowiskowe :
 - sanatoria

- prewentoria,
- domy zdrowia,
- pijalnie wód mineralnych,
- uzdrowiskowe zakłady przyrodolecznicze,
- szpitale uzdrowiskowe,
- przychodnie uzdrowiskowe;

ponadto :

- apteki,
- łaźnie /sauny/,
- zakłady kosmetyczne,
- zakłady fryzjerskie,
- szalety publiczne;

w zakresie informacji, reklamy i organizacji ruchu turystycznego

- placówki informacji /w zakresie całokształtu działalności uzdrowiskowej oraz krajoznawczej/,
- biura obsługi kuracjuszy /w tym usługi pośrednictwa wynajmu kwater prywatnych/,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż pamiątek i wydawnictw turystycznych;

w zakresie technicznego uzbrojenia terenu, administracji i bezpieczeństwa publicznego

- zakłady gospodarki komunalnej świadczące usługi w zakresie zaopatrzenia w wodę, energię elektryczną, ogrzewcze, oczyszczania,
- placówki bezpieczeństwa publicznego /straż pożarna, MO/,
- instytucje administracji państwowej /meldunek/,

9. Program wyposażenia miejscowości przelotowych

Porównując rozmieszczenie najatrakcyjniejszych obszarów turystycznych, tj. nadmorskich, pojeziernych i górskich, z rozkładem za-

ludnienia w Polsce, R. Peretiatkowicz^{118/} stwierdza, że "przeważająca część mieszkańców naszego kraju udając się na wypoczynek urlopowy musi odbywać podróż długą i kosztowną". Powoduje to konieczność "zagospodarowania tras wiążących podstawowe aglomeracje z podstawowymi obszarami turystycznymi kraju w infrastrukturę zdolną obsłużyć podróżnych odbywających parusetkilometrową podróż do miejsca wypoczynkowego lub z powrotem". W tym punkcie uwypukla się rola miejscowości leżących na trasach komunikacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym /na których występuje duże natężenie ruchu turystycznego/, określonych jako miejscowości przelotowe.

Przyczyną zatrzymywania się turystów w tych miejscowościach jest chęć wypoczęcia w podróży, spożycia posiłku, ewentualnie dokonania naprawy pojazdu, zrobienia zakupów a także przenocowania /szczególnie przy pokonywaniu dłuższych tras/. Są to głównie turyści podróżujący własnymi środkami lokomocji, w sposób nie zorganizowany, ale także /choć prawdopodobnie w mniejszym stopniu/ uczestnicy wyjazdów zorganizowanych /np. wycieczek autokarowych/. Ten złożony cel pobytu determinuje podstawowe wyposażenie turystyczne, obejmujące placówki i urządzenia z zakresu: komunikacji, zakwaterowania, wyżywienia, ekwipunku turystycznego, osobistego, a ponadto zdrowia i higieny, informacji i reklamy, technicznego uzbrojenia terenu i bezpieczeństwa publicznego.

Pobyt w miejscowościach przelotowych trwa krótko, zazwyczaj kilka godzin, ale może zostać przedłużony, jeśli istnieją tam placówki i urządzenia kulturalno-rozrywkowe i z zakresu rekreacji ruchowej, nastawione na obsługę przyjezdnych. Dzięki nim miejscowości stają się bardziej atrakcyjne dla turystów, którzy chętnie zatrzymują się tam na dłużej. Docenianie roli tych elementów infrastruktury przynosi obopólne korzyści: turysta przyjeżdża do punktu docelowego nie zmęczony, poznawszy dodatkowo po drodze nowe miejscowości, dla samych miejscowości natomiast /szczególnie tych niewielkich/ jest to szansa aktywizacji społecznej i gospodarczej.

^{118/} R. Peretiatkowicz: *Ekonomiczne powiązania przestrzenne w turystyce*. Zeszyty Naukowe Instytutu Turystyki nr 1/1974, s. 51.

Szczególne znaczenie ma w tych miejscowościach lokalizacja placówek i urządzeń służących do obsługi turystów /turysta spieszący do punktu docelowego nie zechce tracić czasu na pokonywanie dużych odległości/. Powinny one być zlokalizowane w jednym punkcie, w niewielkiej odległości od przelotowych tras komunikacyjnych, ale nie w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Chodzi tutaj o zapewnienie turystom warunków do właściwego wypoczynku w otoczeniu zieleni, z dala od źródła hałasu i zanieczyszczenia atmosfery, jakim jest trasa przelotowa.

Program podstawowego wyposażenia turystycznego powinien obejmować następujące rodzaje instytucji i urządzeń :

w zakresie komunikacji

- drogi wewnątrz miejscowości łączące się z trasą przelotową,
- stację paliw połączoną z placówką obsługi technicznej pojazdów,
- parking,
- placówką pocztowo-telekomunikacyjną;

w zakresie zakwaterowania

- motel,
- hotel dzienny,
- kemping /przelotowy/;

w zakresie żywienia

- placówki gastronomiczne: restauracje lub jadłodajnie, bary szybkiej obsługi, kawiarnie, kioski gastronomiczne,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż artykułów spożywczych /sklepy i kioski ogólnospożywcze, warzywno-owocowe, cukiernicze/;

w zakresie ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego

- placówki handlowe prowadzące sprzedaż sprzętu i odzieży turystycznej, artykułów galanteryjnych, perfumeryjno-mydlarskich, fotograficznych, kioski "Ruchu";

w zakresie kultury

- działalność rozrywkową lokali gastronomicznych,
- klub lub świetlicę;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego

- boiska ziemne do małych gier zespołowych,
- tereny zabaw dziecięcych /ogródki jordanowskie/,
- urządzone tereny zielone /alejki, ławki, kosze na śmieci/;

w zakresie zdrowia i higieny

- punkt sanitarny /pierwszej pomocy/,
- szalety publiczne;

w zakresie informacji, reklamy i organizacji ruchu turystycznego

- placówki informacji turystycznej /informacja dotycząca zarówno trasy turystycznej jak miejscowości przelotowej i jej okolic/,
- punkty sprzedaży pamiątek i wydawnictw turystycznych;

w zakresie technicznego uzbrojenia terenu i bezpieczeństwa publicznego

- urządzenia technicznego uzbrojenia terenu /sieć wodociągowa, kanalizacyjną, energetyczną/,
- placówkę MO.

10. Program wyposażenia etapowych miejscowości wędrówek turystycznych

Cel pobytu turystów w etapowych miejscowościach wędrówek turystycznych jest zbliżony do celu pobytu w miejscowościach przelotowych. Turyści zatrzymują się w nich głównie, aby odpocząć w trakcie wędrówki, spożyć posiłek, dokonać naprawy środków lokomocji /dotyczy to wędrówek motorowych, kolarskich i wodnych/, zrobić zakupy oraz przenocować. Z tego względu potrzeby decydujące o podstawowym wyposażeniu turystycznym tych miejscowości należą do tych samych grup potrzeb co w miejscowościach przelotowych, a mianowicie w zakresie komunikacji, zakwaterowania, wyżywienia, ekwipunku turystycznego i osobistego, zdrowia i higieny, informacji i reklamy, technicznego uzbrojenia terenu i bezpieczeństwa publicznego.

Istotną różnicę dla programowania niezbędnego wyposażenia turystycznego stanowi tu sposób poruszania się, który nie tylko de-

cyduje o programie podstawowego wyposażenia turystycznego w zakresie komunikacji, ale także rzutuje na rodzaj niezbędnych instytucji i urządzeń z innych grup rodzajowych /np. zakwaterowania, punktu turystycznego/. Ponadto w miejscowościach etapowych trzeba w większym nawet stopniu niż w przelotowych uwzględniać w programie podstawowego wyposażenia turystycznego wybrane elementy infrastruktury z zakresu kultury i wychowania fizycznego /turyści będący już na obszarze docelowym, nie zaś spieszący tam dopiero - jak ci, którzy bywają w miejscowościach przelotowych - chętniej korzystają z tych urządzeń, jako z urozmaicenia sposobu spędzania czasu w trakcie wędrówki/. Pierwszym wyróżnionym typem omawianych miejscowości są miejscowości etapowe wędrówek motorowych i kolarskich. Program niezbędnego wyposażenia turystycznego powinien w tym wypadku uwzględniać następujące rodzaje instytucji i urządzeń :

w zakresie komunikacji

- drogi umożliwiające poruszanie się po miejscowości,
- parking,
- stację paliw połączoną z techniczną obsługą pojazdów /w tym punkt sprzedaży akcesoriów i naprawy rowerów/,
- placówkę pocztowo-telekomunikacyjną;

w zakresie zakwaterowania

- stacje turystyczne;
- kempingi, schroniska szkolne i pola namiotowe,
- motele;

w zakresie żywienia

- restauracje,
- jadłodajnie,
- kawiarnie,
- kioski gastronomiczne,
- placówki handlowe /sklepy lub kioski/ prowadzące sprzedaż artykułów spożywczych;

w zakresie ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego

- placówki handlowe prowadzące sprzedaż sprzętu, obuwia i odzieży turystycznej, galanterii, art. perfumeryjno-mydlarskich, gospodarstwa domowego, fotograficznych, w tym: kioski "Ruchu",
- placówki rzemieślnicze świadczące usługi szewskie, krawieckie, fotograficzne, napełniania butli gazem, naprawy sprzętu turystycznego,
- wypożyczalnie sprzętu turystycznego /biwakowego/;

w zakresie kultury

- działalność rozrywkową lokali gastronomicznych,
- kino letnie,
- kluby, świetlice,
- wytyczony i urządzony teren na ognisko;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego

- boiska ziemne do małych gier zespołowych,
- kąpieliska na wodach otwartych lub baseny kąpielowe /zależnie od warunków/,
- terenowe, proste urządzenie gimnastyczne /ścieżka zdrowia/,
- urządzone tereny zielone,
- sale sportowe wielofunkcyjne, gimnastyczne i do gier zespołowych - szczególnie przydatne w okresach niepogody /np. sale szkolne/;

w zakresie zdrowia i higieny

- ośrodek zdrowia,
- aptekę,
- szalety;

w zakresie informacji i reklamy

- placówki informacji turystycznej /o miejscowości i okolicach, o szlakach turystycznych w regionie/,

- placówki handlowe /kioski/ prowadzące sprzedaż pamiątek, wydawnictw turystycznych, pocztówek;

w zakresie technicznego uzbrojenia terenu i bezpieczeństwa publicznego

- urządzenia technicznego uzbrojenia terenu /ujęcia wody pitnej, sieć kanalizacyjna, elektryczna/;
- placówki MO.

Program podstawowego wyposażenia turystycznego etapowych miejscowości wędrówek wodnych /kajakowych, żeglarskich, motorowodnych/ powinien obejmować :

w zakresie komunikacji

- oznakowane szlaki wodne w obrębie miejscowości /z usuniętymi przeszkodami/;
- przystanie wodne wyposażone w pomost, szatnie i rozbieralnie, urządzenia sanitarne, wypożyczalnie sprzętu wodnego,
- stacje wodne z pomieszczeniami noclegowymi /budynki stałe, domki turystyczno-wypoczynkowe/, kuchnią turystyczną, pomostem, hangarem, warsztatem naprawczym, urządzeniami sanitarnymi^{119/},
- stację paliw /dla jednostek motorowych/;
- placówkę pocztowo-telekomunikacyjną;

w zakresie zakwaterowania

- prócz bazy noclegowej w stanicach wodnych /patrz wyposażenie w zakresie komunikacji/ w tego typu miejscowościach istnieje potrzeba tworzenia:
- kempingów,
- pól namiotowych/biwakowych/ zlokalizowanych nad wodą;

^{119/} J. Szuszkiewicz, Z. Henclik, B. Kasperski: Zasady planowania wypoczynku cotygodniowego w strefach podmiejskich miast dużych i średnich. Zeszyt IUA nr 98/1965, s. 48.

w zakresie żywienia

- restauracje lub jadłodajnie,
- kawiarnie,
- kioski gastronomiczne,
- placówki handlowe /sklepy lub kioski/ prowadzące sprzedaż artykułów spożywczych;

w zakresie ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego

- placówki handlowe prowadzące sprzedaż sprzętu turystycznego, obuwia i odzieży turystycznej, galanterii, art. perfumeryjnych, mydlarskich, gospodarstwa domowego, fotograficznych, w tym kioski "Ruchu",
- placówki rzemieślnicze z zakresu: szewstwa, krawiectwa, fotografii, napełniania butli gazem, naprawy sprzętu turystycznego,
- wypożyczalnie sprzętu biwakowego;

w zakresie kultury

- działalność rozrywkową lokali gastronomicznych,
- kino letnie,
- kluby, świetlice,
- wytyczony i urządzony teren na ognisko;

w zakresie kultury fizycznej i udostępniania walorów turystycznych

- kąpieliska i plaże,
- boiska sportowe do gier zespołowych,
- terenowe proste urządzenia gimnastyczne /ścieżki zdrowia/,
- sale sportowe wielofunkcyjne-gimnastyczne i do gier zespołowych /np. szkolne sale gimnastyczne/;

w zakresie zdrowia i higieny

- ośrodek zdrowia,
- aptekę,
- szalety;

w zakresie informacji i reklamy

- placówki informacji turystycznej,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż pamiątek, wydawnictw turystycznych /map, przewodników, pocztówek itp./;

w zakresie technicznego uzbrojenia terenu i bezpieczeństwa publicznego

- urządzenia technicznego uzbrojenia terenu /ujęcie wody pitnej, sieć kanalizacyjną, elektryczną/,
- placówkę MO.

W skład podstawowego wyposażenia turystycznego miejscowości etapowych wędrówek pieszych powinny wejść następujące instytucje i urządzenia :

w zakresie komunikacji

- oznakowane szlaki turystyczne w obrębie miejscowości,
- placówki pocztowo-telekomunikacyjne;

w zakresie zakwaterowania

- stacje turystyczne,
- schroniska turystyczne /w tym młodzieżowe/,
- kempingi,
- pola biwakowe;

w zakresie żywienia

- placówki gastronomiczne żywienia podstawowego /restauracje lub jadłodajnie/,
- kawiarnie,
- kioski gastronomiczne,
- placówki handlowe /sklepy lub kioski/ prowadzące sprzedaż artykułów spożywczych;

w zakresie ekwipunku turystycznego, osobistego i gospodarczego

- placówki handlowe prowadzące sprzedaż sprzętu, obuwia i odzieży turystycznej, galanterii, art. perfumeryjno-mydlarskich, gospodarstwa domowego, fotograficznych, w tym kioski "Ruchu",

- placówki rzemieślnicze świadczące usługi z zakresu szewstwa, krawiectwa, fotografii, napełniania butli gazem, naprawy sprzętu turystycznego,
- wypożyczalnie sprzętu turystycznego /biwakowego/;

w zakresie kultury

- działalność rozrywkowa lokali gastronomicznych,
- kino letnie,
- kluby, świetlice,
- wytyczony i urządzony teren na ognisko;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów środowiska naturalnego

- boiska ziemne do gier sportowych,
- kąpieliska na wodach otwartych lub baseny kąpielowe /zależnie od istniejących warunków/,
- terenowe proste urządzenia gimnastyczne /ścieżki zdrowia/,
- sale sportowe wielofunkcyjne /gimnastyczne i do gier zespołowych/;

w zakresie zdrowia i higieny

- ośrodek zdrowia,
- apteka,
- szalety;

w zakresie informacji i reklamy

- placówki informacji turystycznej /o danej miejscowości, okolicach i trasach turystycznych w regionie/,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż pamiątek, wydawnictw turystycznych, pocztówek;

w zakresie technicznego uzbrojenia terenu i bezpieczeństwa publicznego

- urządzenia technicznego uzbrojenia terenu /ujęcie wody, sieć kanalizacyjna, elektryczna/,

- placówki MO.

11. Program wyposażenia miejscowości rozrządowo-zaopatrzeniowych

W miejscowościach rozrządowo-zaopatrzeniowych turyści przebywają najczęściej :

- 1° w związku z koniecznością zmiany środka lokomocji w trakcie podróży do docelowej miejscowości wypoczynkowej,
- 2° w celu zaspokojenia potrzeb, które /ze względu na brak odpowiednich instytucji czy urządzeń/ nie mogą być zaspokojone w miejscowości docelowej. Dotyczy to przede wszystkim potrzeb nietypowych, występujących sporadycznie np. zakupu artykułów sprzedawanych przez wyspecjalizowane placówki handlowe, uczestnictwa w imprezach kulturalnych, usług z zakresu lecznictwa i higieny, świadczonych przez placówki specjalistyczne, itd.

Funkcja turystyczna tych miejscowości jest zatem podwójna, są one :

- 1° Węzłami rozrządowymi ruchu turystycznego. Funkcja ta wymaga istnienia instytucji i urządzeń umożliwiających i usprawniających dalszą podróż, a ponadto placówek i urządzeń uatrakcyjnających oczekiwanie na połączenie komunikacyjne.
- 2° Ośrodkami zaplecza usługowego dla rejonu wypoczynkowego. Funkcja ta wymaga istnienia wyspecjalizowanych placówek z zakresu handlu, usług rzemieślniczych, kultury, zdrowia i higieny, administracji itd. Z racji założonych zadań wobec ruchu turystycznego są to z zasady miejscowości o wykształconych funkcjach administracyjno-usługowych.^{120/}

Podstawowe wyposażenie turystyczne powinno zatem obejmować następujące instytucje i urządzenia /będące w głównej mierze elementami infrastruktury paraturystycznej/ :

^{120/} W Planie kierunkowym zagospodarowania turystycznego Polski /GKKFiT ZST, Wrocław 1969, s.13/ wyznaczono ogółem 151 miejscowości rozrządowo-zaopatrzeniowych dla obsługi 210 rejonów I i II kategorii, w tym 128, czyli 85 %, w miastach powiatowych, a 12, tj. 8 %, w miastach niepowiatowych.

w zakresie komunikacji

- sieć dróg kołowych /wiążących drogi o znaczeniu ponadregionalnym z drogami dojazdowymi do rejonów wypoczynkowych/,
- placówki komunikacji publicznej pozamiejskiej: dworce kolejowe i autobusowe wyposażone w kasy prowadzące sprzedaż biletów, przechowalnie bagażu, poczekalnie, świetlice, placówki gastronomiczne /restauracje, kawiarnie/, urządzenia sanitarne, punkty informacyjne,
- instytucje świadczące usługi w zakresie komunikacji miejskiej - taksówki,
- stacje benzynowe i stacje obsługi technicznej pojazdów /prowadzące sprzedaż akcesoriów/,
- parkingi,
- placówki pocztowo-telekomunikacyjne;

w zakresie zakwaterowania

- hotele,
- kwatery prywatne;

Ze względu na położenie miejscowości rozrządowo- zaopatrzeniowych /najczęściej na obrzeżu rejonów turystycznych/ potrzeby zakwaterowania występują sporadycznie.

w zakresie wyżywienia

obok placówek gastronomicznych zlokalizowanych w obrębie dworców:

- restauracje, bary, w tym bary szybkiej obsługi, kawiarnie zlokalizowane w pobliżu miejsc największego natężenia ruchu turystycznego /obok dworców, parkingów, na trasach przelotowych/,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż art. spożywczych /zarówno ogólnospożywcze jak i wyspecjalizowane: nabiałowe, mięsne, rybne, piekarnicze, garmażeryjne, owocowo-warzywne, cukiernicze/,
- targowisko;

w zakresie ekwipunku turystycznego, osobistego

Ze względu na pełnioną funkcję ośrodka zaplecza usługowego powinien w tych miejscowościach istnieć szczególnie duży wybór placó-

wek handlowych i rzemieślniczych :

- placówki handlowe branży sportowej, odzieżowej, obuwniczej, galanteryjnej, pasmanteryjnej, perfumeryjno-mydlarskiej, z artykułami gospodarstwa domowego, papierniczo-zabawkarskimi, foto-optycznymi, elektrycznymi, radiowo-telewizyjnymi,
- placówki rzemieślnicze prowadzące działalność naprawczą i twórczą w zakresie sprzętu sportowo-turystycznego, szewstwa, krawiectwa, fotografii, rymarstwa, gazyfikacji bezprzewodowej,
- wypożyczalnie sprzętu turystycznego;

w zakresie kultury

- działalność rozrywkową lokali gastronomicznych,
- kina,
- wesołe miasteczka,
- biblioteki i czytelnie,
- dyskoteki,
- sale widowiskowe /imprezy estradowe/;

w zakresie wychowania fizycznego i udostępniania walorów

- tereny zieleni /parki, skwery/ zlokalizowane w pobliżu miejsc koncentracji ruchu turystycznego /przy dworcach, parkingach/;

w zakresie zdrowia i higieny

- ośrodek zdrowia,
- apteki,
- stację pogotowia ratunkowego,
- zakłady fryzjerskie,
- zakłady kosmetyczne,
- pralnie /odzieży, bielizny białej/,
- łaźnie,
- szalety publiczne;

w zakresie informacji, reklamy i pośrednictwa

- placówki informacji turystycznej /głównie o rejonie turystycznym/,
- biura obsługi turystów,
- placówki handlowe prowadzące sprzedaż pamiątek, wydawnictw turystycznych, pocztówek, itd.;

w zakresie bezpieczeństwa publicznego, administracji i technicznego uzbrojenia terenu

- placówki świadczące usługi z zakresu technicznego uzbrojenia terenu /energetyczne, wodno-kanalizacyjne, oczyszczania/,
- banki,
- placówki MO.

12. Ogólne zasady budowy programów wyposażenia miejscowości niejednorodnych.

Dokonana tu próba określenia programów podstawowego wyposażenia turystycznego dotyczy wyróżnionych głównych typów miejscowości turystycznych jednorodnych, jednofunkcyjnych w stosunku do turystyki. Jednakże, jak już stwierdzono w rozdziale III, istnieje bardzo wiele miejscowości turystycznych pełniących więcej niż jedną funkcję w obsłudze ruchu turystycznego. Charakteryzują się one niejednorodnością walorów turystycznych, niejednorodnością cech i form występującego w nich ruchu turystycznego^{121/}, łączą w sobie zatem cechy dwóch lub nawet więcej jednorodnych typów miejscowości turystycznych. Toteż /w najprostszym ujęciu/ program ich podstawowego wyposażenia turystycznego powinien stanowić łączne zestawienie programów podstawowego wyposażenia turystycznego odpowiednich miejscowości jednorodnych. Część elementów składowych tych programów może być identyczna /niezbędna do zaspokojenia potrzeb każdej z występujących form ruchu turystycznego/, część różna /niezbędna do zaspokojenia najistotniejszych potrzeb tylko

^{121/} Najbardziej charakterystyczne i najeczęściej prawdopodobnie występujące w Polsce typy miejscowości turystycznych niejednorodnych określone zostały w rozdz. III.

jednej z form ruchu turystycznego występujących w danej miejscowości/. Może się również zdarzyć, że program podstawowego wyposażenia jednej "składowej" miejscowości jednorodnej mieścić się będzie w zupełności w programie drugiej "składowej" miejscowości jednorodnej. W tej sytuacji program niezbędnego wyposażenia miejscowości niejednorodnej będzie równy programowi niezbędnego wyposażenia owej drugiej miejscowości.

Tego rodzaju postępowanie rodzi jednak niebezpieczeństwo pominięcia pewnych istotnych zagadnień. Może się bowiem zdarzyć, że formy turystyki występujące w danej miejscowości niejednorodnej nie powinny się wzajemnie przenikać lub nawet, w skrajnych przypadkach, powinny być zupełnie odizolowane jedna od drugiej, co w rezultacie powoduje nie tylko konsekwencje lokalizacyjne /odpowiednie rozmieszczenie placówek i urządzeń obsługowych w obrębie miejscowości/, ale i programowe /konieczność tworzenia dla poszczególnych form turystyki odrębnych placówek i urządzeń - o podobnym profilu działalności usługowej/. Próbę określenia ekologicznych możliwości współistnienia różnych form turystyki w miejscowościach turystycznych przedstawia tabela 6.

Jeśli poszczególne formy ruchu turystycznego mogą współistnieć bez zastrzeżeń, opracowanie jakościowego programu niezbędnego wyposażenia miejscowości nie nastrocza dodatkowych kłopotów, może w zasadzie przebiegać według podanej uprzednio metody. W razie występowania dwóch form kolizyjnych, których współistnienie w ramach jednej miejscowości jest niedopuszczalne, nie można tworzyć placówek usługowych dla obu tych form turystyki, gdyż odbywałoby się to kosztem warunków do uprawiania co najmniej jednej z nich. Np. tworzenie w obrębie jednej niewielkiej miejscowości bazy usługowej dla leczenia uzdrowiskowego /które wymaga zapewnienia kuracjuszowi ciszy i spokoju/ i zarazem dla masowego wypoczynku świątecznego /a więc hałaśliwej formy turystyki/ praktycznie przekreśla możliwość prawidłowego leczenia chorych czy rekonwalescentów, uniemożliwiając im wypoczynek.

Natomiast przy występowaniu dwóch form ruchu turystycznego, których współistnienie jest możliwe w obrębie jednej miejscowości, ale pod warunkiem wzajemnej izolacji, np. wypoczynku pobytowego i wypoczynku świątecznego o charakterze masowym, trzeba dokonać dodatkowych ustaleń. Chodzi o wyraźne określenie i rozgraniczenie w

Tabela 6.

Ekologiczne możliwości współistnienia różnych
form turystyki w miejscowościach turystycznych

	wypoczynek poby- towy nie sorgani- zowany					
wypoczy- nek poby- towy sor- ganizowa- ny		wypoczynek świątecz- ny /maso- wy/				
wypoczy- nek świą- teczny /masowy/		 -4)	wypoczy- nek świą- teczny /masowy/			
leczenie uzdrowis- kowe	 1)		—	leczenie uzdrowis- kowe		
masowy ruch tu- rystycz- ny krajo- znawczy				 - 2)	ruch tu- rystyczny krajoznaw- czy /ma- sowy/	
ruch tu- rystyczny przeloto- wy /pasan- ci/	 - 2)	 - 2)	 - 2)	 - 2)	 6)	ruch tu- rystycz- ny prze- lotowy /pasanci/
ruch tu- rystyczny wędrowko- wy	 3)	 		 - 5)		

LEGENDA DO TABELI 6

$\times \circ <$ - współistnienie bez zastrzeżeń

$\circ || \circ$ - współistnienie dopuszczalne, możliwe pod warunkiem wzajemnej izolacji w obrębie miejscowości

— - współistnienie niedopuszczalne

- 1/ w wypadku stosunkowo niewielkiej liczby uczestników wypoczynku;
- 2/ w wypadku małych miejscowości, nie stwarzających możliwości wzajemnej izolacji;
- 3/ w wypadku masowego ruchu wędrowskiego /zwłaszcza motorowego/;
- 4/ w wypadku wczasów dzieci i młodzieży /kolonie, obozy/;
- 5/ w wypadku małych miejscowości i masowego ruchu wędrowskiego /zwłaszcza motorowego/;
- 6/ w wypadku zapewnienia bezpieczeństwa dla krajoznawczego ruchu turystycznego.

ramach programu niezbędnego wyposażenia następujących zespołów elementów infrastruktury :

- a/ placówek usługowych i urządzeń obsługowych, na które zapotrzebowanie występuje w obu formach i które mogą być użytkowane wspólnie;
- b/ placówek usługowych i urządzeń obsługowych, które są niezbędne jedynie dla jednej z form ruchu turystycznego, oraz tych, na które zapotrzebowanie występuje w obu formach, ale które muszą być programowane oddzielnie dla pierwszej formy ruchu turystycznego;
- c/ placówek usługowych i urządzeń obsługowych niezbędnych jedynie dla drugiej z form ruchu turystycznego oraz tych, na które występuje zapotrzebowanie w obu formach, ale które ze względu na prawidłowe warunki do wypoczynku powinny być programowane oddzielnie dla drugiej formy.

Reasumując, opracowanie programu podstawowego wyposażenia miejscowości turystycznej niejednorodnej powinno mieć następujący przebieg :

- 1/ ustalenie cech miejscowości i występujących w niej form ruchu turystycznego, na tej zaś podstawie teoretyczne ustalenie, z jakich typów miejscowości jednorodnych "składa się" badana miejscowość;
- 2/ wstępne określenie ramowego programu niezbędnego wyposażenia turystycznego miejscowości przez zestawienie porównawcze elementów niezbędnego wyposażenia "składowych" miejscowości jednorodnych;
- 3/ określenie możliwości i zasad współistnienia form ruchu turystycznego występujących w badanej miejscowości, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości wystąpienia ewentualnych kolizji;
- 4/ opracowanie programu podstawowego wyposażenia miejscowości w elementy infrastruktury, w zależności od ustalonych możliwości i zasad współistnienia form ruchu turystycznego :
 - a/ poprzez zsumowanie placówek usługowych w "składowych" typach miejscowości jednorodnych - w razie występowania form o współistnieniu nie budzącym zastrzeżeń,

b/ poprzez określenie omówionych uprzednio trzech zespołów elementów infrastruktury - w wypadku występowania form ruchu turystycznego, których współistnienie możliwe jest pod warunkiem wzajemnej izolacji w obrębie miejscowości.

